

ONTWERP

Regioprofielen Cultuurhistorie Zuid-Holland

Richtlijnen voor
topgebieden cultureel erfgoed,
archeologie en molens
in Zuid-Holland

*Uitwerking van het provinciaal belang cultuurhistorie in de
Provinciale Structuurvisie Zuid-Holland*

Vastgesteld door Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland
22 september 2009

Inhoud

1. Inleiding

1.1 Verantwoording	3
1.2 Aanleiding	5
1.3 Opzet: gebieden en thema's	5
1.4 Doel en status	7
1.5 Sturingsstrategie, relatie provinciale structuurvisie	8
1.6 Agenda voor de toekomst	9

2. Uitwerking sturingsrichtlijn per topgebied

2.1. Bollenstreek	11
2.2. Kaag / Oude Rijn	17
2.3. Vrieschekoopsche en Wassenaarsche Polder	24
2.4. Den Haag / Wassenaar	30
2.5. Zoeterwoude / Stompwijk	34
2.6. Aarlanderveen / Nieuwkoopsche Plassen / Meije	40
2.7. Boskoop / Reeuwijk-Dorp	47
2.8. Reeuwijksche plassen / Oude Hollandse Waterlinie	52
2.9. Midden-Delfland	61
2.10. Krimpenerwaard	69
2.11. Alblasserwaard / Vijfheerenlanden	79
2.12. Kop van Goeree	89
2.13. Voorne / Brielle / Bernisse	93
2.14. Dordtse Biesbosch	101
2.15. Tweemanspolder	108
2.16. Hoeksche Waard	112

3. Uitwerking sturingsrichtlijn per thema

3.1. Archeologie	117
3.2. Molens en molenbiotopen	121

Colofon

1. Inleiding

1.1 Verantwoording

Cultuurhistorie is van groot belang voor de leefomgeving in Zuid-Holland. Tientallen eeuwen ontginnen en bouwen, wonen en werken hebben deze provincie gemaakt tot een cultuurlandschap bij uitstek. Niet alleen oude molens, boerderijlinten of stadsgezichten maar ook dijken, verkavelingspatronen en archeologische vindplaatsen getuigen daarvan. Deze cultuurhistorische waarden bepalen in sterke mate de identiteit en kwaliteit van een gebied of plek, en op die manier dus ook de leefbaarheid en het welbevinden van bewoners en bezoekers.

De provincie Zuid-Holland heeft, vanwege het grote betekenis van cultuurhistorie voor onze leefomgeving, vanaf 1997 de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) opgesteld: een kaart met overzicht van de cultuurhistorische kenmerken en waarden in Zuid-Holland¹. Op basis van deze CHS zijn in 2005 vervolgens 15 topgebieden voor cultureel erfgoed aangewezen. In deze gebieden zijn de belangrijkste landschappen van de provincie te vinden en komen belangrijke archeologische, historisch landschappelijke en historisch bouwkundige waarden voor, in bijzondere mate én in onderlinge samenhang. Naast deze gebieden kent Zuid-Holland ook belangrijke cultuurhistorische thema's. Zo bestaan er provinciale richtlijnen voor archeologie en molenbiotopen (de omgeving van een windmolen, van belang voor vrije windvang en zicht op de molen).

Het is een provinciaal belang om zorgvuldig om te gaan met de topgebieden en cultuurhistorische thema's. Dit betekent allerm minst dat grote gebieden 'op slot' zouden moeten, maar dat dynamiek en verandering zich verhouden tot de aanwezige cultuurhistorische kwaliteiten en essenties.

Om het provinciaal belang cultuurhistorie inzichtelijk te maken, is het nodig om per gebied en per thema te beschrijven wat de cultuurhistorische waarde inhoudt en wat voor ruimtelijke ontwikkelingen met respect voor die waarde mogelijk zijn. De basis daarvoor is er al: de CHS-kaart van Zuid-Holland. Die biedt een goede basis om cultuurhistorie te betrekken bij

¹ De kaart van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland (CHS) bestaat uit drie onderdelen: archeologie, historisch landschap en historische stedenbouw. Ieder onderdeel bestaat uit twee kaarten die inzichtelijk maken wat in Zuid-Holland cultuurhistorisch van belang is en waarom. De CHS-kaart is te raadplegen via: www.zuid-holland.nl/chs

ruimtelijke planvorming, maar op het gebied van sturing is verbetering gewenst. Wat die sturing betreft verschuift binnen de provinciale ruimtelijke ordening, op basis van de nieuwe Wet op de Ruimtelijke Ordening (nWRO), het accent van toelatingsplanologie naar ontwikkelingsplanologie. In dat kader heeft de provincie een nieuwe integrale ruimtelijke structuurvisie voor Zuid-Holland opgesteld. Accenten in deze structuurvisie zijn *sturing vooraf* én *sturing op kwaliteit*. Belangrijk aspect van deze sturing op kwaliteit is de cultuurhistorie. Met dat doel is in de provinciale structuurvisie een algemene sturingsstrategie opgenomen voor behoud en inpassing van cultuurhistorische waarden. De Regioprofielen Cultuurhistorie voorzien in de uitwerking hiervan. Daarmee wordt voor gemeenten, rijk en andere partijen duidelijk wat de provincie onder het provinciaal belang cultuurhistorie verstaat en wat daarvan de consequenties voor ruimtelijke ontwikkelingen zijn. De Regioprofielen Cultuurhistorie hebben, naast het geven van heldere richtlijnen voor ruimtelijke ontwikkelingen, vooral ook tot doel om te informeren en inspireren. De inzet is dat de provincie informeert, stimuleert, overlegt, en waar nodig (bij)stuurt.

De Regioprofielen Cultuurhistorie hebben een lange voorgeschiedenis in Zuid-Holland, ook al werden in het verleden andere benamingen gebruikt. Zo bestond er een Zuid-Hollandse Plassenverordening, bemoeide het Instituut voor Stad en Landschap Zuid-Holland zich in de jaren twintig en dertig met de zorgvuldige ontwikkeling van de mooiste en belangrijkste landschappen van de provincie, en werd in de voor- en naoorlogse uitbreidingsplannen en bouwverordeningen voor het landelijk gebied aandacht besteed aan de landschappelijke waarden en de inpassing van vernieuwing. De bekende planoloog van Lohuizen fietste in de zomer van 1926 de hele provincie Zuid-Holland door om de belangrijkste landschappen te beschrijven en er een ontwikkelingsvisie aan te koppelen, ‘regioprofielen’ avant-la-lettre.

Bij het opstellen van de regioprofielen zijn de bestaande cultuurhistorische waardenkaarten van de provincie als uitgangspunt genomen. In een zestal workshops met deskundigen van de provincie en het Erfgoedhuis Zuid-Holland zijn deze waarden uitgewerkt tot een sturingsrichtlijn met een sturingskaart. Er is uitgegaan van twee vormen van sturing: ‘continuïteit van karakter’ (in blauw aangegeven op de sturingskaarten) en ‘behoud van uitzonderlijke kwaliteit’ (paars). Voor elke gebiedsdeel geven uitgewerkte, meer specifieke sturingsrichtlijnen aan wat hieronder verstaan wordt. Omdat het ene landschap meer veranderingen aankan dan het andere, verschilt de sturingsrichtlijn van plek tot plek.

Het provinciaal belang cultuurhistorie sluit nauw aan op het rijksbelang. Het Nationaal Landschap Groene Hart, dat gedeeltelijk in Zuid-Holland ligt, valt grotendeels samen met negen topgebieden. Het Nationaal Landschap Hoekse Waard, is als zestiende gebied aan

de regioprofielen toegevoegd. In de topgebieden liggen de meeste van de rijksbeschermden stads- en dorpsgezichten, alsmede de drie Zuid-Hollandse snelwegpanorama's.

1.2 Aanleiding

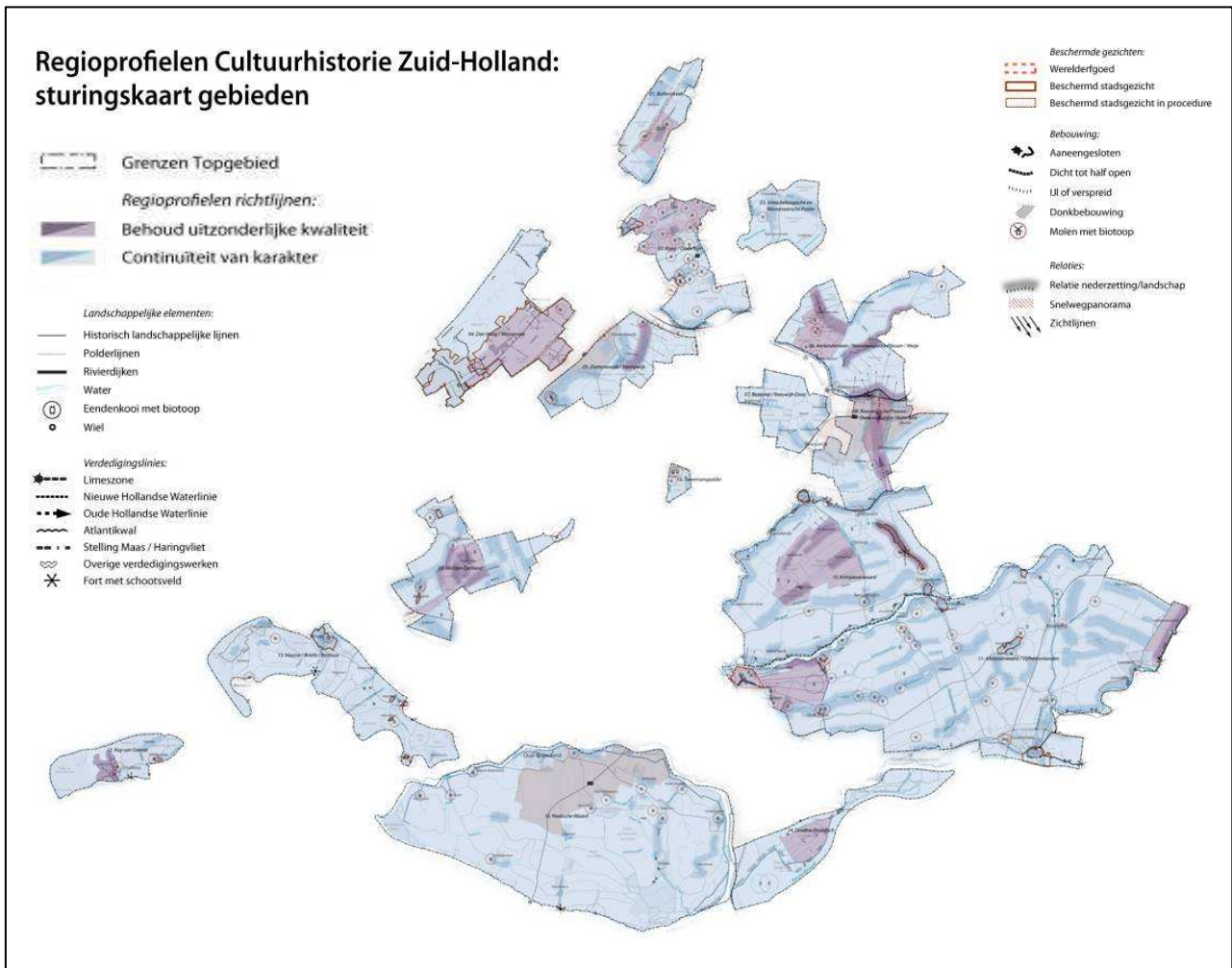
Met de invoering van de nieuwe Wet op de Ruimtelijke Ordening (nWRO) is de rol van de provincies in de ruimtelijke planvorming veranderd. Ze hebben niet meer de taak om plannen van gemeenten te toetsen en goed te keuren. Wel heeft de provincie inspirerende, dirigerende of correctieve instrumenten ter beschikking om het provinciaal belang te behartigen. Inspiratie kan worden gevonden in kennisoverdracht, overleg of ateliers. Vanuit een sturende rol kunnen provincies uitgangspunten en belangen vastleggen in een structuurvisie en/of een verordening, met als doel dat deze doorwerking krijgen in gemeentelijke structuurvisies en bestemmingsplannen. In de provinciale Structuurvisie van Zuid-Holland zijn de verschillende provinciale belangen samenhangend weergegeven. Cultuurhistorie is een van de aspecten die van provinciaal belang zijn. Het 'provinciaal belang cultuurhistorie' is verbonden aan enerzijds het behoud van de cultuurhistorische hoofdstructuur en anderzijds de ontwikkeling en het behoud van waardevolle landschappen in Zuid-Holland. In deze Regioprofielen Cultuurhistorie is dit belang verder uitgewerkt. De essentie van de Regioprofielen Cultuurhistorie (sturingsstrategie, topgebieden en kroonjuwelen) is ook verwerkt in zowel het visiedeel als de uitvoeringsstrategie van de provinciale structuurvisie, en opgenomen op de bijbehorende kwaliteitskaart.

1.3 Opzet: gebieden en thema's

De Regioprofielen Cultuurhistorie kennen een onderverdeling in:

- gebiedsgericht beleid (topgebieden en kroonjuwelen; uitwerking in hoofdstuk 2)
- generiek beleid (thematisch, voor molenbiotopen en archeologie; uitwerking in hoofdstuk 3)

Met als onderlegger de gedetailleerde waardenkaarten van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur is het mogelijk om per gebied verschillende sturingsstrategieën te gebruiken. Het meest directieve beleid ('behoud van uitzonderlijke kwaliteit') is voorbehouden aan de 'kroonjuwelen' van de provincie. Bovendien is in de sturingsrichtlijnen maatwerk geleverd, door apart in te gaan op de verschillende onderdelen uit een topgebied: gebiedseenheden (zoals een droogmakerij of duinrand), bebouwingslinten, landschappelijke elementen en zichtlijnen.

Sturingskaart gebieden: topgebieden en kroonjuwelen (cf. Provinciale Structuurvisie Zuid-Holland).

(onderstaande tekst in kader)

Topgebieden

De zestien 'Topgebieden Cultureel Erfgoed Zuid-Holland' zijn gebieden waar cultuurhistorische waarden in bijzondere mate én in onderlinge samenhang voorkomen. Het cultureel erfgoed is hier nog in grote mate bepalend voor het karakter en de ruimtelijke kwaliteit. De selectiecriteria zijn:

- Minimaal twee van de drie type cultuurhistorische waarden (t.w. archeologische, historisch-landschappelijke en historisch-stedebouwkundige) dienen in een topgebied gezamenlijk voor te komen.
- Er dient sprake te zijn een combinatie van hoge en zeer hoge waarden die tevens in opvallende mate voorkomen, op grond van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland.
- Er is een goede ruimtelijke samenhang tussen de (zichtbare) waarden.
- Er dient sprake te zijn van een bovenlokaal schaalniveau (d.w.z. gebiedsomvang dient groter te zijn dan een enkele plaats, polder of site).

De zestien topgebieden zijn: (zie kaart)

- 01 Bollenstreek
- 02 Kaag / Oude Rijn
- 03 Vrieschekeopsche en Wassenaarsche Polder
- 04 Den Haag / Wassenaar
- 05 Zoeterwoude / Stompwijk

06	Aarlanderveen / Nieuwkoopse Plassen / Meije
07	Boskoop / Reeuwijk-Dorp
08	Reeuwijksche Plassen / Oude Hollandse Waterlinie
09	Midden-Delfland
10	Krimpenerwaard
11	Alblasserwaard / Vijfheerenlanden
12	Kop van Goeree
12	Voorne / Brielle / Bernisse
14	Dordtse Biesbosch
15	Tweemanspolder
16	Hoeksche Waard

Kroonjuwelen binnen de topgebieden

'Kroonjuwelen' van het Zuid-Hollandse landschap: cultuurhistorische ankerpunten van een topgebied, in zeer sterke mate bepalend voor de identiteit en herkenbaarheid van een plek. De selectiecriteria zijn:

- Ligging in een Topgebied Cultureel Erfgoed Zuid-Holland
- Structuren of ruimtelijke eenheden met een zeer gave en kwetsbare cultuurhistorische samenhang in tijd en ruimte.
- Aanwezigheid van historisch-landschappelijke én historisch-stedenbouwkundige kenmerken, waarvan een groot deel van zeer hoge waarde op grond van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland.
- Zeer goede ruimtelijke en functionele samenhang tussen die kenmerken.

NB. Beschermd stads-/dorpsgezichten (Monumentenwet) komen alleen in aanmerking voor selectie als één van de volgende thema's van toepassing is (cf. provinciale themajaren Cultuur): landgoederenzone, molens / waterhuishouding, vaarwegen / verdedigingslijnies.

De 'kroonjuwelen' van het Zuid-Hollandse landschap zijn: *(zie kaart)*

I	Landgoed Keukenhof en omgeving (Bollenstreek)
II	Kagerplassen en molens (topgebied Kaag / Oude Rijn)
III	Landgoederenzone (Den Haag / Wassenaar)
IV	Weipoort (Zoeterwoude / Stompwijk)
V	Aarlanderveen (Aarlanderveen / Nieuwkoopse Plassen / Meije)
VI	Meije (Aarlanderveen / Nieuwkoopse Plassen / Meije)
VII	Wierickerschans (Reeuwijksche Plassen / Oude Hollandse Waterlinie)
VIII	Vlietlanden / Duifpolder / Negenhuizen (Midden-Delfland)
IX	Middegebied Krimpenerwaard (Krimpenerwaard)
X	Panorama Kinderdijk (Alblasserwaard / Vijfheerenlanden)
XI	Nieuwe Hollandse Waterlinie / Diefdijk (Alblasserwaard / Vijfheerenlanden)
XII	Schurvelingengebied (Kop van Goeree)
XIII	Polder de Biesbosch (Dordtse Biesbosch)

1.4 Doel en status

De Regioprofielen Cultuurhistorie zijn bedoeld:

- als een handreiking/kompas voor planvormers, met name bij gemeenten en voor de provincie zelf, om cultuurhistorische waarden te respecteren en te benutten bij het

ontwikkelen van de ruimte in Zuid-Holland. Communicatie, vroegtijdig overleg en planbegeleiding worden ingezet om die inspirerende functie verder te versterken.

- ter (bij)sturing van (lokale) ruimtelijke plannen. Hiertoe wordt het provinciaal belang van de Regioprofielen opgenomen in de Provinciale Structuurvisie en in de Verordening Ruimte. Via dit formele kader kan zo nodig met een 'zienswijze' of 'reactieve aanwijzing' bijgestuurd als het provinciaal cultuurhistorisch belang daarom vraagt.

1.5 Sturingsstrategie, relatie provinciale structuurvisie

Alle topgebieden cultuurhistorie van Zuid-Holland zijn essentieel voor de identiteit en de herkenbaarheid van de provincie. Bovendien zijn hier de belangrijkste cultuurhistorische, landschappelijke en archeologische waarden van de provincie in onderlinge samenhang bewaard. Dat geldt in het bijzonder voor de kroonjuwelen. Daarom zijn de topgebieden en kroonjuwelen opgenomen op de kwaliteitskaart van de provinciale structuurvisie. Ook is in de structuurvisie een algemene sturingsstrategie opgenomen voor behoud en inpassing van de daarbinnen gelegen cultuurhistorische waarden. Er is, afhankelijk van het karakter en de kwaliteit van ieder gebied, een onderscheid gemaakt in twee sturingsregimes:

A. continuïteit van karakter (topgebieden)

B. behoud van uitzonderlijke kwaliteit (kroonjuwelen).

Met deze sturingsstrategie wordt aangegeven hoe de provincie *in beginsel* met ontwikkelingen wil omgaan wat betreft cultuurhistorie en ruimtelijke kwaliteit.

Sturingsstrategie A: continuïteit van karakter (topgebieden)

Cultuurhistorie is randvoorwaarde bij ruimtelijke ontwikkeling

- Structuren of ruimtelijke eenheden met een gave en goed afleesbare cultuurhistorische samenhang in tijd en ruimte.
- *Uitgangspunt* bij toekomstige ontwikkelingen: behouden en versterken van de *structuur* door het herkenbaar houden van de ruimtelijke kenmerken hiervan (verkavelingsrichting, openheid, bebouwingsstructuur, profiel van kades, wegen en waterlopen).
- Dit betekent dat bij ruimtelijke ontwikkelingen die strijdig zijn met genoemd uitgangspunt altijd een nadere afweging zal plaatsvinden, waarbij het cultuurhistorische belang zwaar weegt. Ruimtelijke ontwikkelingen die passen binnen genoemd uitgangspunt zijn in principe mogelijk.

Sturingsstrategie B: behoud van uitzonderlijke kwaliteit (kroonjuwelen)

Cultuurhistorie is dé drager van ruimtelijke ontwikkeling

- 'Kroonjuwelen' van het Zuid-Hollandse landschap: cultuurhistorische ankerpunten van een topgebied, deze zijn bepalend voor de identiteit van een plek.
- Structuren of ruimtelijke eenheden met een zeer gave, zeldzame en kwetsbare cultuurhistorische samenhang in tijd en ruimte.
- *Uitgangspunt* bij toekomstige ontwikkelingen: behouden en versterken van zowel de *structuur* alsook van *fysieke elementen* (gebouwen, waterlopen, kades, e.d.) door het herkenbaar houden van de ruimtelijke kenmerken hiervan (verkavelingspatroon, openheid, bebouwingsstructuur, profiel van kades, wegen en waterlopen).
- Dit betekent dat bij ruimtelijke ontwikkelingen die strijdig zijn met genoemd uitgangspunt de cultuurhistorische en landschappelijke belangen in principe prevaleren boven andere belangen c.q. dat ruimtelijke ontwikkelingen die strijdig zijn met genoemd uitgangspunt in principe uitgesloten zijn (tenzij sprake is van een groot openbaar/maatschappelijk belang). Ruimtelijke ontwikkelingen die passen binnen genoemd uitgangspunt zijn in principe mogelijk.

In deze Regioprofielen Cultuurhistorie is de algemene sturingsstrategie uit de provinciale structuurvisie verder uitgewerkt in meer gedetailleerde en specifieke richtlijnen voor onderdelen van de gebieden (hoofdstuk 2). Die specifieke richtlijnen zijn leidend voor de toepassing van de twee categorieën. Deze sturing op ruimtelijke kwaliteit vindt altijd plaats via en binnen het formele kader van het provinciaal ruimtelijk beleid (Provinciale Structuurvisie en Verordening Ruimte).

1.6 Agenda voor de toekomst

De regioprofielen zijn geen eindpunt, maar een stap in een doorgaande ontwikkeling van het cultuurhistorisch beleid van de provincie. Voor de nabije toekomst kunnen drie doelstellingen worden geformuleerd:

1. Regioprofielen Cultuurhistorie verder uitbreiden tot Gebiedsprofilen Ruimtelijke Kwaliteit voor heel Zuid-Holland. Ruimtelijke kwaliteit is immers meer dan cultuurhistorie alleen. Die kwaliteit wordt ook bepaald door bijvoorbeeld landschap, stilte of duisternis. Via integrale gebiedsprofilen wordt bredere sturing op ruimtelijke kwaliteit mogelijk.

2. Onderzoek/ uitwerking cultuurhistorische thema's en structuren die van provinciaal belang zijn, zoals de landgoederenzone, landgoederenbiotoop, de militaire linies (Oude en Nieuwe

Hollandse Waterlinie, Atlantikwall), de landschappelijke inbedding van beschermde gezichten en historische waterwegen.

3. Inventarisatie van landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten uit de periode na 1900. Op de huidige Cultuurhistorische Hoofdstructuur ligt de nadruk op het landschap zoals dat vóór de 20^e eeuw werd gevormd. Rijkdom, diversiteit en herkenbaarheid van het Zuid-Hollandse erfgoed en cultuurlandschap dateren vooral uit die periode. Ook de 20^e eeuw heeft echter toevoegingen aan de landschappen van Zuid-Holland gegeven, zij het van een andere maat en schaal. Daarbij valt te denken aan de Deltawerken, de grote groen- en recreatiegebieden, ruilverkavelingen of provinciale infrastructuur. Pas wanneer systematisch de cultuurhistorische betekenis van deze periode is onderzocht, kunnen keuzen worden gemaakt voor een 'volgende laag' in de Cultuurhistorische Hoofdstructuur en de bijbehorende sturingsstrategieën.

2. Uitwerking sturingsrichtlijn per topgebied

2.1 Bollenstreek

Gebiedstypering

De Bollenstreek is een zanderij-vaartenlandschap; open en vlak met voornamelijk lage begroeiing. De bollenteelt is een belangrijke identiteitsdrager. De teelt is voor een deel specifiek gebonden aan de zanderijgronden en geeft de Bollenstreek kenmerkende landschappelijke kwaliteiten. De oude strandwallen zijn grotendeels afgegraven, maar bepalen nog steeds de huidige richting van belangrijke landschappelijke structuren: de bewoningslijnen, de trekvaart tussen Leiden en Haarlem, de spoorlijn en de rechte wegen hebben overeenkomstig de natuurlijke onderlegger een noordzuid-oriëntatie. De oorspronkelijke hoogteverschillen tussen strandwallen en strandvlakten zijn afgevlakt door afgraving van de wallen. Het zand van de oude duinen op de strandwallen werd gebruikt voor stadsuitbreiding en wegeaanleg. Zo ontstond vanaf de achttiende eeuw een zanderijlandschap, gekenmerkt door hoge wegen, bollenvelden en een rechthoekig patroon van brede watergangen. De afgraving van het landschap betekende daling van het maaiveldniveau. De nederzettingen (op hoge strandwallen, Lisse en Hillegom) en infrastructuur (de spoorlijn, wegen) liggen daarom hoger dan het omringende, afgegraven land en zijn het geheugen van het oude strandwallenlandschap. Karakteristiek zijn de rechte wegen met haagbeplanting die een stuk boven het maaiveld liggen, op het oorspronkelijke duinniveau. De strandvlakte tussen Lisse en de Haarlemmertrekvaart (Lageveense Polder), waar een laag veen op het zand was ontstaan, is nooit geheel afgegraven en kenmerkt zich door afwisselend kavels met loofbos en weilanden. Op de hoge, en daarom droge, oostelijke gronden waren veel buitenplaatsen te vinden, waarvan de Keukenhof met omringend bosgebied nog resteert. De kwaliteit en herkenbaarheid van het landschap komt steeds verder onder druk door toenemende bedrijfsbebouwing, die de openheid en historische gegroeide opbouw van het landschap aantast.

Door het topgebied loopt het openbaar vervoerpanorama Bollenstreek.

Kenmerkende structuren en elementen

- Zanderijlandschap (afgegraven strandwallen) dat gekenmerkt wordt door een patroon van brede watergangen, hoge wegen, bollenvelden en hagen.

- Herkenbaar lineair patroon van kernen op oude strandwallen.
- Strandvlaktes, gelegen tussen de strandwallen, waar een laag veen op het zand is ontstaan. Deze graslanden zijn op veel plaatsen omgespoten tot land voor de bollenteelt (bijvoorbeeld de Hogeveense Polder). Op enkele plaatsen, zoals in de Lageveense Polder, zijn stukken intact en ingericht met loofbos en weilanden.
- Landschap met een vlak en open karakter en weinig opgaande beplanting. Slechts in de delen die nooit zijn afgegraven (met bewoning en belangrijke infrastructuur) is het oude strandwallen- en strandvlaktenlandschap zichtbaar.
- Uniek gebied bij Lisse, tussen de Essenlaan en de Spekkelaan, met bollenvelden omzoomd door houtwallen.
- Gebied rond de Keukenhof, tussen Lisse en de Haarlemmer Trekvaart, met veel kenmerken van het negentiende-eeuwse landschap vóór de grootschalige zandafgravingen met een inrichting met hakhoutpercelen en weilanden. Van de vele buitenplaatsen is Landgoed de Keukenhof behouden. De overgang van de hogere oude duinen naar de lager gelegen strandvlakte is nog waarneembaar.
- Trekvaart tussen Leiden en Haarlem, gegraven in 1657. Daarnaast de spoorlijn tussen deze twee plaatsen, aangelegd in 1843. De spoorlijn ligt duidelijk hoger dan de bollenvelden door het afzanden van de oude duinen.
- De Veenenburgerlaan, een hoge weg te midden van een fraai zanderijlandschap. Het gebied ter weerszijden van de Veenenburgerlaan is een uitgestrekt open bollengebied waarin de hooggelegen wegen het oorspronkelijk niveau van de oude duinen aangeven.
- Keukenhofmolen, in 1892 gebouwd in Scharmer (provincie Groningen), in 1957 als toeristische attractie verhuisd naar de Keukenhof, Lageveense Molen (1890), Hoogeveense Molen (1654).

Actuele ontwikkelingen

Los van de gebruikelijke transformatiedruk (functieverandering, verdichting van de bebouwing), spelen in het topgebied Bollenstreek de volgende initiatieven:

Bereikbaarheid

De realisatie van de Rijnlandroute, de RijnGouwelijn en het Stedenbaanstation Sassenheim zullen de bereikbaarheid van de zuidelijke Bollenstreek verbeteren. Naar aanleiding van de bereikbaarheidsstudie grensstreek Noord-Holland/Zuid-Holland worden twee nieuwe oost-westverbindingen op haalbaarheid onderzocht. Relevant voor dit topgebied is de noordelijke ontsluiting greenport ten noorden van Hillegom tussen de N205 en de N206/N206

Gebiedsuitwerking Haarlemmermeer-Bollenstreek

De Bollenstreek zal een bijdrage leveren aan de woningbouwopgave van de Randstedelijke Noordvleugel conform de Gebiedsuitwerking Haarlemmermeer-Bollenstreek. Deze gebiedsuitwerking richt zich op de periode tot 2030. Bij het kiezen van locaties is aansluiting gezocht bij de Stedenbaangedachte, het Offensief van Teylingen en de bebouwingscontouren.

Greenport Bollenstreek

In 2008 hebben Provinciale Staten het 'Actieprogramma Greenports Zuid-Holland' vastgesteld. Voor de greenport Bollenstreek is het beleid gericht op behoud en versterking van het bollencomplex met een duurzame, ruimtelijke kwaliteit. Dit bollencomplex (teelt en handel) is niet alleen van groot economisch belang, het is ook de drager van de landschappelijke, recreatieve en toeristische functies. Om de greenport te laten functioneren is het, naast behoud van bollenteeltareaal, ook van belang om ruimte te bieden aan teelt onder glas en bedrijvigheid die aan de bollenteelt is gebonden. Voor schaalvergroting van bollenbedrijven moet ruimte komen door aan bollenteelt gerelateerde glastuinbouwlocaties te herstructureren,

Herstructurering Keukenhof

De Keukenhof, als icoon van de bollenteelt, zal een herstel- en herstructureringsoperatie ondergaan. Het doel is om de cultuurhistorische, landschappelijke, natuur- en toeristisch-recreatieve waarden van de bloemententoonstelling, het landgoed en kasteel de Keukenhof te behouden voor de toekomst. De maatregelen betreffen het creëren van één (hoofd)ingang met één parkeerterrein voor de Bloemententoonstelling, het herstel van de belevingswaarde van de buitenplaats en het landgoed en het verbeteren van de natuurwaarden van het landgoed.

A. Continuïteit van karakter

In tegenstelling tot andere topgebieden die duidelijk in te delen zijn in meerdere gebiedseenheden (heldere ruimtelijke eenheden zoals een droogmakerij) is het topgebied Bollenstreek opgevat als één gebied. De algemene richtlijn voor dit topgebied is *continuïteit van karakter*. Het Landgoed Keukenhof is aangemerkt als 'kroonjuweel' (paars: *behoud van uitzonderlijke kwaliteit*) en wordt behandeld in hoofdstuk B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit.

De algemene sturingsrichtlijnen voor de Bollenstreek worden op onderdelen (bebouwingslinten, landschappelijke elementen en zichtlijnen) aangevuld met specifieke richtlijnen. De specifieke richtlijnen zijn in de praktijk leidend.

Gebiedseenheid Bollenstreek

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- behouden en versterken van de samenhang tussen alle onderdelen binnen deze ruimtelijke eenheid: brede waterlopen, rechthoekige kavels, hoge wegen, hakhout en weilanden op de strandvlakten, nederzettingspatroon op de strandwallen.
- herkenbaar houden van het rechthoekige verkavelingspatroon van het zanderijenlandschap.
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande ruimtelijke eenheden – die samenhangen met de poldergrenzen (bijvoorbeeld Lageveense- en Hogeveense Polder, Zilkerpolder, Zanderijpolder) als leidraad nemen.

Bebouwingslinten

De typologie van de nederzettingen in dit topgebied is de zandnederzetting. Op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie zijn deze nederzettingen aangegeven met een gele kleur. Zandnederzettingen zijn karakteristieke nederzettingvormen, die elders in de provincie weinig voorkomen. De zandnederzettingen zijn ontstaan op de evenwijdig aan de kust lopende strandwallen.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor deze nederzettingen het:

- vasthouden aan de ijle tot verspreide bebouwingsstructuur van de linten;
- instandhouden van de relatie met het landschap door het koesteren van de onbebouwde kavels tussen de bebouwing;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande kavelopbouw als uitgangspunt nemen: bebouwing voor op de kavel, evenwijdig aan de kavelgrenzen;
- doorzetten van de oorspronkelijke maat en schaal van de bebouwing;
- continueren van het overwegend agrarische karakter van de bebouwing;
- koesteren van bebouwing die het gebied haar identiteit verleent zoals bollenschuren en arbeiderswoningen;
- zichtbaar houden van de hoogteverschillen tussen de 'hoge wegen' (zoals de Veenenburgerlaan) en het zanderijenlandschap.

Landschappelijke elementen

Trekvaart tussen Leiden en Haarlem

De in 1657 aangelegde trekvaart diende voor het personenvervoer en werd tevens ingezet voor het vervoer van zand van de strandwallen en de binnenduinrand.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent het:

- herkenbaar houden van de vaart als lange structurerende lijn in het landschap;
- herkenbaar houden van het profiel van de vaart.

B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit

Kroonjuweel Landgoed Keukenhof

De streek tussen Lisse en de Haarlemmer Trekvaart vertoont veel kenmerken van het negentiende-eeuwse landschap vóór de grootschalige zandafgravingen. De oude strandwal werd hier maar gedeeltelijk afgegraven en in de strandvlakte is nog de oorspronkelijke inrichting met hakhoutpercelen en weilanden te vinden. Van de buitenplaatsen in deze omgeving is Landgoed de Keukenhof als een van de weinige wél als ensemble behouden. De overgang van de hogere oude duinen naar de lager gelegen strandvlakte is waarneembaar.

Dit kroonjuweel omvat naast het Landgoed Keukenhof ook een deel van het zanderijlandschap aan de noord- en oostkant en de Lageveense Polder (nog grotendeels ingericht met hakhout en weiland). De parkeerplaatsen van de Keukenhof en de sportvelden zijn, ook al zijn ze van mindere landschappelijke waarde, opgenomen omdat ze het grotendeels groene en open karakter ondersteunen.

De richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit* betekent voor dit kroonjuweel het:

- bewaren van de afleesbaarheid van het landschap. Verschillende ontginningsfasen zijn in dit ensemble te herkennen: strandvlakten met weilanden, boslandschap van een landgoed, zanderijenlandschap.
- behouden van Landgoed Keukenhof met landhuis, bijgebouwen, tuin, parkaanleg en zichtlijnen;
- behouden van de onbebouwde strook tussen de randbebouwing van Lisse en het boslandschap van de Keukenhof;
- behouden van hagen, monumentale bebouwing en het profiel van sloten en wegen.

Thema's

Naast sturing op gebieden is er ook provinciaal beleid voor een aantal thema's. Deze thema's betreffen steeds één specifieke cultuurhistorische of landschappelijke waarde die door de provincie verspreid voorkomt, ook buiten de topgebieden.

Voor twee thema's bestaan specifieke provinciale richtlijnen (molens, archeologie). Zie hiervoor hoofdstuk 3. Voor andere thema's is beleid in ontwikkeling (landgoederen) of bestaat het voornemen daartoe (par. 1.6).

2.2 Kaag / Oude Rijn

Gebiedstypering

Topgebied Kaag / Oude Rijn wordt gekenmerkt door een open, gaaf en herkenbaar veenontginningslandschap. Het gebied is onderscheidend vanwege de onregelmatige blokverkaveling (in tegenstelling tot de veel rechtljniger strokenverkaveling in de Waarden, topgebieden 10 en 11) en het afwijkende bewoningspatroon. Hier geen kilometerslange bebouwingslinten en rechtljnige cope-verkavelingen, maar een grillig en kleinschalig veenweidelandschap met verspreide bebouwing. Het gebied heeft een waterrijk karakter met door afslag vergrote veenmeren, brede poldersloten en bekade boezemwateren. Bij de boezemwateren is een hoge concentratie van oude windmolens te vinden (inclusief de enige twee twaalfkantige molens in Nederland). Het zuidelijke deel van het topgebied, langs de Oude Rijn, kenmerkt zich door een gerende verkaveling. De kavels die ver het landschap in steken, laten zien dat hier in de Middeleeuwen is ontgonnen met recht van 'vrije opstrek'. Op de oeverwallen langs de Oude Rijn liggen de boerderijlinten Lagewaard en Hondsdijk.

Naast Topgebied Cultuurhistorie is het topgebied Kaag/Oude Rijn onderdeel van het Nationaal Landschap Groene Hart. Door het topgebied loopt het openbaar vervoerpanorama Sassenheim-Kaag.

Kenmerkende structuren en elementen

- Opbouw van twee gebiedseenheden met elk een eigen ruimtelijke karakteristiek: 1. de opstreckende verkaveling langs de Oude Rijn: middeleeuwse ontginningen met een vanaf de rivieroever gerend verloop; 2. veenweidepolders met een grillige verkaveling, de Kagerplassen en molens. Deze laatste gebiedseenheid heeft een bijzondere kwaliteit door de samenhang tussen natuurlijke veenmeren, het unieke patroon van onregelmatig verkavelde veenweidepolders en een groot aantal molens.
- Onderscheidend karakter door het ontbreken van de typerende cope-verkaveling en het toepassen van opstreckende heerden vanaf de Oude Rijn en grillige blokvormige verkaveling in de veenweidepolders bij de Kagerplassen.
- Boterhuispolder, een gaaf voorbeeld van onregelmatige verkaveling uit de Karolingische tijd.
- Contrast tussen de hoger gelegen boezemwateren en de ingeklonken veenweidepolders.
- Rijkdom aan water door de aanwezigheid van brede poldersloten, boezemwateren en veenplassen.

- Grote afleesbaarheid van het landschap: de gave kavelstructuur, het uitgebreide watersysteem en het grote aantal nog functionerende windmolens maken de geschiedenis van de waterbeheersing in het gebied inzichtelijk.
- In tegenstelling tot andere Hollandse veenweidegebieden geen duidelijke lintstructuur in het nederzettingsspatroon van de veenweidepolders rond de Kagerplassen, maar verspreide bewoning.
- Ligging van het dorp Warmond en het landgoed Huis te Warmond op een gradiënt: de overgang van veenweidelandschap naar strandwallen en -vlaktenlandschap is waarneembaar.
- Eendenkooi, ten noorden van de Kagerplassen.
- Vierentwintig molens (zie digitale CHS-kaart).

Actuele ontwikkelingen

Los van de gebruikelijke transformatiedruk (functieverandering, verdichting van de bebouwing), spelen in het topgebied Kaag/Oude Rijn de volgende initiatieven:

Verbreding snelweg A4

De A4 is de hoofdslagader van de westelijke Randstad en verbindt het stedelijk netwerk van Zuid-Holland met Schiphol. Door ontwikkelingen rond de luchthaven (met name de bedrijvigheid) dient de A4 tussen knooppunt Burgerveen en Leiden te worden verbreed van vier naar zes banen.

Aanleg 380 kV-hoogspanningsverbinding

De komende jaren werken het ministerie van Economische Zaken en TenneT aan de aanleg van een nieuwe 380 kV-hoogspanningsverbinding in de Randstad. De nieuwe verbinding stelt de voorziening van elektriciteit in de Randstad veilig.

Zoeklocatie glastuinbouw

De provincie Zuid-Holland beschouwt het gebied Kaag-Braassem als zoeklocatie voor glastuinbouw.

A. Continuïteit van karakter

Dit topgebied bestaat uit twee gebiedseenheden met elk een eigen ruimtelijke karakteristiek:

1. de opstreckende heerden langs de Oude Rijn; 2. veenweidepolders met een grillige verkaveling, de Kagerplassen en molens. De opstreckende heerden hebben de richtlijn

continuïteit van karakter, de Kagerplassen met molens en grillige veenweidepolders zijn aangemerkt als 'kroonjuweel' en worden behandeld in hoofdstuk B. Behoud van uitzonderlijk kwaliteit.

De richtlijnen voor de gebiedseenheden worden op onderdelen van gebieden (bebouwingslinten, landschappelijke elementen en zichtlijnen) aangevuld met specifieke richtlijnen. De specifieke richtlijnen zijn in de praktijk leidend.

Gebiedseenheden

Opstreckende heerden langs de Oude Rijn.

Langs de Oude Rijn ligt een brede strook rivierkleiafzettingen. Op deze hoger gelegen gronden vestigden zich kolonisten die vanaf omstreeks 900 percelen in de achterliggende veenwildernis uitzetten. De kavels zijn van verschillende lengte en uitgezet met het recht van 'vrije opstrek'. Er werd bij de ontginning, in tegenstelling tot de situatie bij de cope-ontginningen, vooraf geen achtergrens bepaald. Het gerende verkavelingspatroon dat nu nog te herkennen is, ook al is het voornamelijk vanuit de lucht te ervaren, laat zien dat het om oude ontginningen gaat. In latere perioden werd het cope-systeem toegepast. Het gerende verkavelingspatroon is typerend voor een groot deel van de zone langs de Oude Rijn.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- behouden en versterken van de samenhang tussen alle onderdelen binnen deze gebiedseenheid: het gerende verkavelingspatroon, smalle kavelsloten, weteringen en landscheidingskaden;
- bewaren van de visuele openheid: doordat de langgerekte percelen ver het achterland in steken wordt de blik slechts begrensd door beplanting op de landscheidingskades en hoge bebouwing van linten in de verte;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande ruimtelijke eenheden - de polders met hun begrenzingen - als leidraad nemen.

Bebouwingslinten

In topgebied Kaag/Oude Rijn zijn twee typen bebouwingslinten te onderscheiden:

1. Polderlinten
2. Dijklinten

1. Polderlinten

In deze categorie vallen de linten Rijpwetering, Warmond, Oud Ade, Lagewaard en de verspreide bebouwing in de veenweidepolders rond de Kagerplassen. Op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie zijn de polderlinten aangegeven met een groene kleur.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de polderlinten het:

- herkenbaar houden van de ruimtelijke structuur van kavels dwars op het bebouwingslint, variërend van haaks tot enigszins onder een hoek;
- vasthouden aan de, afhankelijk van het lint, ijle tot verspreide of dichte tot half open bebouwingsstructuur (zie CHS-kaart);
- continueren van de, afhankelijk van het lint, symmetrie of asymmetrie van het lint;
- koesteren van de bestaande onbebouwde kavels tussen de bebouwing;
- doorzetten van de bescheiden maat en schaal van de historische bebouwing aan het lint;
- in Warmond bewaren van de zichtlijnen in het dorp (naar de dorpskern en het Huis te Warmond, zie CHS-kaart) en de doorzichten vanaf de Dorpsstraat/Burgemeester Ketelaarstraat naar het water van de Kagerplassen.

2. Dijklinten

Dijklinten zijn alle bebouwingslinten langs de Oude Rijn (Hondsdijk, Achthovenerweg). Op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie zijn de dijklinten aangegeven met een blauwe kleur.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de dijklinten het:

- herkenbaar houden van de ruimtelijke structuur van de verkaveling: dwars op de dijk, variërend van haaks tot enigszins onder een hoek;
- instandhouden van het asymmetrische profiel met bebouwing binnendijs, met slechts op een aantal plekken bebouwing buitendijs;
- vasthouden aan de ijle tot verspreide bebouwingsstructuur van de dijklinten;
- doorzetten van het overwegend agrarisch karakter van de bebouwing buiten de dorpskernen;
- als uitgangspunt nemen van de bestaande kavelopbouw: de bebouwing op de kop van de kavels, evenwijdig aan de kavelgrenzen;
- instandhouden van de relatie met het veenweidelandschap dat vanaf de rivierdijken en tussen de bebouwing door te ervaren is.

Landschappelijke elementen

Landscheidingskaden.

Als begrenzing van een ontginningsblok werden kunstmatige waterkeringen opgeworpen zoals de Mattenkade en de Ruigekade. De eeuwenoude kaden zijn met hakhout (essen, knotwilgen) beplant.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent het:

- behouden van het bestaande tracé van de landscheidingskaden;
- herkenbaar houden van het profiel van de landscheidingskaden;
- zichtbaar houden van de landscheidingskaden in het landschap door een vrije ligging: geen bebouwing;
- handhaven van het groene karakter door de aanwezigheid van hakhout (knotwilgen).

B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit

Gebiedseenheden

Kroonjuweel Kagerplassen, molens en veenweidepolders.

Deze gebiedseenheid heeft een bijzondere kwaliteit door de samenhang tussen natuurlijke veenmeren, het unieke patroon van onregelmatig verkavelde veenweidepolders en een groot aantal molens. Het plasseengebied was oorspronkelijk een laag en moerassig gebied doorsneden door kronkelige veenstromen: de Oude Ade, Warmonderleede, Zijl en Ade. Het onregelmatige verkavelingspatroon is hiervan afgeleid. In tegenstelling tot andere veenweidegebieden in Zuid-Holland zijn de kavels niet lang en smal, maar blokvormig. De Kagerplassen zijn samengesteld uit natuurlijke meren van voor de ontginning en meren die door oeverafslag en erosie van de veenstromen zijn ontstaan.

De richtlijn *behoud van de uitzonderlijke kwaliteit* betekent voor dit gebied het.

- behouden en versterken van de samenhang tussen alle onderdelen binnen deze ruimtelijke eenheid; veenmeren, onregelmatig verkavelde veenweidepolders en molens;
- in stand houden van de markante hoogteverschillen tussen de veenstromen en het ingeklonken veenweidegebied;
- bewaren van de gave blokvormige verkaveling.

Bebouwingslinten

Polderlinten

Deel van Oud-Ade, Kaag, Zevenhuizen. Op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie zijn polderlinten aangegeven met een groene kleur.

De richtlijn *behoud van de uitzonderlijke kwaliteit* betekent het:

- volgen van punten bij de richtlijn A. *continuïteit van karakter* voor **polderlinten**, met aanvullend het:
- behouden van de bestaande breedte en de opbouw van het profiel, de beplanting van wegen en waterlopen en monumentale bebouwing;
- openhouden van de bestaande spaties in het lint.

Landschappelijke elementen

Eendenkooien

Een eendenkooi is een waterplas met wat bos er omheen, aangelegd op een rustige plek in een waterrijk gebied voor de vangst van eenden. Bij een functionerende eendenkooi geldt het afpalingsrecht op grond van de Flora- en Faunawet. Hier geldt een verbod om binnen de gestelde afpalingskring activiteiten te ontplooiën die de eenden kunnen verstoren. Het stiltegebied binnen de afpalingskring, meestal open weiland, is dus een belangrijk onderdeel van de 'kooi-biotop'. In Zuid-Holland komen afpalingsrechten voor met een straal van 560 tot 1510 meter. In de CHS-kaart is als (indicatieve) respectzone rond de eendenkooien uitgegaan van de veel voorkomende waarde van 750 meter, voor zover nu nog als open gebied aanwezig. Veel eendenkooien zijn in de loop der jaren verdwenen of zijn slechts nog herkenbaar aan kleine waterplasjes en onregelmatigheden in de verkaveling of in de topografie. Alleen de goed herkenbare en/of functionerende eendenkooien zijn op kaart gezet. In Zuid-Holland zijn dat er negentien waarvan één in topgebied Kaag/Oude Rijn.

De richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit* betekent voor de eendenkooi het:

- respecteren van de afpalingsrechten rond een eendenkooi, ruimtelijk betekent dit het vrij houden van bebouwing van het gebied rond de eendenkooi;
- respecteren van de afpalingsrechten rond een eendenkooi, ruimtelijk betekent dit het vrij houden van bebouwing van het gebied rond de eendenkooi.

Thema's

Naast sturing op gebieden is er ook provinciaal beleid voor een aantal thema's. Deze thema's betreffen steeds één specifieke cultuurhistorische of landschappelijke waarde die door de provincie verspreid voorkomt, ook buiten de topgebieden.

Voor twee thema's bestaan specifieke provinciale richtlijnen (molens, archeologie). Zie hiervoor hoofdstuk 3. Voor andere thema's is beleid in ontwikkeling (landgoederen) of bestaat het voornemen daartoe (par. 1.6).

2.3 Vriesekoopsche en Wassenaarsche Polder

Gebiedstypering

Topgebied Vriesekoopsche en Wassenaarsche Polder wordt gekenmerkt door de aaneenschakeling van kleine droogmakerijen, natuurlijke meren en verveningsplassen. De overgang van 'nieuwe' droogmakerijen uit de zeventiende en achttiende eeuw naar het hoger gelegen 'oudland' is uitermate goed beleefbaar. De droogmakerijen (Wassenaarsche Polder en de Griet- en Vriesekoopsche Polder) zijn van een grote maat en schaal door het vrijwel ontbreken van bebouwing en opgaande beplanting. Beide polders waren oorspronkelijk verveningsplassen, die vanaf de zeventiende eeuw zijn drooggemaakt. De ruimtelijke structuur van vóór de vervening is nog te herkennen aan de oriëntatie en vorm van de lange, smalle kavels die haaks op de oude ontginningsbasis staan. Omdat er vrijwel geen bebouwing in de droogmakerijen staat, zijn de zichten ver. De polderlinten liggen op stroken (onverveend) bovenland (o.a. Vriezeloop, Rijnsaterwoude). Het contrast tussen de min of meer rechthoekige Langerarsche Plassen, met de gerafelde oeverlijn van de bewoningslinten, het natuurlijk gevormde Braassemermeer en de regelmatig verkavelde droogmakerijen met bijna vier meter hoge dijken geeft het gebied haar onderscheidende karakter. Droogmakerij de Wassenaarsche Polder is waardevol als een van de oudste droogmakerijen in Zuid-Holland (drooggemaakt in 1666), met een open karakter en een vrij gaaf bewaard gebleven rationele verkaveling. De herkenbaarheid van deze polder is hoog, net als die van de Vriesekoopsche Polder. Deze polder is jonger (1741) maar heeft door de afwezigheid van polderwegen en schaarse bebouwing op de dijken een eigen kwaliteit.

Naast Topgebied Cultuurhistorie is het topgebied Vriezeloopsche en Wassenaarsche polder onderdeel van het Nationaal Landschap Groene Hart en onderdeel van het provinciale landschap Hollands Plassengebied.

Kenmerkende structuren en elementen

- Gave droogmakerijen (Wassenaarsche Polder en de Griet- en Vriesekoopsche Polder) met een karakteristieke openheid door een grote maat van de open ruimte en een rationele verkaveling.
- Markante hoogteverschillen tussen de laaggelegen droogmakerijen en de stroken bovenland met lintbebouwing.
- Het Braassemermeer, een veenmeer van natuurlijke oorsprong, in tegenstelling tot de door vervening ontstane Langerarsche, Nieuwkoopsche en Reeuwijksche Plassen. Via de Oude Wetering staat het meer in contact met de Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder.

- Langeraarsche Plassen, ontstaan door systematische veenwinning vanaf de zeventiende eeuw.
- Het slingerende veenstroompje de Drecht, een opvallend element in het verder rationeel verkavelde droogmakerijenlandschap.
- Een kerkepad dwars door de Langeraarsche Plassen als de verbinding tussen Langeraar en Papenveen.
- De achttiende-eeuwse Geestmolen bij Rijnsaterwoude, gebouwd om de Grote Heilige Geestpolder droog te malen.

Actuele ontwikkelingen

Los van de gebruikelijke transformatiedruk (functieverandering, verdichting van de bebouwing), spelen in het topgebied Vriesekoopsche en Wassenaarsche polder de volgende initiatieven:

Zoeklocatie glastuinbouw

De provincie Zuid-Holland beschouwt het gebied Kaag-Braassem als zoeklocatie voor glastuinbouw.

Verbreding N207

De provincie Zuid-Holland studeert op een verhoging van de capaciteit van de N 207-Noord.

Dijkversterkingen

In het gebied is het versterken van de dijken aan de orde.

A. Continuïteit van karakter

Dit topgebied heeft drie herkenbare gebiedseenheden met elk een eigen ruimtelijke karakteristiek (zie kaart Kenmerken Cultuurhistorie): 1. De Vriesekoopsche Polder, Wassenaarsche Polder, Rijnsaterwoudsche Polder en Kleine Heilige Geestpolder, open en rationeel ingedeeld; 2. Het Braassemermeer: natuurlijk gevormd meer, te zien aan de ronde oevers; 3. De Langeraarsche Plassen: ontstaan door systematische veenontginning vanaf de zeventiende eeuw. Voor alle gebiedseenheden geldt de richtlijn *continuïteit van karakter*.

De sturingsrichtlijnen voor de gebiedseenheden worden op onderdelen van gebieden (bebouwingslinten, landschappelijke elementen en zichtlijnen) aangevuld met specifieke richtlijnen. De specifieke richtlijnen zijn in de praktijk altijd leidend.

Gebiedseenheden

De Vriesekoopsche en Wassenaarsche Polder, Rijnsaterwoudsche Polder en Kleine Heilige Geestpolder

Deze polders hebben een zeer open en grootschalig karakter. Er is vrijwel geen bebouwing en opgaande beplanting binnen de polders aanwezig. De polders worden van elkaar gescheiden door de hoger gelegen rivier de Drecht. De Vriesekoopsche Polder is een relatief kleine polder, drooggemaakt in 1741. Het is een duidelijke ruimtelijke en landschappelijke eenheid, begrensd door de vier meter hoge polderdijk, waarlangs ijle tot verspreide agrarische bebouwing. De verkavelingsstructuur is noord-zuid georiënteerd, de kavels zijn voor het overgrote deel ingevuld met grasland. Polderwegen ontbreken waardoor een zeer open karakter ontstaat. De Wassenaarsche Polder is een van de oudste droogmakerijen in Zuid-Holland, drooggelegd in 1666. Ook dit is een ruimtelijke en landschappelijke eenheid, begrensd door een vier meter hoge polderdijk. Nieuwe dorpen werden in de droogmakerij niet gesticht; het waren bestaande dorpen op de bovenlanden die zich uitbreiden: Langeraar en Rijnsaterwoude. Als gevolg bleef het middengebied van de polder weids en open. De verkavelingsstructuur is deels noord-zuid, deels oost-west georiënteerd, afhankelijk van de loop van de historische ontginningsbases (wanneer een oude veenontginningsbasis noord-zuid loopt, bijvoorbeeld Rijnsaterwoude, staat de verkavelingsrichting haaks daarop).

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- behouden en versterken van de samenhang tussen alle onderdelen binnen deze gebiedseenheid: waterlopen, kavelsloten, kavelstructuur;
- beleefbaar houden van de hoogteverschillen tussen de laaggelegen droogmakerijen en de stroken bovenland met lintbebouwing;
- herkenbaar houden van de oriëntatie van de bestaande polderverkaveling;
- koesteren van de hoge mate van openheid door het ontbreken van polderwegen met beplanting en bebouwing in de polder;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande ruimtelijke eenheden - de polders met hun begrenzingen - als leidraad nemen.

Het Braassemermeer

Natuurlijk gevormd meer, dat oorspronkelijk veel kleiner was. Na de start van de veenontginningen in het gebied stroomde steeds meer water richting het meer, waardoor de omvang door oeverafslag verdubbelde. In de zeventiende eeuw werden dijken rond het meer gelegd waardoor de omvang niet meer toenam. Na dijkdoorbraken in de achttiende eeuw

werd meer landinwaarts een nieuwe dijk gebouwd: de Woudse Dijk. Het Braassemermeer staat via de Oude Wetering in contact met de Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder. De Grote en Kleine Hem zijn eilandjes in het Braassemermeer, restanten van de eerste dijk rond het meer. Samen met een strook buitendijks land langs de Woudse Dijk aan de zuidkant van het meer vormen ze een waardevol natuur- en recreatieterrein. In tegenstelling tot plassen die zijn ontstaan bij de veenontginning (Reeuwijksche-, Nieuwkoopsche en Langeraarsche Plassen) vallen de watervlaktes met een natuurlijke oorsprong, zoals het Braassemermeer, meer op in het landschap door de gedeeltelijk kale oevers.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- in stand houden van de natuurlijke loop van de oevers;
- doorzetten van de karakteristiek van geheel onbeplante en onbebouwde oostelijke en zuidelijke oevers;
- behouden van de Grote en Kleine Hem als restant van een eerdere dijk langs het meer en als waardevol natuur- en recreatieterrein.

De Langeraarsche Plassen

Het gebied van de Langeraarse plassen vormt een bescheiden veenweidelandschap tussen de droogmakerij Wassenaarsche Polder en de oeverwal van de Aar. Net als de Nieuwkoopsche en Reeuwijksche Plassen zijn de Langeraarsche Plassen ontstaan door systematische veenwinning vanaf de zeventiende eeuw. De plas ligt ingeklemd tussen de bebouwing van Langeraar en de langgerekte particuliere kavels met kassen aan de zijde van Papenveer. Omdat de Plassen grotendeels zijn omsloten door dorpsbebouwing, opgaande beplanting of kassen is de relatie met het omliggende landschap gering.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- behouden en versterken van de samenhang tussen alle onderdelen binnen deze gebiedseenheid: uitgeveende plassen, rafelige oevers, kerkepad;
- handhaven van de schaarse doorzichten vanaf de bebouwingslinten richting de plassen.

Bebouwingslinten

In topgebied Vriesekoopsche en Wassenaarsche Polder zijn twee typen bebouwingslinten te onderscheiden:

1. Polderlinten
2. Knooppuntdorp

1. Polderlinten

Onder de polderlinten vallen Rijnsaterwoude, Langeraar en Vriezeloop (ter weerszijden van de Drecht). Op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie zijn de polderlinten aangegeven met een groene kleur.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de polderlinten het:

- herkenbaar houden van de ruimtelijke structuur van kavels dwars op het bebouwingslint, variërend van haaks tot enigszins onder een hoek;
- vasthouden aan de, afhankelijk van het lint, ijle tot verspreide of dichte tot half open bebouwingsstructuur;
- continueren van de, afhankelijk van het lint, symmetrie of asymmetrie van het lint;
- koesteren van de bestaande onbebouwde kavels tussen de bebouwing;
- doorzetten van de bescheiden maat en schaal van de historische bebouwing aan het lint;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande kavelopbouw als uitgangspunt nemen: bebouwing middenvoor op de kavel, evenwijdig aan de kavelgrenzen;
- specifiek voor **Rijnsaterwoude** en **Vriezeloop**: in stand houden en versterken van het contrast tussen de strook bovenland en de lager gelegen droogmakerijen ter weerszijden van het lint.
- in stand houden van het profiel van het dubbele polderlint **Vriezeloop**: het symmetrische profiel waarin het water in het midden aan beide kanten wordt geflankeerd door een weg, waarlangs de boerderijen zijn gebouwd;
- doorzetten van de karakteristiek van **Vriezeloop** met bebouwing onderaan de dijk, waardoor het talud vrij blijft en het hoogteverschil optimaal te beleven blijft;

2. Knooppunt dorp

Knooppuntnederzettingen zijn ontstaan rond een infrastructureel knooppunt, bijvoorbeeld van wegen of van een weg met brug, dam, veer of sluis. In deze categorie valt de nederzetting Oude Wetering. Op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie is het knooppunt dorp aangegeven met een paarse kleur.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor het knooppunt dorp het:

- herkenbaar houden van de ruimtelijke structuur van kavels dwars op het bebouwingslint, variërend van haaks tot enigszins onder een hoek;
- koesteren van de bestaande onbebouwde kavels tussen de bebouwing zodat de zichtrelatie tussen de Westerdijk en het landschap van de Groote Heilige Geestpolder in stand blijft;

- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande kavelopbouw als uitgangspunt nemen: bebouwing middenvoor op de kavel, evenwijdig aan de kavelgrenzen.

Landschappelijke elementen

Kerkepad

Kerkepad tussen de gehuchten Langeraar en Papenveer. Het pad loopt over een smalle dijk dwars door de Langeraarsche Plassen. Buurtschappen, zoals in dit geval Papenveer, die te klein waren om de bouw van een eigen kerk te bekostigen legden een pad aan naar de dichtstbijzijnde kerk. Altijd ging dit via de kortste weg, ook al betekende dit een route dwars door kavels en weilanden. Over het pad is een fietspad aangelegd.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent het:

- behouden van het bestaande tracé van het kerkepad als verbindingroute tussen Langeraar en Papenveer.
- respecteren van het bestaande smalle profiel van het kerkepad.

B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit

In dit topgebied bestaan geen gebiedseenheden of onderdelen van gebieden met deze richtlijn.

Thema's

Naast sturing op gebieden is er ook provinciaal beleid voor een aantal thema's. Deze thema's betreffen steeds één specifieke cultuurhistorische of landschappelijke waarde die door de provincie verspreid voorkomt, ook buiten de topgebieden.

Voor twee thema's bestaan specifieke provinciale richtlijnen (molens, archeologie). Zie hiervoor hoofdstuk 3. Voor andere thema's is beleid in ontwikkeling (landgoederen) of bestaat het voornemen daartoe (par. 1.6).

2.4 Den Haag / Wassenaar

Gebiedstypering

Topgebied Den Haag/Wassenaar is een duin- en strandwallenlandschap met een zone van landgoederen en villawijken en de beschermde stadsgezichten van Den Haag en Wassenaar. De opeenvolging van landschappen van west naar oost (een brede strook jonge duinen, de beboste strandwallen en de open venige strandvlakten) is herkenbaar en gaaf. De kwaliteit van het topgebied ligt daarnaast in de samenhang tussen het strandwallenlandschap en de specifieke occupatievorm (clustering van landgoederen). Het duin- en strandwallenlandschap is een van de oudste ontginningsgebieden van Nederland en al eeuwen thuisbasis van de adel. Een hoge concentratie boerderijen en landgoederen met omringende parkbossen is te vinden in de Duivenvoordse- en Veenzijdse Polder waar ze markant zijn gesitueerd op de overgang van de relatief droge strandwal-ruggen parallel aan de kust naar de lager gelegen nattere strandvlakten. Het duinlandschap heeft een afwisselend karakter, verschillen in ontstaansgeschiedenis resulteren in diversiteit in hoogteligging, morfologie en begroeiing. De duinen zijn overwegend open, opgaande beplanting is te vinden in de duinvalleien, zoals Meijendel, Kijfhoek en Bierlap. Op verschillende plaatsen zijn resten zichtbaar van de Atlantikwall. Den Haag en Wassenaar zijn aangewezen als beschermde stadsgezichten.

Het topgebied Den Haag /Wassenaar is onderdeel van het Provinciaal Landschap Duin, Horst en Weide. Door het topgebied loopt het een openbaar vervoerpanorama.

Kenmerkende structuren en elementen

- Gaaf en herkenbaar kustlandschap, gekenmerkt door een opeenvolging van duinen, strandwallen en strandvlakten.
- Overwegend open duinlandschap, bossen zijn te vinden in de duinvalleien (Meijendel, Kijfhoek, Bierlap).
- Cluster van landgoederen omringd door parkbossen in het gebied tussen Wassenaar, Voorschoten en Leidschendam, onderdeel van de zogenaamde Landgoederenzone.
- De Duivenvoordse- en Veenzijdse Polder: een in de Middeleeuwen ontgonnen veenachtig gebied met centraal een noord-zuid georiënteerde weterring met kavels haaks daarop.
- Contrast tussen de besloten strandwallen en het open, waterrijke veengebied in de strandvlakten.
- Beschermde stadsgezichten van Den Haag en Wassenaar.

- Zuidwijkse molen bij Voorschoten (1811 of eerder), Molen Windlust in Wassenaar (zeventiende eeuw), Knipmolen bij Voorschoten (omstreeks 1800).
- Langs de kust zijn resten te vinden van de Atlantikwall, een 2685 kilometer lange verdedigingslinie die de Duitsers in de Tweede Wereldoorlog aanlegden om een geallieerde invasie te voorkomen.

Actuele ontwikkelingen

Los van de gebruikelijke transformatiedruk (functieverandering, verdichting van de bebouwing), speelt in topgebied Den Haag / Wassenaar het volgende initiatief:

Duivenvoorde-corridor

Voor het grensgebied tussen Voorschoten en Leidschendam-Voorburg bestaat de ambitie om het karakteristieke landschap tussen beide gemeenten te behouden en te versterken. Het landschap van dit grensgebied, 'Duivenvoorde-corridor', dient te worden hersteld. De glastuinbouw gaat op termijn verdwijnen en daarvoor in de plaats komt beperkt woningbouw. Ook dienen in deze rijksbufferzone de natuurwaarde en recreatieve functie verbeterd te worden.

A. Continuïteit van karakter

Dit topgebied heeft twee herkenbare gebiedseenheden met elk een eigen ruimtelijke karakteristiek (zie kaart Kenmerken Cultuurhistorie): 1. het duingebied tussen Den Haag en Wassenaar met een zeer wisselend karakter door verschillen in hoogte, vorm, begroeiing en historische ontwikkeling, 2. de landgoederenzone Wassenaar / Voorschoten / Leidschendam: een clustering van buitenplaatsen op de overgang van strandvlakte en strandwal. De landgoederenzone Wassenaar / Voorschoten / Leidschendam is in zijn geheel aangemerkt als behoudsgebied en wordt behandeld in hoofdstuk B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit.

De richtlijnen voor de gebiedseenheden worden op onderdelen van gebieden (bebouwingslinten, landschappelijke elementen en zichtlijnen) aangevuld met specifieke richtlijnen. De specifieke richtlijnen zijn in de praktijk altijd leidend.

Gebiedseenheden

Duingebied tussen Den Haag en Wassenaar

Tussen Wassenaar en Den Haag ligt een ongeveer drie kilometer brede duinstrook. Het duingebied is een overwegend open duinlandschap, bossen zijn te vinden in duinvalleien als Meijndel, Kijfhoek, Bierlap. Tegenwoordig is een groot deel van het gebied in beheer bij de Duinwaterleiding voor de waterwinning.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- zichtbaar houden van de verschillen in hoogte, vorm en begroeiing van het duingebied;
- herkenbaar houden van de cultuurhistorische elementen in de duinen, zoals oude duinontginningen en resten van waterwinning en de Atlantikwall;
- herkenbaar houden van de karakteristieke scherpe grenzen van het duinlandschap naar kust en binnenland.

Bebouwingslinten

De typologie van de nederzettinglinten in dit topgebied is de zandnederzetting (zie digitale CHS-kaart). Zandnederzettingen zijn karakteristieke nederzettingvormen, die in de rest van de provincie weinig voorkomen. De zandnederzettingen zijn ontstaan op de evenwijdig aan de kust lopende strandwallen.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de zandnederzettingen het:

- vasthouden aan de ijle tot verspreide bebouwingsstructuur van de linten;
- in stand houden van de relatie met het landschap door het koesteren van de onbebouwde kavels tussen de bebouwing;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande kavelopbouw als uitgangspunt nemen: bebouwing voor op de kavel, evenwijdig aan de kavelgrenzen;
- continueren van het overwegend agrarische karakter van de bebouwing;

B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit

De landgoederenzone Wassenaar / Voorschoten / Leidschendam is aangemerkt als behoudsgebied: het is een ruimtelijke eenheid met een zeer gave, zeldzame en kwetsbare cultuurhistorische samenhang in tijd en ruimte.

Kroonjuweel Landgoederenzone Wassenaar / Voorschoten / Leidschendam

Dit ensemble herbergt een aantal landgoederen, de Veenzijdse en Duivenvoordse Polder en de groene uitlopers de stad in: het Haagsche Bos/Malieveld en Clingendael. De Veenzijdse Polder is de strandvlakte tussen de oude strandwal waarop Voorburg, Leidschendam en

Voorschoten zijn gebouwd en de jongere strandwal die van Den Haag via Wassenaar richting Leiden loopt. Het veenachtige gebied werd in de Middeleeuwen in cultuur gebracht. De Veenzijdse Polder is grotendeels in gebruik als weiland, met uitlopers van het bosrijke terrein van een aantal buitenplaatsen.

De richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit* betekent voor dit ensemble het:

- behouden en versterken van de samenhang tussen alle onderdelen: de landgoederen met parkaanleg, de zichtlijnen tussen en langs de landgoederen, de open plekken ertussen (weilanden);
- zichtbaar houden van de (economische, ruimtelijke) relatie tussen de landgoederen en de open weilanden;
- in stand houden van het contrast tussen het besloten, boomrijke karakter van de strandwallen en de open veenweidepolders op de strandvlakten;
- bewaren van de openheid in de Veenzijdse Polder door de polder vrij te houden van bebouwing;
- behouden en versterken van de oost-west oriëntatie van het strandwallen- en strandvlaktenlandschap, dat versterkt wordt door de loop van de wateringen en het wegenpatroon;
- bewaren van de zichtrelaties tussen en vanuit de landgoederen;
- herkenbaar houden van de markante ligging van boerderijen op de overgang van de droge strandwal en de vochtige strandvlakten, precies tussen de Veenwatering en de Rijksstraatweg.

Thema's

Naast sturing op gebieden is er ook provinciaal beleid voor een aantal thema's. Deze thema's betreffen steeds één specifieke cultuurhistorische of landschappelijke waarde die door de provincie verspreid voorkomt, ook buiten de topgebieden.

Voor twee thema's bestaan specifieke provinciale richtlijnen (molens, archeologie). Zie hiervoor hoofdstuk 3. Voor andere thema's is beleid in ontwikkeling (landgoederen) of bestaat het voornemen daartoe (par. 1.6).

2.5 Zoeterwoude / Stompwijk

Gebiedstypering

Topgebied Zoeterwoude / Stompwijk vormt de meest westelijke rand van het veenpolder- en droogmakerijlandschap van Midden-Holland. De kwaliteit van het topgebied ligt vooral in het herkenbare open, agrarisch cultuurlandschap en in de contrastrijke overgangen van dit landschap naar de verstedelijkte omgeving. Bebouwing en infrastructuur begrenzen het gebied als geheel en zijn overal zichtbaar en voelbaar: Rijksweg A4, de N11, Vinexlocatie Leidschenveen en de woonwijken van Zoetermeer. Topgebied Zoeterwoude / Stompwijk bestaat uit twee gebiedseenheden met elk een eigen karakter. Het noordelijk deel is een gaaf veenweidegebied met typische ingrediënten als vergezichten, monumentale boerderijlinten (Weipoort), langgerekte strokenverkaveling, sloten en weteringen. Het zuidelijk deel bestaat uit voormalige natuurlijke meren en als gevolg van de vervening ontstane plassen, vanaf de zeventiende eeuw drooggemaakt. Het topgebied herbergt de oudste droogmakerij van Zuid-Holland: de Zoetermeersche Meerpolder (1614) met een zeldzame ovale vorm. Hier zijn de kenmerkende landschapselementen de ringdijken, boezemvaarten, een oud bebouwingslint op bovenland (Stompwijk) en een molendriegang.

Naast Topgebied Cultuurhistorie is het gebied Zoeterwoude/Stompwijk onderdeel van het Nationaal Landschap Groene Hart en onderdeel van het Provinciaal Landschap Land van Wijk en Wouden. De zone ter weerszijden van de A4 is aangemerkt als Nationaal Snelwegpanorama Land van Wijk en Wouden.

Kenmerkende structuren en elementen

- Contrastrijke overgangen tussen stad en land door harde stedelijke en infrastructurale begrenzingen.
- Verschil in landschapstype tussen het noordelijk (veenweidepolders) en het zuidelijk deel (droogmakerijen) van het topgebied.
- De Zoetermeersche Meerpolder, de oudste droogmakerij in Zuid-Holland (1614) en teruggaand op een natuurlijk meer, met een ovale vorm. Beplanting is schaars en de bebouwing concentreert zich langs de randen van de polder.
- Markante overgangen in hoogte tussen de diepe droogmakerijen met, aan de droogmakerij-kant, hoge ringdijken en de nooit voor vervening afgegraven veenweidepolders.
- Contrast tussen de beslotenheid van de bebouwingslinten (door forse erf- en wegbeplantingen) en de openheid van het omliggende veenweidelandschap.

- Kreekruggen in de Grote Polder, Westbroek- en Oostbroekpolder zijn zichtbaar als flauwe ruggen in het landschap.
- Weipoort: monumentaal, schilderachtig bebouwingslint met zeldzame tweevoudige ontginningsas. Naast de dubbele bebouwingsstrook langs de weg ligt namelijk nog een ijl boerderijlint tussen de weg en de Weipoortsche Vliet. Het lint loopt dood in het zuiden.
- Het Lange en het Korte Kerkpad, tussen Weipoort en Zuidbuurt. Vanaf deze kerkepaden is de openheid van het landschap optimaal beleefbaar. Weipoort is verbonden met Gelderswoude door het Gelderschwoudse Kerkepad. Dit pad kruist de overgang tussen veenweidegebied en droogmakerij en deze is daar dan ook sterk te ervaren.
- De molendriegang bij Stompwijk, met een sterke samenhang tussen molengang, molenvaart en droogmakerij.
- Twee molens (naast de molendriegang): molen Zelden van Passe (1642) langs de A4 en de Grote Molen (1626) in de noordpunt van het lint Weipoort.

Actuele ontwikkelingen

Los van de gebruikelijke transformatiedruk (functieverandering, verdichting van de bebouwing), spelen in het topgebied Zoeterwoude / Stompwijk de volgende initiatieven:

Groenblauwe Slinger

De opgave voor het programma van de Groenblauwe Slinger is om in de S-vormige open ruimte tussen de steden rond Den Haag en Rotterdam doorlopende natuur- en recreatiegebieden aan te leggen. De Provincie Zuid-Holland is initiatiefnemer. De Groenblauwe Slinger bestaat in totaal uit vijf groene deelgebieden: Land van Wijk en Wouden, Balij - Bieslandse Bos, Groenzone Berkel-Pijnacker en Bergboezem Polder van Oude Leede, Ruyven - Zuidpolder van Delfgauw en Midden-Delfland. Deze natuur- en recreatiegebieden en het overige (agrarische) landelijk gebied dienen het Groene Hart met Midden-Delfland te verbinden, waardoor er een slinger van groene gebieden ontstaat: de Groenblauwe Slinger.

A. Continuïteit van karakter

Dit topgebied heeft twee herkenbare gebiedseenheden met elk een eigen ruimtelijke karakteristiek (zie kaart Kenmerken Cultuurhistorie): 1. het droogmakerijenlandschap van de Zoetermeerse Meerpolder, de Drooggemaakte Grote Polder en de Drooggemaakte Geer- en

Kleine Blankaardpolder; 2. het veenweidelandschap. Voor beide gebiedseenheden geldt de richtlijn *continuïteit van karakter*.

De sturingsrichtlijnen voor de gebiedseenheden worden op onderdelen van gebieden (bebouwingslinten, landschappelijke elementen en zichtlijnen) aangevuld met specifieke richtlijnen. De specifieke richtlijnen zijn in de praktijk altijd leidend.

Gebiedseenheden

Het droogmakerijenlandschap

In het zuidelijk deel van het topgebied liggen de droogmakerijen, zoals de Zoetermeerse Meerpolder, de Drooggemaakte Geer- en Kleine Blankaardpolder en de Drooggemaakte Grote Polder. De droogmakerijen waren aanvankelijk meren en plassen ontstaan als gevolg van de turfwinning. Vanaf de zeventiende eeuw werden die plassen weer drooggemalen. Als resultaat ligt het land een stuk lager dan in de veenweiden. De Zoetermeersche Meerpolder is de oudste droogmakerij in Zuid-Holland, drooggelegd vanaf 1614. De ovale vorm verwijst naar de omtrek van het voormalige natuurlijke meer. Door de schaarse beplanting en het feit dat vrijwel alle bebouwing aan de randen van de polder ligt (op drie boerderijen langs de centrale as na) heeft de polder een open middeengebied.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- beleefbaar houden van de hoogteverschillen tussen de laaggelegen droogmakerijen en de hoger gelegen veenweidepolders en de stroken bovenland met lintbebouwing;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande ruimtelijke eenheden – de droogmakerijen met hun begrenzingen – als leidraad nemen;
- koesteren van de hoge mate van openheid die ontstaat door de concentratie van bebouwing langs de randen van de droogmakerijen en het ontbreken van bebouwing en beplante polderwegen in het middeengebied;
- specifiek voor de Zoetermeersche Meerpolder: bewaren van de ruimtelijke samenhang tussen de onderdelen van deze heldere landschappelijke eenheid; de typerende ovale vorm, de rationele verkaveling, de centrale beplante route door het midden van de droogmakerij en het ontbreken van bebouwing in het open middeengebied.

Het veenweidelandschap

De middeleeuwse ontginning van het veenlandschap rond Zoeterwoude resulteerde in het typische patroon van strokenverkaveling: evenwijdig naast elkaar liggende sloten tussen

langgerekte percelen, dwars op de lintbebouwing van Weipoort, Zuidbuurt en Westeinde. In de veenweidepolders is het contrast van open landschap en besloten linten goed bewaard gebleven. De samenhang tussen bewoning, landgebruik en verkaveling is herkenbaar.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- bewaren van het contrast tussen de bebouwingslinten met besloten karakter en de open veenweidepolders;
- herkenbaar houden van het gave verkavelingspatroon van middeleeuwse ontginningen met karakteristieke langgerekte percelen en poldersloten, weteringen en kilometerslange bebouwingslinten;
- zichtbaar houden van de kreekruigen als flauwe ruggen in het landschap;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande ruimtelijke eenheden – de veenweidepolders met hun begrenzingen – als leidraad nemen.

Bebouwingslinten

In topgebied Zoeterwoude / Stompwijk zijn twee typen bebouwingslint te onderscheiden:

1. Polderlinten
2. Ruilverkavelingslinten

1. Polderlinten

Polderlinten komen voor in de veenontginningen en in de droogmakerijen. Polderlinten liggen langs veenriviertjes, kanalen, wateringen en wegen. In de polderlinten liggen de boerderijen gewoonlijk op gelijke afstand, op de koppen van de kavels. Alle bebouwingslinten in dit topgebied zijn polderlinten: Weipoort, Wilsveen, Stompwijk, Zuidbuurt, Westeinde en de bebouwing langs de randen van de Zoetermeersche Meerpolder. Alle linten, met uitzondering van Weipoort, hebben de richtlijn *continuïteit van karakter*. Weipoort wordt beschreven in hoofdstuk B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit. De polderlinten zijn op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie aangegeven met een groene kleur.

Voor Wilsveen, Stompwijk, Zuidbuurt en Westeinde betekent de richtlijn *continuïteit van karakter* het:

- herkenbaar houden van de ruimtelijke structuur van kavels dwars op het bebouwingslint, variërend van haaks tot enigszins onder een hoek;
- vasthouden aan de, afhankelijk van het lint, ijle tot verspreide of dichte tot half open bebouwingsstructuur (zie digitale CHS-kaart);
- continueren van de, afhankelijk van het lint, symmetrie of asymmetrie van het lint;

- koesteren van de bestaande onbebouwde kavels tussen de bebouwing;
- doorzetten van de bescheiden maat en schaal van de historische bebouwing aan het lint;
- in stand houden en versterken van het contrast tussen de stroken bovenland waar Stompwijk en Wilsveen op liggen en de lager gelegen droogmakerijen ter weerszijden van de linten.

2. Ruilverkavelingslinten

De ruilverkaveling Rijnstreek-Zuid (uitgevoerd eind jaren tachtig) voorzag in de aanleg van een nieuwe weg waarlangs boerderijen kwamen: de Vierheemskinderenweg.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit ruilverkavelingslint het:

- vasthouden aan de ijle bebouwingsstructuur van het lint;
- continueren van het monotone ritme van de boerderijen die op nagenoeg dezelfde afstand van elkaar staan;
- het doorzetten van de karakteristiek van boerderijen als 'groene eilanden' in het landschap door de dichte erfbeplantingen om de erven.

Landschappelijke elementen

Kerkepaden

Buurtschappen, zoals in dit geval Weipoort, die te klein waren om de bouw van een eigen kerk te bekostigen legden een pad aan naar de dichtstbijzijnde kerk. Altijd ging dit via de kortste weg, ook al betekende dit een route dwars door kavels en weilanden. Tussen Weipoort en Zuidbuurt lopen het Lange en het Korte Kerkepad. Vanaf de kerkepaden is de openheid van het landschap optimaal beleefbaar. Weipoort is verbonden met Gelderswoude door het Gelderswoudse Kerkepad. Dit pad kruist de overgang tussen veenweidegebied en droogmakerij en is daar sterk te ervaren.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent het:

- behouden van het bestaande tracé van de kerkepaden;
- respecteren van het bestaande smalle profiel van de paden;
- respecteren van de open ligging in het landschap.

B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit

Het lint Weipoort is aangemerkt als 'kroonjuweel' om zijn zeer gave, zeldzame en kwetsbare cultuurhistorische samenhang in tijd en ruimte.

Polderlinten: Weipoort

De richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit* betekent het:

- volgen van de punten bij de richtlijn A. *continuïteit van karakter* voor **polderlinten** met aanvullend:
- behouden van de bestaande breedte, de opbouw van het profiel en beplanting van wegen en waterlopen;
- behouden van monumentale bebouwing en elementen als bruggen;
- openhouden van de bestaande spaties in het lint.

Thema's

Naast sturing op gebieden is er ook provinciaal beleid voor een aantal thema's. Deze thema's betreffen steeds één specifieke cultuurhistorische of landschappelijke waarde die door de provincie verspreid voorkomt, ook buiten de topgebieden.

Voor twee thema's bestaan specifieke provinciale richtlijnen (molens, archeologie). Zie hiervoor hoofdstuk 3. Voor andere thema's is beleid in ontwikkeling (landgoederen) of bestaat het voornemen daartoe (par. 1.6).

2.6 Aarlanderveen / Nieuwkoopse Plassen / Meije

Gebiedstypering

Het topgebied Aarlanderveen / Nieuwkoopse Plassen / Meije is bijzonder door de grote differentiatie in landschappen. Het gebied vormt een staalkaart van de landschapsgeschiedenis van het Groene Hart. De afleesbaarheid van het landschap is groot: tien eeuwen geschiedenis van de veengebieden is binnen een straal van een aantal kilometers te ervaren. Het topgebied bestaat uit een klassiek veenontginningslandschap (in het bijzonder langs de Meije) in combinatie met elementen uit de daarop volgende vervening (uitgeveende plassen, legakkers en petgaten bij Nieuwkoopse Plassen) en droogmaling (droogmakerijen van Nieuwkoop (deels) en Aarlanderveen). De verschillende ontginnings- en gebruiksfasen laten zich aflezen aan elementen als stroken bovenland, ringdijken en ringvaarten. Structurerend zijn de monumentale boerderijlinten van de Meije en Aarlanderveen. Als landmarks fungeren de molens van de molenviergang bij Aarlanderveen en de vanuit de verre omgeving herkenbare watertoren in de Meije.

Naast Topgebied Cultuurhistorie is het topgebied Aarlanderveen / Nieuwkoopse Plassen / Meije onderdeel van het Nationaal Landschap Groene Hart.

Kenmerkende structuren en elementen

- Opbouw van drie gebiedseenheden met elk een eigen ruimtelijke karakteristiek: 1. de Nieuwkoopse Plassen gekenmerkt door een kleinschalige afwisseling van plassen, petgaten, rietvelden, moerassen en weilanden met een rijke flora en fauna; 2. de veenweidepolders (Meijepolder, Noorzijderpolder, Polder Weijland, Zuid- en Noordeinderpolder) begrensd door kades en verkaveld in lange rechte stroken, afwateringsweteringen en sloten; 3. de Drooggemaakte Polder aan de Westzijde te Aarlanderveen: ruimtelijk ensemble van een karakteristieke smalle droogmakerij en een molenviergang.
- Geleidelijke overgang van het half besloten petgatenlandschap van de Nieuwkoopse Plassen naar het zeer open veenweidelandschap tussen de Meije en de Oude Rijn.
- Hoogteverschillen tussen de bebouwingslinten op bovenland en de drooggemaakte polders die op sommige plekken vijf meter beneden NAP liggen.
- Monumentaal bebouwingslint langs het veenstroompje de Meije.
- Het Meijepad; een kerkepad van de Meije naar Nieuwkoop dwars door de Nieuwkoopse Plassen. Het pad is gevormd door het sparen van het perceel waar

deze verbinding al voor de vervening op lag. De toegang tot het pad wordt in de Meije gemarkeerd door het landmark van deze streek: de betonnen watertoren 'het potlood' (gebouwd in 1931).

- Oude Hollandse Waterlinie, het tracé loopt door het topgebied.
- Polder De Haeck: een pas vanaf 1755 ontgonnen gebied met afwisselend petgaten, legakkers, moerasbos, rietlanden en schraalgraslanden (onbemeste hooilanden). Onderdeel van de polder is een luthof op een oud veenwinningsperceel, in 1933 verworven door de Rotterdamse arts Teupken.
- Beplante landscheidingskaden als achtergrenzen van een ontginningsblok.
- Molenviergang bij Aarlanderveen. De molens malen het water van de Drooggemaakte Polder aan de westzijde van Aarlanderveen via de Zuid- en Noordeinderpolder naar de Oude Rijn. Het is de enige polder in ons land die nog geheel op windbemaling is aangewezen.

Actuele ontwikkelingen

Los van de gebruikelijke transformatiedruk (functieverandering, verdichting van de bebouwing), spelen in het topgebied Aarlanderveen / Nieuwkoopse Plassen / Meije de volgende initiatieven:

Bodemdaling, vernattingstrategie, veenweideconvenant

Op termijn krijgt het Groene Hart minder zoetwater en zet de bodemdaling van het veengebied door. Daar waar de bodemdaling het sterkst optreedt, is ingezet op vernatting. Naast transformatie naar natuur betekent dit op een aantal plaatsen ook herbegrenzing van de landbouw en/of aanpassing aan nattere omstandigheden door een bedrijfsvoering die voor deze natte veenweiden economisch geschikt is.

De veenweidepolders van dit topgebied maken onderdeel uit van regio Gouwe-Wiericke. Naast behoud en herstel van de kernkwaliteiten, richt de ontwikkelopgave zich hier met name op de landbouw. De grondgebonden veehouderij is een van de dragers van het landschap. Een groot deel van de landbouw heeft te maken met verzilting en bodemdaling. In een Veenweideconvenant is de gezamenlijke koers van alle betrokken partijen in Gouwe-Wiericke vastgelegd. Daarmee wordt een klimaatbestendige en duurzame toekomst voor het gebied uitgestippeld. Onderdelen van die gezamenlijke koers zijn: tegengaan van bodemdaling, goed waterbeheer, toekomst voor de landbouw, aanleg van aaneengesloten natuurgebieden (o.a. Groene Ruggengraat), behoud van het typische veenweidelandschap en verbetering van de recreatiemogelijkheden. In dit gebiedsproces wordt op regionale schaal naar oplossingen gezocht.

A. Continuïteit van karakter

Dit topgebied heeft drie herkenbare gebiedseenheden met elk een eigen ruimtelijke karakteristiek (zie kaart Kenmerken Cultuurhistorie): 1. de Nieuwkoopse Plassen; 2. de veenweidepolders (Meijepolder, Noorzijderpolder, Polder Weijland, Zuid- en Noordeinderpolder) en 3. de Drooggemaakte Polder aan de Westzijde te Aarlanderveen met de molenviergang. Voor de eerste twee gebiedseenheden geldt de richtlijn *continuïteit van karakter*. De Drooggemaakte Polder aan de Westzijde te Aarlanderveen met de molenviergang is een 'kroonjuweel', net als het boerderijlint langs de Meije. Beiden worden behandeld in hoofdstuk B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit.

De sturingsrichtlijnen voor de gebiedseenheden zijn op onderdelen van gebieden (bebouwingslinten, landschappelijke elementen en zichtlijnen) aangevuld met specifieke richtlijnen. De specifieke richtlijnen zijn in de praktijk altijd leidend.

Gebiedseenheden

Nieuwkoopse Plassen

Bij Nieuwkoop is grootschalig veen gewonnen. De agrarische bestemming van dit gebied werd vanaf de zeventiende eeuw ingeruild voor de meer lucratieve vervening. Het resultaat is een gebied waarin verschillende stadia van de vervening afleesbaar zijn. Het gebied van de Nieuwkoopse Plassen wordt gekenmerkt door een kleinschalige afwisseling van plassen, petgaten, rietvelden, moerassen en weilanden.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- behouden en versterken van de samenhang tussen alle onderdelen binnen deze gebiedseenheid: uitgeveende plassen, legakkers, petgaten, Meijepad;
- herkenbaar houden van de verschillende fasen van de ontginningsgeschiedenis van het gebied: de nog herkenbare ondergrond van Middeleeuwse cope-verkaveling, de uitgeveende plassen, legakkers en petgaten.

De veenweidepolders (Meijepolder, Noorzijderpolder, Polder Weijland, Zuid- en Noordeinderpolder)

De veenweidepolders hebben een heldere ruimtelijke structuur. Vanaf de ontginningsas (een veenstroom of de oeverwal van de Oude Rijn) loopt een opstreckende verkaveling het veen in, eindigend tegen een achtergrens (kade of waterloop), die gewoonlijk tevens de grens met een ander verkavelingsblok vormde. De grote openheid in de veenweidepolders wordt

bepaald door de verre zichten die ingekaderd worden door deels beplante kades of de achterkanten van bebouwingslinten.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- behouden en versterken van de samenhang tussen alle onderdelen binnen deze gebiedseenheid: waterlopen, landscheidingskaden, weteringen, kavelsloten, kavelstructuur en monumentale boerderijlinten;
- herkenbaar houden van het bestaande verkavelingspatroon van Middeleeuwse (cope)ontginningen opgebouwd uit ontginningsbasis, open gebied en een achtergrens;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande ruimtelijke eenheden – die samenhangen met de middeleeuwse polderontginningen - als leidraad nemen.

Bebouwingslinten

In topgebied Aarlanderveen / Nieuwkoopse Plassen / Meije zijn twee typen bebouwingslint te onderscheiden:

1. Polderlinten
2. Dijklinten

1. Polderlinten

Onder de polderlinten met deze richtlijn vallen Zuideinde, Nieuwkoop en Noorden. Op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie zijn de polderlinten aangegeven met een groene kleur.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de linten Nieuwkoop en Noorden het:

- herkenbaar houden van de ruimtelijke structuur van kavels dwars op het bebouwingslint, variërend van haaks tot enigszins onder een hoek;
- vasthouden aan de ijle tot verspreide bebouwingsstructuur van Noorden en dichte tot half open bebouwingsstructuur van Nieuwkoop en Zuideinde;
- continueren van de symmetrie van het lint in Noorden (Simon van Capelweg), Nieuwkoop (Dorpsstraat) en Zuideinde en asymmetrie van de Noordenseweg;
- koesteren van de bestaande onbebouwde kavels tussen de bebouwing;
- doorzetten van de bescheiden maat en schaal van de historische bebouwing aan het lint;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande kavelopbouw als uitgangspunt nemen: bebouwing middenvoor op de kavel, evenwijdig aan de kavelgrenzen;

2. Dijklinten

Dijklinten zijn alle bebouwingslinten aan de rivierdijken langs de Oude Rijn (Weijland, Noordzijde, Kortsteekterweg). Op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie zijn de dijklinten aangegeven met een blauwe kleur.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de dijklinten het:

- herkenbaar houden van de ruimtelijke structuur van de verkaveling: dwars op de dijk, variërend van haaks tot enigszins onder een hoek;
- instandhouden van het asymmetrische profiel met bebouwing binnendijs, met slechts op een aantal plekken industrie of recreatieve functies buitendijs;
- vasthouden aan de ijle tot verspreide bebouwingsstructuur van de dijklinten;
- doorzetten van het overwegend agrarisch karakter van de bebouwing buiten de dorpskernen;
- als uitgangspunt nemen van de bestaande kavelopbouw: de bebouwing op de kop van de kavels.
- instandhouden van de relatie met het landschap dat vanaf de rivierdijken en tussen de bebouwing door te ervaren is.

Landschappelijke elementen

Landscheidingskaden.

Als achtergrens van een ontginningsblok werden kunstmatige waterkeringen opgeworpen zoals de Meijekade en de Noordzijdskade. De eeuwenoude kaden zijn met hakhout (essen, knotwilgen) beplant.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent het:

- behouden van het bestaande tracé van de landscheidingskaden en de oriëntatie haaks op de kavelrichting;
- zichtbaar houden van de landscheidingskade in het landschap door een vrije ligging: geen bebouwing;
- handhaven van het groene karakter.

Meijepad

Het Meijepad is een kerkepad van de Meije naar Nieuwkoop dwars door de Nieuwkoopse Plassen. Het pad is gevormd door het sparen van het perceel waar deze verbinding al voor de vervening op lag.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent het:

- behouden van het bestaande tracé van het kerkepad als verbindingroute tussen de Meije en Nieuwkoop.
- koesteren van het bestaande smalle profiel van het pad.

B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit

De Drooggemaakte Polder aan de Westzijde te Aarlanderveen is met de molenviergang en een deel van de Zuid- en Noordeinder Polder (zie voor het exacte gebied de kaart Sturing Cultuurhistorie) een 'kroonjuweel': het is een ruimtelijke eenheid met een zeer gave, zeldzame en kwetsbare cultuurhistorische samenhang in tijd en ruimte.

Daarnaast zijn de polderlinten de Meije en Aarlanderveen van dermate hoge kwaliteit dat ze in deze categorie vallen.

Gebiedseenheden

Drooggemaakte Polder aan de Westzijde te Aarlanderveen met de molenviergang

De Drooggemaakte Polder aan de Westzijde van Aarlanderveen is een drooggelegde veenplas. Het hoogteverschil is markant: op sommige plekken ligt de polder meer dan vijf meter beneden NAP. Het cultuurhistorisch waardevolle lintdorp Aarlanderveen, een oorspronkelijk in het midden van het veengebied aangelegde ontginningas, bleef gespaard toen het omringende veen werd vergraven. Vooral in het zuidelijk deel van het dorp is de ligging als strook bovenland tussen lager gelegen droogmakerijen goed waarneembaar. Onderdeel van de ruimtelijke eenheid is de molenviergang die de droogmakerij bemaalt. De Drooggemaakte Polder aan de Westzijde van Aarlanderveen is uniek: het is de enige polder in de wereld die door een in bedrijf zijnde molengang zonder mechanische hulp bemaald wordt.

De richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit* betekent voor dit gebied het:

- waarborgen van de samenhang tussen alle onderdelen binnen deze gebiedseenheid: de dijken, het bebouwingslint Aarlanderveen op een strook bovenland, de molenviergang;
- intact houden van de heldere begrenzing: de hoge polderdijken die de droogmakerij omzomen;
- instandhouden van het contrast tussen bovenland en droogmakerij.

Bebouwingslinten

Polderlinten Meije en Aarlanderveen

Voor de Meije en Aarlanderveen geldt de richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit*. Dit betekent het:

- volgen van de punten bij de polderlinten bij de richtlijn A. *continuïteit van karakter* voor **polderlinten** met aanvullend:
- behouden van de bestaande breedte en de opbouw van het profiel en de beplanting van wegen en waterlopen;
- behouden van monumentale bebouwing;
- openhouden van de bestaande spaties in het lint;
- in stand houden en versterken van het contrast tussen de strook bovenland van Aarlanderveen en de lager gelegen droogmakerijen ter weerszijden van het lint.

Thema's

Naast sturing op gebieden is er ook provinciaal beleid voor een aantal thema's. Deze thema's betreffen steeds één specifieke cultuurhistorische of landschappelijke waarde die door de provincie verspreid voorkomt, ook buiten de topgebieden.

Voor twee thema's bestaan specifieke provinciale richtlijnen (molens, archeologie). Zie hiervoor hoofdstuk 3. Voor andere thema's is beleid in ontwikkeling (landgoederen) of bestaat het voornemen daartoe (par. 1.6).

2.7 Boskoop / Reeuwijk-Dorp

Gebiedstypering

Topgebied Boskoop / Reeuwijk-Dorp is een landschap gedomineerd door de inrichting ten behoeve van sierteelt- en boomteeltbedrijven. De afwisseling tussen een waterrijk boomkwekersgebied, laag gelegen droogmakerijen en veenweidepolders met markante verkaveling geeft dit gebied zijn specifieke waarde. Het gebied rond Boskoop is bijzonder door het netwerk van smalle, kleine percelen met een grote diversiteit aan beplanting en brede kavel- en dwarsslotsen. Het oorspronkelijke landschap van de veenontginningen is hier volledig ingevuld door de boom- en heesterkwekerijen. Houtakkers, bedoeld als windkering, zijn kenmerkende elementen in het landschap. Ten oosten van Boskoop ligt de regelmatig verkavelde, kleinschalige droogmakerij Middelburg-Tempelpolder. Dit zijn drooggelegde voormalige veenplassen. Het verschil in hoogte én bodemgebruik met het omliggende bovenland van de veenweidepolders is opmerkelijk. Veenweidepolder Reeuwijk heeft een herkenbaar radiaal verkavelingspatroon, gerelateerd aan de halve maanvorm van de ontginningsbasis: het kronkelige lintdorp Oud-Bodegraven.

Naast Topgebied Cultuurhistorie is het topgebied Boskoop/Reeuwijk-Dorp onderdeel van het Nationaal Landschap Groene Hart.

Kenmerkende structuren en elementen

- Opbouw van drie gebiedseenheden met elk een eigen ruimtelijke karakteristiek. 1. Boskoop: boomkwekersenclave aan de rand van het Hollands-Utrechts veenweidegebied. 2. Middelburg-Tempelpolder: twee droogmakerijen te midden van veenpolders met bovenland. 3. De veenweidepolders: de grootste polder is Polder Reeuwijk, met karakteristiek radiaal verkavelingspatroon.
- Sterk contrast tussen de droogmakerijen en het bovenland in hoogteverschil (circa 4 meter) en bodemgebruik (respectievelijk akkerbouw en weidebouw).
- Asymmetrie van Boskoop: ten noorden van de Zijde liggen alle percelen evenwijdig aan de Gouwe, ten zuiden ervan staan ze haaks op de rivier.
- Waterrijk karakter van het kwekersgebied rond Boskoop door de brede uitgegraven kavelslotsen en de vele dwarsslotsen.
- Kleinschalige landschapsopbouw van het oudste deel van het kwekersgebied rond Boskoop.
- Houtakkers als kenmerkend element in het oudste deel van het kwekersgebied rond Boskoop.

Actuele ontwikkelingen

Los van de gebruikelijke transformatiedruk (functieverandering, verdichting van de bebouwing), spelen in het topgebied Boskoop / Reeuwijk-Dorp de volgende initiatieven:

Veenweideconvenant Gouwe-Wiericke: bodem, water, landbouw, natuur en landschap

Boskoop / Reeuwijk-Dorp maakt onderdeel uit van regio Gouwe-Wiericke. Naast behoud en herstel van de kernkwaliteiten, richt de ontwikkelopgave zich hier met name op de landbouw. Landbouw is een van de dragers van het landschap. Een groot deel van de landbouw heeft te maken met verzilting en bodemdaling. In een Veenweideconvenant is de gezamenlijke koers van alle betrokken partijen in Gouwe-Wiericke vastgelegd. Daarmee wordt een klimaatbestendige en duurzame toekomst voor het gebied uitgestippeld. Onderdelen van die gezamenlijke koers zijn: tegengaan van bodemdaling, goed waterbeheer, toekomst voor de landbouw, aanleg van aaneengesloten natuurgebieden (o.a. Groene Ruggengraat), behoud van het typische veenweidelandschap en verbetering van de recreatiemogelijkheden. In dit gebiedsproces wordt op regionale schaal naar oplossingen gezocht. Zo worden voor Polder Reeuwijk, Middelburg-Tempelpolder en de Boskoopse teelten wateropgave en bodemdaling in samenhang bekeken. Voor Boskoop betekent dit dat mogelijke toekomstige uitbreiding te maken krijgt met de randvoorwaarde van gelijkblijvend of verminderd zoetwatergebruik. De Middelburg-Tempelpolder is een diepe droogmakerij met een waterprobleem veroorzaakt daardoor (brakke) kwel, deels door wegzijging uit de directe omgeving. Op korte termijn worden ontwikkelingen uitgesloten die toekomstige oplossingen voor de wateropgave ernstig bemoeilijken. Het gaat hierbij vooral om onomkeerbare kapitaalintensieve investeringen zoals nieuwe bebouwing voor agrarische bedrijven en dergelijke.

Greenport Boskoop

In 2008 hebben Provinciale Staten het 'Actieprogramma Greenports Zuid-Holland' vastgesteld. In het karakteristieke landschap van greenport Boskoop moet het accent meer dan nu komen te liggen op intensieve, hoogwaardige en duurzame open grondsteelt in een aantrekkelijke omgeving. Met de herstructurering willen de partners in het gebied economisch sterkere bedrijven krijgen en verrommeling van het landschap tegengaan. Daarnaast gaat het ook om zelfvoorziening van water (zowel in het teeltgebied als op het pot- en containerteelt terrein) en de ontsluiting van het gebied te verbeteren. Specifiek voor greenport Boskoop is verder de verbetering van de waterkwaliteit (tegengaan verzilting).

A. Continuïteit van karakter

Dit topgebied heeft drie herkenbare gebiedseenheden met elk een eigen ruimtelijke karakteristiek: 1. de boomkwekersenclave Boskoop; 2. de droogmakerijen Tempel en Middelburg en 3. de open veenweidepolders Reeuwijk en De Wijk. Voor alle drie geldt de richtlijn *continuïteit van karakter*.

De sturingsrichtlijnen voor de gebiedseenheden worden op onderdelen van gebieden (bebouwingslinten, landschappelijke elementen en zichtlijnen) aangevuld met specifieke richtlijnen. De specifieke richtlijnen zijn in de praktijk altijd leidend.

Gebiedseenheden

Boomkwekersenclave Boskoop

Het gebied rond Boskoop wordt gekenmerkt door het netwerk van smalle, kleine percelen met een grote diversiteit aan beplanting en relatief brede kavel- en dwarssloten. Het oorspronkelijke landschap van de veenontginningen is hier volledig ingevuld door de boom- en heesterkwekerijen. Zo ontstond een uitgestrekt tuinderlandschap. Houtakkers zijn karakteristieke elementen in het landschap. Dichte lintbebouwingen zijn integraal onderdeel van het boomteeltgebied.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- behouden en versterken van de samenhang tussen alle onderdelen binnen deze ruimtelijke eenheid: brede kavel- en dwarssloten, smalle kavels, oriëntatie van de kavels, houtakkers, monumentale bebouwing langs de linten, kwekerijen;
- herkenbaar houden van de Middeleeuwse onderlegger van cope-ontginningen.

Droogmakerijen Tempel en Middelburg

Aan de oostkant van Boskoop ligt een open polderlandschap van twee droogmakerijen die opvallen door het verschil in hoogte (ze liggen ongeveer vier meter lager dan het omliggende bovenland) en door hun grondgebruik (akkerbouw).

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- koesteren van de heldere begrenzing (polderdijken) van de droogmakerijen;
- zichtbaar houden van het contrast in hoogteverschil en grondgebruik met het omliggende veenweidegebied en het boomkwekersgebied bij Boskoop;

- zo veel mogelijk concentreren van eventueel nieuwe bebouwing aan de Middelburgseweg en de Zijdeweg zodat het middengebied open blijft.

Veenweidepolders Reeuwijk en De Wijk

Veenweidepolder Reeuwijk heeft een herkenbaar radiaal verkavelingspatroon, gerelateerd aan de halve maanvorm van de ontginningsbasis: het kronkelige lintdorp Oud-Bodegraven.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- koesteren van de heldere begrenzing (polderdijken) van de polders;
- herkenbaar houden van het bestaande verkavelingspatroon van Middeleeuwse ontginningen.

Bebouwingslinten

In topgebied Boskoop/Reeuwijk-Dorp is één type bebouwingslint te onderscheiden:

1. Polderlinten

1. Polderlinten

Onder de polderlinten vallen Oud-Bodegraven, Oud-Reeuwijk, Reeuwijk-Dorp, Tempel, Middelburg en de bebouwingslinten in het boomkwekerscentrum Boskoop. Op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie zijn de polderlinten aangegeven met een groene kleur.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de polderlinten het:

- herkenbaar houden van de ruimtelijke structuur van kavels dwars op het bebouwingslint, variërend van haaks tot enigszins onder een hoek;
- vasthouden aan de, afhankelijk van het lint, ijle tot verspreide of dichte tot half open bebouwingsstructuur;
- continueren van de, afhankelijk van het lint, symmetrie of asymmetrie van het lint;
- koesteren van de bestaande onbebouwde kavels tussen de bebouwing;
- doorzetten van de bescheiden maat en schaal van de, veelal agrarische, bebouwing aan het lint;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande kavelopbouw als uitgangspunt nemen: bebouwing middenvoor op de kavel, evenwijdig aan de kavelgrenzen;
- continueren van de asymmetrie van het lint Zijde-Reijerskoop: aan de noordkant staan op de kop van de kavels vrije woonhuizen met een tuin eromheen (waardoor een zichtrelatie met het achterland ontstaat), aan de zuidkant van de weg staan rijen arbeiderswoningen evenwijdig aan de kavels.

B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit

In dit topgebied bestaan geen gebiedseenheden of onderdelen van gebieden met deze richtlijn.

Thema's

Naast sturing op gebieden is er ook provinciaal beleid voor een aantal thema's. Deze thema's betreffen steeds één specifieke cultuurhistorische of landschappelijke waarde die door de provincie verspreid voorkomt, ook buiten de topgebieden.

Voor twee thema's bestaan specifieke provinciale richtlijnen (molens, archeologie). Zie hiervoor hoofdstuk 3. Voor andere thema's is beleid in ontwikkeling (landgoederen) of bestaat het voornemen daartoe (par. 1.6).

2.8 Reeuwijksche Plassen / Oude Hollandse Waterlinie

Gebiedstypering

Dit topgebied heeft veel ruimtelijke overeenkomsten met de Alblasserwaard en de Krimpenerwaard: het is een veenweidegebied, inclusief de karakteristieke cope-ontginningen en elementen als tiendwegen, polderkades, weteringen, petgaten en geriefbosjes. De dynamiek in het gebied ligt echter een stuk hoger dan bijvoorbeeld in het al 400 jaar vrijwel statische landschap van de Krimpenerwaard. De periode van vervinging heeft een nieuwe laag aangebracht in de vorm van de door vergraving ontstane plassen. Juist het samenspel van Middeleeuwse en 'nieuwe' elementen geeft het gebied zijn waarde: de afwisseling van rechthoekige veenaufgravingsplassen, de inundatiestrook van de Oude Hollandse Waterlinie tussen twee boezemvaarten en historische bebouwingslinten langs kronkelige veenstromen.

Naast Topgebied Cultuurhistorie is het gebied rond de Reeuwijksche Plassen onderdeel van het Nationaal Landschap Groene Hart. De zone ter weerszijden van de A12 is aangemerkt als Nationaal Snelwegpanorama Wiericke.

Kenmerkende structuren en elementen

- Functie van het gebied als belangrijke, want vrijwel enige, corridor tussen de noordelijke en zuidelijke kerngebieden van het Groene Hart.
- Opbouw van drie ruimtelijke eenheden met elk een eigen ruimtelijke karakteristiek: 1. De veenaufgravingsplassen bij Reeuwijk en Sluipwijk en de polders Stein en Oukoop; 2. De polder Lange Weide tussen de boezemvaarten Enkele en Dubbele Wiericke; 3. Het open veenweidelandschap ter weerszijden van het dorp Waarder.
- Veenweidekarakter: het gebied maakt onderdeel uit van het Hollands-Utrechts veenweidegebied, zichtbaar in de cope-verkavelingen en karakteristieke elementen als tiendwegen, kades, weteringen, petgaten en geriefbosjes.
- De Reeuwijksche Plassen, eindstadium van de grootschalige veenwinning die vanaf de zeventiende eeuw plaatshad. De poldergrenzen van de Middeleeuwse cope-ontginningen zijn herkenbaar als bij de vervinging gespaard gebleven (begroeide) kades om de rechthoekige plassen.
- Afleesbaarheid van een tussenfase in de geschiedenis van de veenontginning aan de veenputten en verbrede sloten in de Polder Oukoop.
- In maat, begrenzing (bestaande kades en weteringen) en verkaveling herkenbare en gave ruimtelijke ontginningseenheden (de verschillende veenweidepolders).

- Waterrijk karakter: in verschillende vormen en functies komt water in het landschap voor (verdedigingswerk, kanaal, rivier, plassen, sloten).
- Enkele en Dubbele Wiericke, belangrijke waterhuishoudkundige structuren en markante onderdelen van de Oude Hollandse Waterlinie. Het is een van de weinige plekken waar de Oude Hollandse Waterlinie als structuur te herkennen is. De Enkele en Dubbele Wiericke maken deel uit van het snelwegpanorama Wiericke.
- Fort Wierickerschans, het enige overgebleven gave verdedigingswerk van de Oude Hollandse Waterlinie.
- Twee windmolens: de Oukoopse molen (zeventiende eeuw) op de Prinsendijk en de Weipoortsche molen (1674) bij Weipoort.

De Reeuwijkse Plassen in 1927

De planoloog en onderzoeker Th.K. van Lohuizen (1890-1956) fietste in de zomermaanden van 1927 een groot deel van Zuid-Holland door. In opdracht van de Gemeente Rotterdam maakte hij een inventarisatie van de meest waardevolle elementen van de verschillende gebieden: 'regioprofielen' anno 1927. Het gebied rond de Reeuwijksche plassen merkte hij aan als een van de mooiste in Zuid-Holland: 'In ieder landschap hebben wij elementen gevonden, die door schoonheid, door zeldzaamheid zich onderscheiden van het normale. Zoo zijn er ook onder de landschappen enkele, die mooier zijn dan de andere, die in hun geheel bijzonder hoge waarde hebben, waar het heele landschap een natuurmonument vormt. Met de duinstrook van Voorne, vormen de Reeuwijkse en Sluijpwijksche plassen zoo'n natuurmonument.' Van Lohuizen schreef enthousiast over de verschillen in vorm, grootte, begrenzing, kleur en atmosfeer van de plassen en de weggetjes waarover je te voet midden in het wijde watergebied kon doordringen. 'De intimiteit, de fijnheid, de schilderachtigheid en de afwisseling' zag hij als kernkwaliteiten. Kort voor Van Lohuizens fietstocht waren de polders Broekvelden en Vettenbroek drooggelegd en er bestonden plannen voor de droogmaking van het gehele plassengebied. Volgens de onderzoeker zou dit een onherstelbaar verlies betekenen: met de aanleg van de nieuwe Rijkswegen werd dit 'ideale ontspanningsgebied' nu juist toegankelijk voor de bewoners van de vier grootste steden Den Haag, Rotterdam, Utrecht en Amsterdam.

Actuele ontwikkelingen

Los van de gebruikelijke transformatiedruk (functieverandering, verdichting van de bebouwing), spelen in het topgebied Reeuwijksche Plassen / Oude Hollandse Waterlinie de volgende initiatieven:

Veenweideconvenant Gouwe-Wiericke: bodem, water, landbouw, natuur en landschap

Het topgebied maakt onderdeel uit van regio Gouwe-Wiericke. Naast behoud en herstel van de kernkwaliteiten, richt de ontwikkelopgave zich hier met name op de landbouw. De grondgebonden veehouderij is een van de dragers van het landschap. Een groot deel van de landbouw heeft te maken met verzilting en bodemdaling. In een Veenweideconvenant is de gezamenlijke koers van alle betrokken partijen in Gouwe-Wiericke vastgelegd. Daarmee wordt een klimaatbestendige en duurzame toekomst voor het gebied uitgestippeld.

Onderdelen van die gezamenlijke koers zijn: tegengaan van bodemdaling, goed waterbeheer, toekomst voor de landbouw, aanleg van aaneengesloten natuurgebieden (o.a. Groene Ruggengraat), behoud van het typische veenweidelandschap en verbetering van de recreatiemogelijkheden. In dit gebiedsproces wordt op regionale schaal naar oplossingen gezocht.

Venster Woerden-Bodegraven

Het Venster Woerden-Bodegraven is een van de weinige plekken waar nog een visueel open verbinding van redelijk formaat bestaat tussen de zuidelijke en noordelijke grote open ruimten in het Groene Hart. De opgave voor het project is behoud en versterking van de kwaliteiten van het Venster: de openheid van het veenweidelandschap (inclusief het zichtpanorama vanaf de snelweg A12 en de spoorlijn) en de lommerrijke lintbebouwing langs de Oude Rijn.

Recreatiedruk Reeuwijksche Plassen en groenblauwe netwerk

Naast de toegenomen recreatiedruk op de Reeuwijksche Plassen (toename van boten) heeft ook het veranderde gebruik van veel eilanden en vaste oevers (uitheemse beplanting, verdwijnen van riet langs de oevers) gevolgen voor het uiterlijk van de plassen.

Om de intensieve recreatie beter te zoneren wordt bij de Reeuwijksche Plassen een recreatietransferium ontwikkeld. Dit transferium is een ondersteunende voorziening in het groenblauwe netwerk waar diverse recreatieve verbindingen bijeenkomen. Kern van dit groenblauwe netwerk in deze regio zijn de Reeuwijksche Plassen, de Oude Rijn, Hollandsche IJssel en de watergangen en kaden van de Oude Hollandse Waterlinie tussen IJssel en Oude Rijn. Het netwerk wordt hier gecompleteerd door veel oude linten, dijken en kades.

A. Continuïteit van karakter

Het topgebied Reeuwijksche Plassen is te verdelen in drie gebiedseenheden met elk een eigen ruimtelijke karakteristiek (zie kaart Kenmerken Cultuurhistorie); 1. De veenaafgravingsplassen bij Reeuwijk en Sluipwijk en de polders Stein en Oukoop; 2. Het open veenweidelandschap ter weerszijden van het dorp Waarder; 3. De polder Lange Weide tussen de boezemvaarten Enkele en Dubbele Wiericke. Gebiedseenheid Polder Lange Weide is een 'kroonjuweel' en wordt behandeld in hoofdstuk B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit.

De richtlijnen voor de gebiedseenheden worden op onderdelen van gebieden (bebouwingslinten, landschappelijke elementen en zichtlijnen) aangevuld met specifieke richtlijnen. De specifieke richtlijnen zijn in de praktijk altijd leidend.

Gebiedseenheden

Reeuwijksche en Sluipwijksche Plassen en de polders Stein en Oukoop

Ruimtelijk ensemble met verschillende landschappelijke elementen die daarbij horen: de aaneenschakeling van kleinere en grotere plassen ontstaan door turfafgraving vanaf de zeventiende eeuw, omzoomd door smalle kades met bebouwingslinten of onbebouwde, begroeide dijken, de rafelige oevers, en de bewaard gebleven legakkers (eilanden). Het stramien van de Middeleeuwse copeverkaveling is in de vorm van de rechte plassen te herkennen; de stroken bovenland bleven gespaard omdat er wegen of dorpen op lagen. In de Polder Oukoop is een tussenfase in de geschiedenis van de veenontginning afleesbaar aan de veenputten en verbrede sloten. In de Polder Stein heeft nooit turfwinning plaatsgevonden: hier is nog een regelmatig ontginningspatroon zichtbaar.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- behouden en versterken van de samenhang tussen alle onderdelen binnen deze ruimtelijke eenheid: veenaafgravingsplassen, waterlopen, kavelstructuur, tiendwegen, kades, weteringen, petgaten en geriefbosjes;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande in de Middeleeuwen gevormde poldereenheden met begrenzingen als leidraad nemen;
- herkenbaar houden van de verschillende fasen van de ontginningsgeschiedenis van het gebied: van regelmatige cope-verkavelingen tot de tussenfase in de Polder Oukoop met veenputten en verbrede sloten en later de grootschalige turfwinning met plassenvorming als gevolg;

- koesteren van alle elementen die het karakter van de Reeuwijksche en Sluipwijksche Plassen bepalen: de rafelige oevers, de riet- en lisdoddenkragen langs de oevers, de bescheiden maat- en schaal van de bebouwing, de schaarse bestaande open spaties in de begroeide en bebouwde kades en de legakkers.

Waarder

Vrij vroege cope-ontginningen, gestart vanaf de veenstroom tussen Driebruggen en Bekenes. De beplante achterkades zijn structurerende lijnelementen in het verder open landschap.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- behouden en versterken van de samenhang tussen alle onderdelen binnen deze gebiedseenheid: waterlopen, landscheidingskaden, weteringen, kavelsloten, kavelstructuur en monumentale boerderijlinten;
- herkenbaar houden van het bestaande verkavelingspatroon van Middeleeuwse cope-ontginningen opgebouwd uit ontginningsbasis, open gebied en een achtergrens;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande ruimtelijke eenheden – die samenhangen met de middeleeuwse polderontginningen - als leidraad nemen.

Bebouwingslinten

Twee typen bebouwingslinten zijn onderscheiden:

1. Polderlinten
2. Dijklinten

1. Polderlinten

Onder de polderlinten vallen Waarder en de linten door en om de Reeuwijksche en Sluipwijksche Plassen. Het polderlint Langeweide heeft de richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit* en wordt behandeld in het volgende hoofdstuk. Op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie zijn de polderlinten aangegeven met een groene kleur.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de polderlinten het:

- herkenbaar houden van de ruimtelijke structuur van kavels dwars op het bebouwingslint, variërend van haaks tot enigszins onder een hoek;
- vasthouden aan de, afhankelijk van het lint, ijle tot verspreide of dichte tot half open bebouwingsstructuur (zie digitale CHS-kaart);
- continueren van de, afhankelijk van het lint, symmetrie of asymmetrie van het lint;

- koesteren van de bestaande onbebouwde kavels tussen de bebouwing;
- doorzetten van de bescheiden maat en schaal van de, veelal agrarische, bebouwing aan het lint;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande kavelopbouw als uitgangspunt nemen: bebouwing middenvoor op de kavel, evenwijdig aan de kavelgrenzen;
- instandhouden van de karakteristiek van knotbomen langs de wegen.

2. Dijklinten

De dijklinten met de richtlijn *continuïteit van karakter* liggen langs de Hollandsche IJssel. Het dijklint langs de Oude Rijn heeft de richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit* en wordt behandeld in het volgende hoofdstuk. Op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie zijn alle dijklinten aangegeven met een blauwe kleur.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de dijklinten het:

- herkenbaar houden van de ruimtelijke structuur van de verkaveling: dwars op de dijk, variërend van haaks tot enigszins onder een hoek;
- instandhouden van het asymmetrische profiel met bebouwing binnendijs, met slechts op een aantal plekken industrie of recreatieve functies buitendijs;
- vasthouden aan de ijle tot verspreide bebouwingsstructuur van de dijklinten;
- doorzetten van het overwegend agrarisch karakter van de bebouwing buiten de dorpskernen;
- als uitgangspunt nemen van de bestaande kavelopbouw: de bebouwing op de kop van de kavels.
- instandhouden van de relatie met het landschap dat vanaf de rivierdijken en tussen de bebouwing door te ervaren is.

Landschappelijke elementen

Tiendwegen

Tiendwegen zijn aangelegd na de Middeleeuwen als waterstaatkundige elementen, vermoedelijk ter compartimentering van delen van polders. Een tiendweg bestaat uit twee parallel lopende weteringen met een lange rechte weg of kade ertussen. In het topgebied Reeuwijksche Plassen is één tiendweg te vinden: de Steinse tiendweg in de Polder Stein.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent het:

- behouden van het bestaande tracé en profiel van de tiendweg en de oriëntatie haaks op de kavelrichting;
- zichtbaar houden van de tiendweg in het landschap door een vrije ligging: geen bebouwing;

Zichtlijnen

Fort Wierickerschans heeft een zichtvzier: zichtlijnen vanuit de stad richting het landschap. Andersom vormen het fort een herkenningsteken in het landschap.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent het:

- bewaren van de openheid waardoor de zichtrelatie vanuit het fort naar het landschap en vice versa blijft bestaan.

B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit

Gebiedseenheden

Gebiedseenheid Polder Lange Weide is aangemerkt als 'kroonjuweel': het is een ruimtelijke eenheid met een zeer gave, zeldzame en kwetsbare cultuurhistorische samenhang in tijd en ruimte.

Oude Hollandse Waterlinie: Polder Lange Weide tussen de Enkele en Dubbele Wiericke

De Enkele en Dubbele Wiericke en hun kades zijn prominente noord-zuid lopende lijnen in het landschap. Deze boezemvaarten waren van belang voor de waterhuishouding (de Oukoopse wipmolen herinnert aan deze functie) en onderdeel van de Oude Hollandse Waterlinie (afleesbaar aan de aanwezigheid van Fort Wierickerschans en de door Willem III opgehoogde Prinsendijk). Het is een van de weinige plekken waar de Oude Hollandse Waterlinie als structuur te herkennen is. De historische gelaagdheid is groot: de verkaveling is Middeleeuws, de vaarten zijn gegraven in de veertiende eeuw en de verdedigingswerken van weer later datum. Als ruimtelijke eenheid is het gebied uitermate herkenbaar: als structuur fungeert het als verbindingzone tussen het noordelijke en zuidelijke deel van het Groene Hart ('Venster Woerden-Bodegraven', zie actuele ontwikkelingen).

De richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit* betekent voor dit gebied het:

- behouden en versterken van de samenhang tussen alle onderdelen binnen deze ruimtelijke eenheid: boezemvaarten met kades, bebouwingslint Langeweide, Middeleeuws verkavelingspatroon, Fort Wierickerschans, Oukoopse wipmolen;

- openhouden van de inundatiezone tussen de beide Wierickes;
- behouden van het profiel en de hoogte van de kades.

Bebouwingslinten

Polderlinten

In gebiedseenheid Polder Lange Weide ligt het hooggewaardeerde polderlint Langeweide. Op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie zijn alle polderlinten aangegeven met een groene kleur.

De richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit* betekent voor deze linten het:

- volgen van de punten bij de richtlijn A. *continuïteit van karakter* voor **polderlinten** met aanvullend;
- vasthouden aan de bestaande breedte en de opbouw van het profiel;
- behouden van beplanting van wegen en waterlopen;
- behouden van monumentale bebouwing;
- openhouden van de bestaande spaties tussen de bebouwing.

Dijklinten

Van hoge waarde is het bebouwingslint ter weerszijden van de Oude Rijn: Weipoort/Weiland. Op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie zijn alle dijklinten aangegeven met een blauwe kleur.

De richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit* betekent voor deze linten het:

- volgen van de punten bij de richtlijn A. *continuïteit van karakter* voor **dijklinten** met aanvullend;
- vasthouden aan de bestaande breedte en de opbouw van het profiel;
- behouden van beplanting van wegen en waterlopen;
- behouden van monumentale bebouwing;
- openhouden van de bestaande spaties tussen de bebouwing.

Thema's

Naast sturing op gebieden is er ook provinciaal beleid voor een aantal thema's. Deze thema's betreffen steeds één specifieke cultuurhistorische of landschappelijke waarde die door de provincie verspreid voorkomt, ook buiten de topgebieden.

Voor twee thema's bestaan specifieke provinciale richtlijnen (molens, archeologie). Zie hiervoor hoofdstuk 3. Voor andere thema's is beleid in ontwikkeling (landgoederen) of bestaat het voornemen daartoe (par. 1.6).

2.9 Midden-Delfland

Gebiedstypering

Midden-Delfland bestaat bij de gratie van haar stedelijke grenzen. Het scherpe contrast tussen het landelijk karakter van het gebied zelf en het hoog-stedelijk karakter van de omgeving is kenmerkend voor het gebied. Elementen uit het stedelijk gebied vormen oriëntatiepunten aan de horizon; de havenkranen en schoorstenen van Europoort en het silhouet van Rotterdam. Het topgebied bestaat uit een Middeleeuws veenontginningslandschap met diverse verkavelingspatronen, kreekruigen en kreekrestanten. Kaarsrechte vaarten worden afgewisseld met smalle polderwegen met knotwilgen, boerderijen met dichte erfbeplanting en geriefbosjes. Brede watergangen, dijken en smalle wegen verbinden de oude dorpskernen, waarvan er twee zijn aangewezen als beschermd gezicht (Maasland en 't Woudt). Karakteristiek zijn de clusters van boerderijen op kreekruigen, rond Negenhuizen, Zouteveen en Zuidbuurt. De boerderijen staan op enige afstand van de weg, daarmee, verbonden door lange oprijlanen. De Vlietlanden (de Noord- en Middel- en Boonervliet met tussenliggend land) zijn het centrale afwateringssysteem van Delfland. Omdat het gebied nooit is afgegraven of bemalen is dit een van de weinige oorspronkelijke laagveengebieden in Nederland. Dwars door het topgebied loopt het zandlichaam van rijksweg A4.

Naast Topgebied Cultuurhistorie is Midden-Delfland een Provinciaal Landschap.

Kenmerkende structuren en elementen

- Scherp contrast tussen een typisch agrarisch veenweidegebied en het omringende stedelijk gebied.
- In maat, begrenzing (bestaande polderkades- en dijken) en verkaveling herkenbare en gave ruimtelijke ontginningseenheden: de verschillende polders.
- Aanwezigheid van verschillende verkavelingsstructuren: van de onregelmatige blokverkaveling in de Woudse Polder tot de langgerekte regelmatige kavelvorm in de Klaas Engelbrechtspolder.
- Boerderijlinten op kreekruigen bij Negenhuizen, Zouteveen en Zuidbuurt. Door de inklinking van het omringende veenweidegebied steken de zandige kreekruigen boven de omgeving uit en vormen zo een goed zichtbaar kenmerk van de ontstaansgeschiedenis van dit topgebied.

- Kreekrugdorp 't Woudt, historisch dorp op een veenterp dat uitsteekt boven het omringende weidegebied. Al van ver zijn de kerktoren en de opgaande beplanting zichtbaar.
- Vlietlanden (de Noord- en Middel- en Boonervliet met tussenliggend land), het afwateringssysteem van Delfland. Omdat het gebied nooit is afgegraven of bemalen is het een van de weinige oorspronkelijke laagveengebieden in Nederland.
- Ackerdijkse Plassen, in de achttiende eeuw door veenwinning ontstaan en in tegenstelling tot veel andere kleinere veenplassen nooit drooggemaakt.
- Zandlichaam van de rijksweg A4, aangelegd in 1976.
- Beschermde dorpsgezichten Maasland en 't Woudt.
- Vijf molens met molenbiotopen: Groeneveldsche Molen (1719) bij 't Woudt, Korpershoekmolen (1950) bij Schipluiden, molen De Valk (1772) bij Lansingerland, molen De Drie Lelies (1767) en Dijkmolen (1718) bij Maasland.
- Twee eendenkooien: eendenkooi Het Aalkeetbuiten langs de A20, en eendenkooi Schipluiden in de Zouteveense Polder.

Midden-Delfland in 1927: fietsen door een oer-Hollands landschap

De planoloog en onderzoeker Th.K. van Lohuizen (1890-1956) fietste in de zomermaanden van 1927 een groot deel van Zuid-Holland door. In opdracht van de gemeente Rotterdam maakte hij een inventarisatie van de meest waardevolle elementen van de verschillende gebieden: 'regioprofielen' anno 1927. De invloed van de omringende steden op Midden-Delfland is ten tijde van zijn fietstochten nog gering, maar toch merkt Van Lohuizen op dat het gebied een ligging kent 'temidden van streken met een sterk gespannen leven: in het Oosten de Schie met haar verkeer en haar industrie, in het Zuiden de waterweg, in het Westen het meest intens bebouwde tuinbouwgebied van het land'. Hij roemt de boerderijen op kreekruggen, midden in het land: 'dikwijls zijn deze massa's midden in het land heel mooi. Van den weg voert een oprijweg erheen. Zelden is dit een laan.' Hij vervolgt: 'Het is een land van groote verten; geboomte is er weinig: in Maasland, in St. Maartensregt, in Zouteveen bij de boerderijen. Wegen zijn er slechts enkele en deze liggen langs de vaarten, hoog boven het land. Deze vaarten zijn het die het landschap beheerschen. Het land ertusschen en erom dient slechts ze wijdheid te geven. In lange strekking, eenzaam, breed en machtig trekken ze hoog over het land.'

Actuele ontwikkelingen

Los van de gebruikelijke transformatiedruk (functieverandering, verdichting van de bebouwing), spelen in Midden-Delfland de volgende initiatieven:

Hof van Delfland

Hoofddoel: in tien jaar het ontwikkelen van een gevarieerd landschap(spark) van internationale en recreatieve allure, te realiseren door onder meer:

- bescherming en ontwikkeling (versterking) open cultuurlandschap, in het bijzonder behouden en versterken van de zichtbaarheid en ervarbaarheid van het gebied in het OV-panorama langs het spoor
- creëren van een vitale agrarische sector
- nieuwe functies voor recreatie, zorg en cultuur toevoegen in randen en uitloopgebieden
- verbetering van de overgangen tussen stad, land en duurzame glastuinbouwgebieden
- realiseren van groenblauwe longen vanuit het Hof van Delfland in het stedelijk gebied
- landschappelijke inpassing van infrastructuur
- uitbreiden recreatief netwerk door aanleg van fiets- en wandel en kanoroutes
- saneren van verspreid liggende glastuinbouw

Groenblauwe Slinger

De opgave voor het programma van de Groenblauwe Slinger is om in de S-vormige open ruimte tussen de steden rond Den Haag en Rotterdam doorlopende natuur- en recreatiegebieden aan te leggen. De Provincie Zuid-Holland is initiatiefnemer. De Groenblauwe Slinger bestaat in totaal uit vijf groene deelgebieden: Land van Wijk en Wouden, Balij - Bieslandse Bos, Groenzone Berkel-Pijnacker en Bergboezem Polder van Oude Leede, Ruyven - Zuidpolder van Delfgauw en Midden-Delfland. Deze natuur- en recreatiegebieden en het overige (agrarische) landelijk gebied dienen het Groene Hart met Midden-Delfland te verbinden, waardoor er een slinger van groene gebieden ontstaat: de Groenblauwe Slinger.

Aanleg infrastructuur

Grote ingrepen in het landschap van Midden-Delfland zijn de realisatie van de A4 Midden-Delfland en verbinding van de A13 met de A16. Binnen het project Integrale Ontwikkeling Delft Schiedam wordt gewerkt aan inpassing van de verbinding A4 Midden-Delfland.

A. Continuïteit van karakter

Midden-Delfland is opgevat als één gebiedseenheid, bestaande uit een verzameling polders en elementen. De algemene richtlijn voor dit topgebied is *continuïteit van karakter*. Het ensemble Duifpolder, Vlietlanden, Negenhuizen is aangemerkt als 'kroonjuweel' (paars) en wordt behandeld in hoofdstuk B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit.

De sturingsrichtlijnen voor de gebiedseenheid Midden-Delfland zijn op onderdelen (bebouwingslinten, landschappelijke elementen en zichtlijnen) aangevuld met specifieke richtlijnen. Deze specifieke richtlijnen zijn in de praktijk leidend.

Gebiedseenheid Midden-Delfland

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- behouden en versterken van de samenhang tussen alle onderdelen binnen deze ruimtelijke eenheid: historische water- en wegenstructuur, boerderijlinten, dorpskernen en beplanting.
- herkenbaar houden van de bestaande verschillende verkavelingsstructuren: onregelmatige verkaveling in de Woudsepolder en een regelmatige slagenverkaveling in de overige polders.
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande ruimtelijke eenheden, die samenhangen met de verschillende polders (bijvoorbeeld Commandeurspolder, Woudsepolder en Dorppolder) als leidraad nemen.

Bebouwingslinten

In topgebied Midden-Delfland zijn drie typen bebouwingslinten te onderscheiden:

1. Polderlinten (groen op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie)
2. Dijklint (blauw)
3. Stroomrug- of kreekrugnederzetting (bruin)

1. Polderlinten

Polderlinten zijn het meest voorkomend in dit veenweidegebied. Alle polderlinten in dit topgebied, met uitzondering van die delen van linten die in een 'paars' gebied liggen (Negenhuizen, deel Oostveenseweg, zie kaart Sturing Cultuurhistorie), hebben de richtlijn *continuïteit van karakter*.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor deze linten het:

- herkenbaar houden van de ruimtelijke structuur van kavels dwars op het bebouwingslint, variërend van haaks tot enigszins onder een hoek;
- continueren van de, afhankelijk van het bebouwingslint, overwegende symmetrie of asymmetrie van het lint;
- in stand houden van het profiel van het polderlint dat is opgebouwd uit opeenvolgend een kavel, waterloop, weg met beplanting, waterloop, kavel;
- vasthouden aan de ijle tot verspreide bebouwingsstructuur van de polderlinten;

- instandhouden van de relatie met het landschap door het koesteren van de onbebouwde kavels tussen de bebouwing;
- als uitgangspunt nemen van de bestaande kavelopbouw: de bebouwing middenvoor op de kavel, evenwijdig aan de kavelgrenzen;
- doorzetten van het overwegend agrarische karakter van de bebouwing.

2. Dijklint

Het enige dijklint in dit topgebied ligt langs de Kandelaarweg en is op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie aangegeven met een blauwe kleur.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit lint het:

- in stand houden van de hogere ligging van het dijklint;
- vasthouden aan de ijle tot verspreide bebouwingsstructuur;
- bewaren van de open kavels tussen de bebouwing.

3. Stroomrug- of kreekrugnederzettingen

Karakteristiek zijn de clusters van boerderijen op kreekruggen, te vinden rond Negenhuizen, Zouteveen en Zuidbuurt. De boerderijen staan midden in het weiland, verbonden met de polderwegen door lange oprijlanen. Door de inklinking van het omringende veenweidegebied steken de zanderige kreekruggen boven het landschap uit (inversie). Op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie is deze nederzettingvorm aangegeven met een bruine kleur. Een aantal van deze nederzettingen vallen in 'paars' gebied (Negenhuizen, boerderijen Duifpolder en enkele boerderijen aan de Oostveenseweg, zie kaarten Sturing en Kenmerken Cultuurhistorie) en worden behandeld in hoofdstuk B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent het:

- vasthouden aan de ijle tot verspreide bebouwingsstructuur;
- instandhouden van de karakteristiek van boerderijen midden in de polder op de kreekrug, door oprijlanen verbonden met de polderwegen;
- doorzetten van het overwegend agrarische karakter van de bebouwing;
- zichtbaar houden van de hoge ligging van de boerderijen ten opzichte van het omringende veenweideland.

Landschappelijke elementen

Kerkepad

Twee kerkepaden lopen tussen Maasland en omliggende gehuchten: het Doelpad en het Dijkpolderpad. Buurtschappen die te klein waren om de bouw van een eigen kerk te bekostigen legden een pad aan naar de dichtstbijzijnde kerk. Altijd ging dit via de kortste weg, ook al betekende dit een route dwars door kavels en weilanden.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent het:

- herkenbaar houden van het bestaande tracé van het kerkepad.

Landscheidingskaden

Als achtergrens van een ontginningsblok werden kunstmatige waterkeringen opgeworpen zoals de Mantjeskade en Rijskade.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de landscheidingskaden het:

- behouden van het bestaande tracé van de landscheidingskaden en de oriëntatie haaks op de kavelrichting;
- zichtbaar houden van de landscheidingskade in het landschap door een vrije ligging: geen bebouwing;

Eendenkooien

Een eendenkooi is een waterplas met wat bos er omheen, aangelegd op een rustige plek in een waterrijk gebied voor de vangst van eenden. Bij een functionerende eendenkooi geldt het afpalingsrecht op grond van de Flora- en Faunawet. Hier geldt een verbod om binnen de gestelde afpalingskring activiteiten te ontplooiën die de eenden kunnen verstoren. In Zuid-Holland komen afpalingsrechten voor met een straal van 560 tot 1510 meter. In de CHS-kaart is als (indicatieve) respectzone rond de eendenkooien uitgegaan van de veel voorkomende waarde van 750 meter, voor zover nu nog als open gebied aanwezig. Veel eendenkooien zijn in de loop der jaren verdwenen of zijn slechts nog herkenbaar aan kleine waterplasjes en onregelmatigheden in de verkaveling of in de topografie. Alleen de goed herkenbare en/of functionerende eendenkooien zijn op kaart gezet. In Zuid-Holland zijn dat er negentien waarvan twee stuks in topgebied Midden Delfland: Het Aalkeetbuiten langs de A20, en Schipluiden in de Zouteveense Polder.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de eendenkooien het:

- respecteren van de afpalingsrechten rond een eendenkooi, ruimtelijk betekent dit het vrij houden van bebouwing van het gebied rond de eendenkooi.

B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit

Ensemble Duifpolder, Vlietlanden, Negenhuizen

Dit ensemble bestaat uit verschillende elementen (polder, boerderijlinten, boezemgebied) die door hun gaafheid/herkenbaarheid en cultuurhistorische samenhang de historische opbouw van Midden Delfland inzichtelijk maken. De Duifpolder is een gave poldereenheid ten zuidwesten van Schipluiden. Zowel de begrenzing, situering van boerderijen, verkaveling en waterlopen zijn sinds de ontginningsperiode vrijwel onveranderd gebleven. Het gebied rond Negenhuizen en Zouteveen bestaat grotendeels uit veen met enkele glooiende kreekruigen. Door inversie van het landschap (inklinking van het veen) staan de boerderijen langs de Zouteveenseweg en Oostveenseweg hoger dan het omringende land; ze zijn gebouwd op een kreekrug. De Vlietlanden zijn het afwateringssysteem van Delfland op de Maas. De Vlietlanden bestaat uit drie brede weteringen met daarbinnen boezemland. Dit boezemland met rietbegroeiing en nat grasland, is nooit ontgonnen en ligt daardoor hoger dan het omringende land.

De richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit* betekent voor dit gebied het:

- behouden van het profiel en de beplanting van wegen en waterlopen;
- behouden van de bestaande kavelstructuur;
- behouden en versterken van de samenhang tussen de verschillende onderdelen binnen dit ensemble zodat de ontstaansgeschiedenis en historische gelaagdheid van het gebied inzichtelijk blijft.

Bebouwingslinten

Binnen het 'kroonjuweel' Duifpolder, Vlietlanden, Negenhuizen komen twee typen bebouwingslinten voor: polderlinten en kreekrugnederzettingen.

Polderlinten

De afbakening van dit 'kroonjuweel' betekent dat sommige polderlinten aan de oostzijde (Gaagpad en de Kwakelweg) een strengere richtlijn hebben dan aan de westzijde. Het gaat aan de oostzijde om het openhouden van bestaande open kavels, zodat de doorzichten naar de gave Duifpolder gewaarborgd blijven.

De richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit* betekent voor deze polderlinten het:

- volgen van de punten bij de richtlijn A. *continuïteit van karakter* voor **polderlinten**, met aanvullend het:

- behouden van de bestaande breedte, de opbouw van het profiel en beplanting van wegen en waterlopen;
- behouden van monumentale bebouwing;
- het openhouden van de bestaande spaties in de polderlinten.

Stroomrug- en kreekrugnederzettingen

De richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit* betekent het:

- volgen van de punten bij de richtlijn A. *continuïteit van karakter* voor **stroomrug- en kreekrugnederzettingen**, met aanvullend het:
- behouden van de bestaande breedte, de opbouw van het profiel en beplanting van wegen en waterlopen;
- behouden van monumentale bebouwing;
- het openhouden van de bestaande spaties in de polderlinten.

Thema's

Naast sturing op gebieden is er ook provinciaal beleid voor een aantal thema's. Deze thema's betreffen steeds één specifieke cultuurhistorische of landschappelijke waarde die door de provincie verspreid voorkomt, ook buiten de topgebieden.

Voor twee thema's bestaan specifieke provinciale richtlijnen (molens, archeologie). Zie hiervoor hoofdstuk 3. Voor andere thema's is beleid in ontwikkeling (landgoederen) of bestaat het voornemen daartoe (par. 1.6).

2.10 Krimpenerwaard

Gebiedstypering

De Krimpenerwaard is een uitgestrekt veenweidegebied, gelegen tussen de Hollandsche IJssel, de Lek en het veenriviertje de Vlist. Ten oosten van de Vlist behoort ook een klein deel van de Lopikerwaard tot het topgebied. Aan de randen van de waard langs de Hollandsche IJssel en de Lek domineren de zware rivierdijken, waaraan de meeste bebouwing ligt: een vrijwel ononderbroken bewoningslint, op een aantal plaatsen verdicht tot dorpen en enkele kleine steden. Buitendijks is industriële bebouwing aanwezig. Het open vlakke veenweidegebied achter de rivierdijken kenmerkt zich door een gaaf verkavelingspatroon van middeleeuwse ontginningen, met karakteristieke langgerekte percelen en poldersloten, polderkades, weteringen, veenstromen (Loet en Vlist) en langgerekte bebouwingslinten (Achterbroek, Berkenwoude). De historische landschapsstructuren van de Krimpenerwaard zijn niet uniek in Nederland, maar de omvang van het gebied en vooral de gaafheid ervan zijn dat wél. De Krimpenerwaard vormt samen met de Lopikerwaard een van de grootste aaneengesloten veenweidegebieden van Nederland. De herkenbaarheid is groot: behalve de verstedelijking rond Krimpen aan den IJssel (in het uiterste westen van de waard) in de periode na 1960 en de aanleg van het Loetbos in de jaren zeventig van de twintigste eeuw, zijn er sinds 1600 nauwelijks grootschalige ruimtelijke ingrepen geweest. In vergelijking met de naastgelegen veenweide-topgebieden Alblasserwaard en Reeuwijkse Plassen is de gaafheid van de Middeleeuwse landschapsstructuren een belangrijke onderscheidende factor.

Naast Topgebied Cultuurhistorie is de Krimpenerwaard tevens Belvédèregebied en onderdeel van het Nationaal Landschap Groene Hart.

Kenmerkende structuren en elementen

- Oost-westoriëntatie van de lange structurerende lijnen (de boerderijlinten, de weteringen tussen en door de polders, een groot aantal in elkaar overlopende polderkades en de tiendkaden). De verkaveling staat haaks op deze structuren en heeft een overwegende noord-zuidoriëntatie. Uitzondering is de veenstroom de Vlist die van Schoonhoven in het zuiden naar Haastrecht aan de noordgrens van de Krimpenerwaard loopt. Omdat de Vlist als ontginningsbasis gebruikt werd staan de meeste kavels haaks op dit bebouwingslint, in oost-westrichting.

- Kenmerkend contrast tussen de hoge, vrijwel volledig bebouwde dijken aan de randen van de waard langs IJssel en Lek en het achtergelegen lage en open veenweidegebied.
- Aanwezigheid van drie vormen van veenontginning: vrije opstrek, regelmatige cope-ontginningen en grillige restverkavelingen. Samen maken ze, in die volgorde, de ontginningsgeschiedenis van de Krimpenerwaard inzichtelijk.
- In maat, begrenzing (bestaande kades en weteringen) en verkaveling herkenbare en gave ruimtelijke ontginningseenheden.
- Cope-verkaveling in het middengebied van de polder. De verkaveling is nog grotendeels intact en bepalend voor het regelmatige landschapspatroon dat bestaat uit achtereenvolgens een ontginningsbasis, een open gebied, zij- en achterkades. Dit patroon vormt de basis van de huidige indeling in polders omgeven door polderkades.
- Langgerekte, kaarsrechte boezemwateren, lopend van het middengebied naar de Hollandsche IJssel: de Berkenwoudse Lage Boezem, de Goudse Vliet, de Stolwijker Vliet en de Bergvliet.
- Karakteristieke kilometerslange bebouwingslinten in de polder: onder andere Benedenberg, Bovenberg, Koolwijk en Lang-Schoonouwen.
- Zogenaamde 'dubbelbuurten', dubbele bebouwingslinten ter weerszijden van een poldersloot of veenstroom: Het Beijersche, Benedenkerk, Bovenkerk en een deel van de Vlist.
- De Oude Hollandse Waterlinie, ten oosten van de Vlist. Fysieke elementen die aan de linie herinneren zijn het tracé van de Franse Kade (de kade zelf is geslecht), de dijk langs de Vlist en een voormalig verdedigingswerk bij de Schansbrug: de Koeneschans.
- Beschermd stads- en dorpsgezichten van Schoonhoven, Gouda, Vlist en Haastrecht.
- Vier eendenkooien met omliggend stiltegebied: Bakkerswaal bij Lekkerkerk, de Stolwijkse kooi bij Haastrecht, Kooilust en Nooitgedacht bij Berkenwoude.
- Veenputten (restanten van de vroegere kleinschalige vervening) zijn te vinden bij bebouwingslinten centraal in de Krimpenerwaard.
- Zeven complete windmolens; de waterwipmolens De Bachtenaar (1714) en Bonrepas (1600) langs de Vlist, de Haastrechtse molen (een stenen poldermolen met stelling uit 1862), de Zuidbroekse molen (een Amerikaanse windmotor uit 1922) aan de Loet, molen Den Arend (een negentiende-eeuwse korenmolen bij Bergambacht), molen de Roode Leeuw (1771, stellingmolen) en 't Slot (1832, stellingmolen) bij Gouda. Naast deze complete historische windmolens resteert onder Haastrecht langs de Vlist nog

de 19e-eeuwse romp van een stenen boezemmolen. Van recente datum is molen de Schelvenaer te Krimpen aan den IJssel. Deze molen is in 1993 geheel nieuw gebouwd en heeft als enige dan ook geen bescherming als rijksmonument.

De Krimpenerwaard in 1927: fietsen door een oer-Hollands landschap

De planoloog en onderzoeker Th.K. van Lohuizen (1890-1956) fietste in de zomermaanden van 1927 een groot deel van Zuid-Holland door. In opdracht van de gemeente Rotterdam maakte hij een inventarisatie van de meest waardevolle elementen van de verschillende gebieden: 'regioprofielen' anno 1927. Van Lohuizen beschreef het landschap van de Krimpenerwaard aan de hand van karakteristieken die door buitenlanders als oer-Hollands gezien worden: uitgestrektheid, brede evenwijdig lopende sloten, lange, kale polderwegen en boerderijen geordend in lange rijen: 'de minste eigenaardigheid vertoont nog de Krimpenerwaard. Hier vertoont zich het Hollandsche landschap in zijn eenvoudigste vorm. De groene weiden strekken zich uit zoover het oog reikt. De wijde vlakke wordt slechts onderbroken door de ijle schermen van een rij knotwilgen hier en daar en door de vage verschijningen van verre dorpen. Het groen en het water overheerschen. De sloten zijn er breed en hun evenwijdige lijnen wijken naar den horizon. De wegen liggen er vlak en kaal in het land. Wanneer er geen huizen langs staan schijnen ze oneindig lang. De boerderijen liggen in lange rijen, in Berkenwoude langs een smallen weg met knotwilgen beplant en ervan gescheiden door breede sloten. Hier en daar liggen wijde boezemwateren in het land. Het is mooi om zijn vérheid, zijn water, zijn naar den horizon vervagende kleur.'

Actuele ontwikkelingen

Los van de gebruikelijke transformatiedruk (functieverandering, verdichting van de bebouwing), spelen in de Krimpenerwaard de volgende initiatieven:

Vernattingsstrategie gebieden met bodemdaling

Op termijn krijgt het Groene Hart minder zoetwater en zet de bodemdaling van het veengebied door. Daar waar de bodemdaling het sterkst optreedt, is ingezet op vernatting. Naast transformatie naar natuur betekent dit op een aantal plaatsen ook herbegrenzing van de landbouw en/of aanpassing aan nattere omstandigheden door een bedrijfsvoering die voor deze natte veenweiden economisch geschikt is. Dit betreft naast de Krimpenerwaard ook de gebieden Alblasserwaard, Gouwe Wiericke en de Nieuwkoopse Plassen.

Veenweidepact Krimpenerwaard

In december 2005 hebben overheden en maatschappelijke organisaties in de Krimpenerwaard het Veenweidepact voor de Krimpenerwaard getekend, om het hierboven genoemde probleem van bodemdaling te beperken. Eén van de belangrijkste oplossingen is het herbegrenzen van de functies natuur en landbouw. Zo komt in het noorden van de Krimpenerwaard een kerngebied voor nieuwe natuur, onderdeel van de Groene Ruggengraat. Precieze invulling van deze Groene Ruggengraat vindt plaats op grond van een nog vast te stellen inrichtingsplan voor de nieuwe natuur. Bij die inrichting wordt ook rekening gehouden met behoud en ontwikkeling van het waardevolle agrarische cultuurlandschap in de Krimpenerwaard.

Schaalvergroting van de landbouw

Voor de veenweidegebieden met een vernattingsstrategie wordt gezocht naar een economisch perspectief gericht op landbouw onder natte omstandigheden. Schaalvergroting en extensivering spelen hier een belangrijke rol. Natuurbeheer is in veenweidegebieden met een vernattingsstrategie onderdeel van de bedrijfsvoering.

Nieuwe infrastructuur

Verbreiding en deels verlegging van de N210.

A. Continuïteit van karakter

Dit topgebied heeft twee herkenbare gebiedseenheden met elk een eigen ruimtelijke karakteristiek (zie kaart Kenmerken Cultuurhistorie): 1. het middengebied en 2. de veenweidepolders langs de randen van de Krimpenerwaard. Het middengebied is in zijn geheel aangemerkt als 'kroonjuweel' en wordt behandeld in hoofdstuk B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit.

De sturingsrichtlijnen voor de gebiedseenheden worden op onderdelen van gebieden (bebouwingslinten, landschappelijke elementen en zichtlijnen) aangevuld met specifieke richtlijnen. Deze specifieke richtlijnen zijn in de praktijk leidend.

Gebiedseenheden

Veenweidepolders langs de randen

Het open vlakke veenweidegebied achter de rivierdijken kenmerkt zich door een gaaf verkavelingspatroon van middeleeuwse ontginningen, met karakteristieke langgerekte percelen en poldersloten, weteringen, veenstromen en langgerekte bebouwingslinten.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- bewaren van het contrast tussen de hoge rivierdijken en het vlakke veenweidegebied daarachter;
- herkenbaar houden van de donken of rivierduinen op de plekken waar ze aan de oppervlakte komen;
- herkenbaar houden van het gave verkavelingspatroon van middeleeuwse ontginningen, met karakteristieke langgerekte percelen en poldersloten, weteringen, veenstromen (Loet en Vlist), en langgerekte bebouwingslinten;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande ruimtelijke eenheden - die samenhangen met de middeleeuwse polderontginningen - als leidraad nemen.

Bebouwingslinten

In topgebied Krimpenerwaard zijn twee typen bebouwingslinten te onderscheiden:

1. Polderlinten
2. Dijklinten

1. Polderlinten

Polderlinten zijn het meest voorkomend in dit veenweidegebied. Op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie zijn deze linten aangegeven met een groene kleur.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor deze linten het:

- continueren en benadrukken van de oost-westoriëntatie van de polderlinten;
- herkenbaar houden van de ruimtelijke structuur van kavels dwars op het bebouwingslint, variërend van haaks tot enigszins onder een hoek;
- continueren van de, afhankelijk van het bebouwingslint, overwegende symmetrie of asymmetrie van het lint;
- in stand houden van het profiel van het polderlint dat is opgebouwd uit opeenvolgend een kavel, waterloop, weg met beplanting (hakhout), waterloop, kavel;
- vasthouden aan de ijle tot verspreide bebouwingsstructuur van de polderlinten;
- instandhouden van de relatie met het landschap door het koesteren van de onbebouwde kavels tussen de bebouwing;

- als uitgangspunt nemen van de bestaande kavelopbouw: de bebouwing middenvoor op de kavel, evenwijdig aan de kavelgrenzen;
- doorzetten van het overwegend agrarische karakter van de bebouwing;
- herkenbaar houden van de karakteristiek van bruggen of dammetjes over de sloten naar de erven en het gebruik van hakhout langs de wegen (knotwilgen- of essen).
- in stand houden van het bijzondere dubbele profiel van **Bovenkerk**: het symmetrische profiel waarin het water in het midden aan beide kanten wordt geflankeerd door een weg, waarlangs de boerderijen zijn gebouwd.

2. Dijklinten.

Onder de dijklinten valt alle bebouwing langs de zuidoever van de Hollandsche IJssel en langs de noordoever van de Lek. Op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie zijn de dijklinten aangegeven met een blauwe kleur.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor deze linten het:

- herkenbaar houden van de ruimtelijke structuur van de verkaveling: dwars op de dijk, variërend van haaks tot enigszins onder een hoek;
- in stand houden van het profiel dat gewoonlijk asymmetrisch is met bebouwing binnendijs, en op sommige plekken industrie buitendijs op de zellingen.
- vasthouden aan de ijle tot verspreide bebouwingsstructuur van de dijklinten, die verdicht bij een kern met aangesloten bebouwing van woonhuizen, winkels en bedrijfjes zoals in Haastrecht, Ammerstol en Ouderkerk aan den IJssel.
- doorzetten van het overwegend agrarische karakter van de bebouwing;
- instandhouden van de relatie met het landschap dat vanaf de hoge rivierdijken en tussen de bebouwing door te ervaren is.

Landschappelijke elementen

Tiendwegen

Tiendwegen zijn aangelegd na de Middeleeuwen als waterstaatkundige elementen, vermoedelijk ter compartimentering van delen van polders. Een tiendweg bestaat uit twee parallel lopende weteringen met een lange rechte weg of kade ertussen. In de Krimpenerwaard zijn de volgende tiendwegen te vinden: Lange Tiendweg, Gouderakse Tiendweg, Tiendweg ten zuiden van Haastrecht, Nesse Tiendweg, Tiendweg Oost.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de tiendwegen het:

- behouden van het bestaande tracé en profiel van de tiendweg en de oriëntatie haaks op de kavelrichting;
- zichtbaar houden van de tiendweg in het landschap door een vrije ligging: geen bebouwing.

Landscheidingskaden

Als achtergrens van een ontginningsblok werden kunstmatige waterkeringen opgeworpen zoals de Hillekade, de Slingerkade, de Ouderkerkse- en de Gouderakse Landscheiding. De langgerekte eeuwenoude kaden zijn met hakhout (essen, knotwilgen) beplant.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de landscheidingskaden het:

- behouden van het bestaande tracé en profiel van de landscheidingskaden en de oriëntatie haaks op de kavelrichting;
- zichtbaar houden van de landscheidingskade in het landschap door een vrije ligging: geen bebouwing;
- handhaven van het groene karakter.

Boezems

De boezems in de Krimpenerwaard (Berkenwoudse Hoge Boezem, Stolwijksche Boezem, twee boezems bij Gouderak, boezem bij Stolwijkersluis) zijn aangelegd voor tijdelijke wateropslag. Na verlies van hun functie zijn de meeste bergboezems bebost geraakt. Deze zijn herkenbaar als opgaande bozelementen in het verder vlakke landschap. Een aantal is ingericht als natuurgebied. Enkele niet-beboste boezems zijn herkenbaar aan omringende kades en het slotenpatroon.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de boezems het:

- behouden van de noordwest-zuidoost oriëntatie, evenwijdig aan de kavelrichting;
- herkenbaar houden van het slotenpatroon en aanwezige kades;
- herkenbaar houden van de beboste boezems als opgaande elementen in het landschap;
- handhaven en versterken van het groene karakter.

Eendenkooien

Een eendenkooi is een waterplas met wat bos er omheen, aangelegd op een rustige plek in een waterrijk gebied voor de vangst van eenden. Bij een functionerende eendenkooi geldt het afpalingrecht op grond van de Flora- en Faunawet. Hier geldt een verbod om binnen de gestelde afpalingsskring activiteiten te ontplooiën die de eenden kunnen verstoren. Het stiltegebied binnen de afpalingsskring, meestal open weiland, is dus een belangrijk onderdeel van de 'kooi-biotoop'. In Zuid-Holland komen afpalingrechten voor met een straal van 560

tot 1510 meter. In de CHS-kaart is als (indicatieve) respectzone rond de eendenkooien uitgegaan van de veel voorkomende waarde van 750 meter, voor zover nu nog als open gebied aanwezig. Veel eendenkooien zijn in de loop der jaren verdwenen of zijn slechts nog herkenbaar aan kleine waterplasjes en onregelmatigheden in de verkaveling of in de topografie. Alleen de goed herkenbare en/of functionerende eendenkooien zijn op kaart gezet. In Zuid-Holland zijn dat er negentien waarvan vier stuks in topgebied Krimpenerwaard: Bakkerswaal bij Lekkerkerk, de Stolwijkse kooi bij Haastrecht, Kooilust bij Berkenwoude en Nooitgedacht (of de kooi van Verstoep), eveneens bij Berkenwoude

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de eendenkooien het:

- respecteren van de afpalingsrechten rond een eendenkooi, ruimtelijk betekent dit het vrij houden van bebouwing van het gebied rond de eendenkooi.

Loet

Veenstroom.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de Loet het:

- koesteren van de kronkelige loop van de veenstroom en het contrast met de rechte kavelsloten en weteringen
- behouden van de vrije ligging in het landschap (in tegenstelling tot de Vlist nooit gebruikt als ontginningsbasis, dus nooit bebouwd)
- handhaven van de hogere ligging dan het omliggende ingeklonken veenweidelandschap.

Zichtlijnen

Zowel Gouda, Haastrecht als Schoonhoven hebben een panorama aan zichtlijnen vanuit de stad richting het landschap. Andersom vormen de plaatsen herkenbare silhouetten in het landschap.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de zichtlijnen het:

- bewaren van de zichtrelatie tussen de steden en het landschap en vice versa.

B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit

Het middengebied van de Krimpenerwaard is aangemerkt als 'kroonjuweel': het is een ruimtelijke eenheid met een zeer gave, zeldzame en kwetsbare cultuurhistorische samenhang in tijd en ruimte.

Gebiedseenheden

Middengebied Krimpenerwaard

Het middengebied van de Krimpenerwaard is een ruimtelijke eenheid met een heldere begrenzing die bestaat uit landscheidingskaden, vaarten en vlieten. De cope-verkaveling en het watersysteem zijn nog grotendeels intact en bepalend voor de maat van de openheid, het regelmatige landschapspatroon (opgebouwd uit achtereenvolgens een ontginningsbasis, open gebied en een achtergrens) en de oost-west georiënteerde nederzettingsstructuur. Het centrumgebied heeft een waterrijk karakter. Erfbeplanting, rijen knotwilgen en het opgaand groen van eendenkooien en geriefbosjes maken het vlakke veenweidelandschap erfahrbaar. De kilometers lange bebouwingslinten contrasteren met de openheid van het veenweidegebied en hebben door de vele open spaties in het lint een sterke relatie met het landschap.

De richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit* betekent voor dit ensemble het:

- intact houden van de heldere begrenzing van het centrumgebied (te weten: Gouderakse Landscheiding, Ouderkerkse Landscheiding, Molenvliet, Ringvaart, Slingerkade en de waterloop langs de N207);
- versterken van de samenhang tussen alle onderdelen binnen deze ruimtelijke eenheid: waterlopen, landscheidingen, kavelstructuur en monumentale boerderijlinten, veenputten, eendenkooien;
- behouden en versterken van het contrast tussen het centrumgebied en de randen van de Krimpenerwaard. Dit uit zich ruimtelijk in bredere poldersloten, smallere kavels en de aanwezigheid van oost-west georiënteerde bebouwingslinten met doorzichten naar het landschap;
- in stand houden van de karakteristiek van het regelmatige ontginningspatroon, opgebouwd uit een ontginningsbasis, open gebied en een achtergrens;
- behouden en versterken van het profiel en de beplanting van wegen en waterlopen.

Bebouwingslinten

In het middengebied zijn twee typologieën van bebouwingslinten te onderscheiden: het polderlint met een enkele ontginningsas (Achterbroek, Berkenwoude en Koolwijk) en die met een dubbele ontginningsas (Het Beijersche en Benedenkerk).

De richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit* betekent voor deze linten het:

- volgen van de punten bij de richtlijn A. *continuïteit van karakter* voor **polderlinten**, met aanvullend het behouden van de bestaande breedte en de opbouw van het profiel en de beplanting van wegen en waterlopen, het behouden van monumentale bebouwing en het openhouden van de bestaande spaties in de polderlinten.

Landschappelijke elementen

Eendenkooien

In het middengebied liggen de eendenkooien Kooilust bij Berkenwoude en Nooitgedacht (of de kooi van Verstoep), eveneens bij Berkenwoude.

De richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit* betekent voor de eendenkooien in het middengebied het:

- volgen van de punten bij de richtlijn A. *continuïteit van karakter* voor **eendenkooien**, met aanvullend het behouden van de fysieke eendenkooi; het water en de omringende beplanting.

Thema's

Naast sturing op gebieden is er ook provinciaal beleid voor een aantal thema's. Deze thema's betreffen steeds één specifieke cultuurhistorische of landschappelijke waarde die door de provincie verspreid voorkomt, ook buiten de topgebieden.

Voor twee thema's bestaan specifieke provinciale richtlijnen (molens, archeologie). Zie hiervoor hoofdstuk 3. Voor andere thema's is beleid in ontwikkeling (landgoederen) of bestaat het voornemen daartoe (par. 1.6).

2.11 Alblasserwaard

Gebiedstypering

De Alblasserwaard/Vijfheerenlanden is in historisch-landschappelijk opzicht een geheel van open en gave veenweideontginningen met daarin aanwezig een staalkaart aan waardevolle verkavelingen en inrichtingselementen (polderkades, weteringen en tiendkaden, molencomplexen, langgerekte boerderijlinten). Dat het topgebied Alblasserwaard/Vijfheerenlanden kwaliteit heeft is evident. Verschillende onderdelen van het landschap hebben een beschermende status gekregen: het gebied maakt deel uit van het Nationaal Landschap Groene Hart, het molencomplex van Kinderdijk is Unesco-werelderfgoed en de donken van Hoornaar staan op de 'tentatieve lijst' van Unesco (potentieel werelderfgoed). Het topgebied bestaat uit twee ruimtelijke eenheden met elk een eigen karakter: enerzijds de Alblasserwaard met een duidelijk veenweidekarakter en anderzijds de Vijfheerenlanden die liggen op een overgang van veen- naar rivierengebied. Ruimtelijk uit zich dat in de Vijfheerenlanden in een minder regelmatige opbouw van het landschap, een kleinschaliger karakter (minder open, meer beplanting) en een veelzijdiger gebruik van de grond. De structuur van het gebied als geheel is helder. De begrenzing wordt gevormd door rivieren: de Lek, de Merwede en de Linge. Zeer lange, vooral oost-west gerichte, structuren fungeren als ruimtelijke dragers: deze vormen het afwateringsstelsel (Grote of Achterwaterschap, Alblas/Graafstroom, Giessen) op het 'ventiel' van de Alblasserwaard: het molencomplex met boezems bij Kinderdijk. De poldergrenzen (voor- zij- en achterkades) om de historische ontginningseenheden zijn intact waardoor de samenhang in het landschap groot is. Bijzonder voor de Alblasserwaard is het contrast tussen de regelmatig verkavelde veenweidecomplexen enerzijds en anderzijds de grilliger, natuurlijke vormen van stroomruggen, donken (in het Pleistoceen gevormde rivierduinen; de omvang van het donkencomplex is uniek in Nederland) en kronkelige veenstromen.

Naast Topgebied Cultuurhistorie is de Alblasserwaard onderdeel van het Nationaal Landschap Groene Hart.

Kenmerkende structuren en elementen

- Grote landschappelijke elementen als begrenzing (de rivieren Lek, Merwede en Linge). De verstedelijkte Merwedezone langs de zuidrand van de Alblasserwaard vormt een harde overgang naar het topgebied.
- Fijnmazig systeem van langgerekte sloten en smalle kavels centraal in het gebied.

- Opbouw van twee ruimtelijke eenheden met elk een eigen karakter: de Alblasserwaard met duidelijk veenweidekarakter en de Vijfheerenlanden die liggen op een overgang van veen- naar rivierengebied.
- Contrast tussen de dicht bebouwde hoge rivierdijken (vrijwel aaneengesloten reeks van gedeeltelijk op de rivier gerichte en dichtbebouwde bebouwingslinten) en het lager gelegen veenweidecomplex met een grote mate van openheid.
- Dominantie in het landschap van oost-west georiënteerde lange lijnen: de rivieren, de belangrijkste bebouwingslinten en weteringen.
- In maat, begrenzing (bestaande kades en weteringen) en verkaveling herkenbare en gave ruimtelijke ontginningseenheden (de verschillende veenweidepolders).
- De centrale 'ruggengraat' van de Alblasserwaard als structurerend element: het bebouwingslint langs het riviertje de Alblas/Graafstroom.
- Waterrijk karakter: begrenzing door de grote rivieren, de kronkelige veenrivieren (Alblas Giessen, Goudriaan) en gegraven waterlopen: weteringen, boezems, vlieten en kavelsloten.
- Aanwezigheid van donken, deze rivierduinen komen behalve in de Krimpenerwaard nergens in Nederland voor. Ze zijn een opvallend element in het verder vlakke veenweidegebied. In de verhoogde ligging van Streefkerk, Hoogblokland en Hoornaar zijn de donken te herkennen.
- Een zeer regelmatig patroon van gave cope-verkavelingen bij Hei- en Boeicop.
- Op een aantal plekken in de Vijfheerenlanden langgerekte percelen met wilgengriendbossen.
- Wielen, diepe plassen die achterbleven na een dijkdoorbraak. Het Wiel van Bassa bij de Diefdijk is het grootste wiel van Nederland.
- Diefdijk, aangelegd als waterkering, in de achttiende eeuw opgenomen in de Oude Hollandse Waterlinie, in de negentiende eeuw als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.
- Beschermd stads- en dorpsgezichten van Nieuwpoort, Ameide, Noorderbos, Kinderdijk en Gorinchem.
- Negen eendenkooien met omliggend stiltegebied: drie aan de noordrand van de Vijfheerenlanden, vijf in de rand ten noorden van de Alblas/Graafstroom en een aan de zuidrand van de Alblasserwaard.
- Waterstaatkundig 'ventiel' van de Alblasserwaard: het molencomplex rond Kinderdijk (bestaande uit negentien molens) is Unesco Werelderfgoed. Verspreid door het topgebied zijn nog eens 34 intacte molens te vinden (zie CHS-kaart).

De Alblasserwaard in 1927

De planoloog en onderzoeker Th.K. van Lohuizen (1890-1956) fietste in de zomermaanden van 1927 een groot deel van Zuid-Holland door. In opdracht van de Gemeente Rotterdam maakte hij een inventarisatie van de meest waardevolle elementen van de verschillende gebieden: 'regioprofielen' anno 1927. De Krimpenerwaard kenmerkte Van Lohuizen als een typisch Hollands landschap; weids, met zichtlijnen tot de horizon. In de Alblasserwaard daarentegen was 'vérheid niet de overwegende indruk van het landschap'. Dit kwam volgens de onderzoeker door het ontbreken van open wegen (zonder bebouwing) in de lengte van het land, door de schaarse dwarswegen en de bredere veenstromen. Het landschap is slechts bij uitzondering te zien. Vooral het kronkelige veenstroompje de Alblas sprak tot Lohuizens verbeelding: 'De Alblas is van de stille, smalle wateren van Nederland een der stemmigste. In het westelijk deel slingert het in wijde bogen door het land, later is ze licht gebogen. Het is een zeer besloten watertje. [...] Van het land komt slechts zelden iets te zien, de Alblas met zijn weggetjes is een wereld voor zich. [...] In deze besloten ligging is het water stil en vlak; de oevers zijn bewogen. De boomen der boerenhofsteden buigen zich over het water, de huizen spiegelen zich erin.'

Actuele ontwikkelingen

Los van de gebruikelijke transformatiedruk (functieverandering, verdichting van de bebouwing), spelen in de Alblasserwaard de volgende initiatieven:

Vernattingsstrategie gebieden met bodemdaling

Op termijn krijgt het Groene Hart minder zoetwater en zet de bodemdaling van het veengebied door. Daar waar de bodemdaling het sterkst optreedt, is ingezet op vernatting. Naast transformatie naar natuur (realiseren Groene Ruggengraat) betekent dit op een aantal plaatsen ook herbegrenzing van de landbouw en/of aanpassing aan nattere omstandigheden door een bedrijfsvoering die voor deze natte veenweiden economisch geschikt is.

Schaalvergroting van de landbouw

Voor de veenweidegebieden met een vernattingsstrategie wordt gezocht naar een economisch perspectief gericht op landbouw onder natte omstandigheden. Schaalvergroting en extensivering spelen hier een belangrijke rol. Natuurbeheer is in veenweidegebieden met een vernattingsstrategie onderdeel van de bedrijfsvoering.

Stadsuitbreiding

Bij Gorinchem bestaan plannen voor een regionaal bedrijventerrein en stadsuitbreiding.

A. Continuïteit van karakter

Dit topgebied heeft twee herkenbare gebiedseenheden met elk een eigen ruimtelijke karakteristiek (zie kaart Kenmerken Cultuurhistorie): 1. de Ablasserwaard en 2. de Vijfheerenlanden. Voor beide eenheden geldt de richtlijn *continuïteit van karakter*. Een tweetal ensembles in de Ablasserwaard zijn 'kroonjuwelen': het ensemble van de Diefdijk en het waterhuishoudkundig complex met zichtvizioer rond Kinderdijk. Deze worden behandeld in hoofdstuk B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit.

De richtlijnen voor de gebiedseenheden worden op onderdelen van gebieden (bebouwingslinten, landschappelijke elementen en zichtlijnen) aangevuld met specifieke richtlijnen. Deze specifieke richtlijnen zijn in de praktijk leidend.

Gebiedseenheden

Ablasserwaard

De Ablasserwaard is een typisch veenweidegebied met grote open ruimten. Het landschap heeft een overwegende oost-westgerichtheid. De grens tussen de Ablasserwaard en de Vijfheerenlanden wordt gevormd door de Zouwendijk en het Merwedekanaal. In het landschap van de Ablasserwaard is een driedeling in ruimtelijke structuur te zien. Ten eerste het middengebied dat gedomineerd wordt door het tweezijdig bebouwde polderlint langs de Alblas en Graafstroom: de 'ruggengraat' van de Ablasserwaard. Ter weerszijden van dit lint en bij de dorpen Brandwijk en Molenaarsgraaf zijn de meest regelmatige cope-verkavelingen te vinden. Ten tweede de omgeving van het veenriviertje de Giessen in het zuiden, dat de doorgaande rij van op de rivier gericht nederzettingen en verkaveling verbreekt. Als laatste de ruimtelijke structuur in het oostelijk deel van de Ablasserwaard, bepaald door een groot aantal donken en het kronkelige beloop van de veenriviertjes. Noorderloos, Hoornaar en Hoog Blokland zijn dorpen aangelegd op donken. Daartussen lopen verschillende kronkelige bovenlopen van de Giessen. Ook al zijn enkele daarvan verland, ze bepalen nog steeds het nederzettingen- en landschapspatroon. Kenmerkende beplanting voor de Ablasserwaard zijn de knotbomen op de koppen van de kavels, beplantingen langs achterdijken en –kaden, beplantingen bij de achteringen aan de tiendwegen ('hovelingen') en de 'huftbosjes' op de erven die schaduw bieden aan het vee.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied (met uitzondering van de behoudsgebieden: het waterhuishoudkundig complex met zichtvizioer rond Kinderdijk) het:

- behouden en versterken van de samenhang tussen alle onderdelen binnen deze ruimtelijke eenheid: waterlopen, donken, kavelsloten, landscheidingen, kavelstructuur en monumentale boerderijlinten, knotbomen, eendenkooien, hovelingen en huftbosjes;
- zichtbaar houden van de driedeling in ruimtelijke structuur: het regelmatig verkavelde middengebied, de iets minder regelmatige omgeving van het veenriviertje de Giessen in het zuiden en het gebied dat bepaald wordt door donken en kronkelige bovenlopen van de Giessen in het oosten;
- herkenbaar houden van het bestaande verkavelingspatroon van Middeleeuwse (cope)ontginningen;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande ruimtelijke eenheden – die samenhangen met de middeleeuwse polderontginningen - als leidraad nemen.

Vijfheerenlanden

De Vijfheerenlanden ligt tussen de Alblasserwaard en het Gelderse rivierengebied. De begrenzing is helder: de Zouwendijk en het Merwedekanaal in het westen, de benedenloop van de Linge en de Diefdijk in het oosten. Het gebied ligt op de overgang van het landschap dat bodemkundig en historisch-geografisch bepaald wordt door oeverwallen/stroomruggen enerzijds en komgronden anderzijds naar het landschap van de veenontginningen. Ruimtelijk uit zich dat in een minder regelmatige opbouw van het landschap, een kleinschaliger karakter (minder open, meer beplanting) en een veelzijdiger gebruik van de grond (naast veeteelt ook fruitteelt). Op de oeverwallen van de Lek en de Linge liggen de oudste ontginningen. Belangrijke structurerende elementen zijn de kronkelige loop van twee verlande veenriviertjes: de Lake en de Leede. Ze bepalen het nederzetting- en verkavelingspatroon van het gebied. Centraal in de Vijfheerenlanden ligt een complex van gave cope-ontginningen: de dorpen Middelkoop, Heicop en Boeicop. De oudste boerderijen liggen op terpen. Kenmerkend zijn de langgerekte percelen met wilgengriendbossen die verspreid door de Vijfheerenlanden, maar vooral onder Vianen, te vinden zijn.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied (met uitzondering van de behoudsgebieden het ensemble van Diefdijk, wielen en oostelijk gelegen polders) het:

- behouden en versterken van de samenhang tussen alle onderdelen binnen deze ruimtelijke eenheid: waterlopen, kavelsloten, kavelstructuur en monumentale boerderijlinten, knotbomen, boomgaarden, wilgengriendbossen;
- zichtbaar houden van de karakteristiek van een kleinschaliger landschap met een minder regelmatige opbouw en een veelzijdiger gebruik van de grond;
- herkenbaar houden van het bestaande verkavelingspatroon van Middeleeuwse (cope)ontginningen;

- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande ruimtelijke eenheden – die samenhangen met de middeleeuwse polderontginningen - als leidraad nemen.

Bebouwingslinten

In topgebied Alblasserwaard / Vijfheerenlanden zijn drie typen bebouwingslinten zijn onderscheiden:

1. Polderlinten
2. Dijklinten
3. Ruilverkavelingslinten

1. Polderlinten

De polderlinten zijn op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie aangegeven met een groene kleur. In deze categorie vallen Brandwijk, Wijngaarden (Oosteinde, Westeinde), Graafland, Lage- en Hoge Giessen (enkele ontginningsas, bebouwing slechts aan één zijde van het lint), Hei- en Boeicop, Lakerveld en Tienhoven (enkele ontginningsas, bebouwing aan beide zijden van het lint), Graafstroom, Molenaarsgraaf, Noorderloos, Goudriaan (dubbele ontginningsas, bebouwing aan één zijde van de weg), Giessen en Alblas (dubbele ontginningsas, bebouwing aan beide zijden van de weg).

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de polderlinten het:

- herkenbaar houden van de ruimtelijke structuur van kavels dwars op het bebouwingslint, variërend van haaks tot enigszins onder een hoek;
- vasthouden aan de, afhankelijk van het lint, ijle tot verspreide of dichte tot half open bebouwingsstructuur (zie CHS-kaart);
- continueren van de, afhankelijk van het lint, symmetrie of asymmetrie van het lint;
- koesteren van de bestaande onbebouwde kavels tussen de bebouwing;
- doorzetten van de bescheiden maat en schaal van de, veelal agrarische, bebouwing aan het lint;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande kavelopbouw als uitgangspunt nemen: bebouwing middenvoor op de kavel, evenwijdig aan de kavelgrenzen;
- in stand houden van de karakteristiek van knotbomen langs de wegen.
- doorzetten van bebouwing aan slechts één zijde van de weg in de linten **Brandwijk**, **Wijngaarden** (Oosteinde, Westeinde), **Graafland**, **Lage- en Hoge Giessen**.
- in stand houden van het bijzondere dubbele profiel van de polderlinten **Graafstroom**, **Molenaarsgraaf**, **Noorderloos**, **Goudriaan**, **Giessen** en **Alblas**: het symmetrische profiel

waarin een centrale waterloop aan beide zijden wordt geflankeerd door weg, waarlangs de boerderijen zijn gebouwd.

2. Dijklinten

Dijklinten zijn alle bebouwingslinten aan de rivierdijken langs de Lek en de Linge. Op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie zijn de dijklinten aangegeven met een blauwe kleur.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de dijklinten het:

- herkenbaar houden van de ruimtelijke structuur van de verkaveling: dwars op de dijk, variërend van haaks tot enigszins onder een hoek;
- in stand houden van het asymmetrische profiel met bebouwing binnendijks, met slechts op een aantal plekken industrie of recreatieve functies buitendijks;
- vasthouden aan de dichte tot half open bebouwingsstructuur van de dijklinten langs de Lek, de ijle tot verspreide bebouwingsstructuur ten westen van Liesveld en de ijle tot verspreide bebouwingsstructuur van de dijklinten langs de Linge;
- doorzetten van het overwegend agrarisch karakter van de bebouwing buiten de dorpskernen;
- als uitgangspunt nemen van de bestaande kavelopbouw: de bebouwing op de kop van de kavels. De bebouwing langs de Lek ligt binnendijks aan de voet van de dijk. Bij de Lingedijk ligt de bebouwing vaak dicht tegen de dijk aan;
- in stand houden van de relatie met het landschap dat vanaf de hoge rivierdijken en tussen de bebouwing door te ervaren is.

3. Ruilverkavelingslinten

De ruilverkavelingen in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden omstreeks 1985 voorzagen in de aanleg van een aantal nieuwe wegen waarlangs boerderijen kwamen: Heiweg, Elzenweg, Schoonenburgweg, Middenpolderweg en Klokbekerweg, Kweldamweg, Molenweg, Broekseweg, Hoogtweg, Nieuwe weg, Beemdweg.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor deze linten het:

- vasthouden aan de ijle bebouwingsstructuur van de linten;
- continueren van het monotone ritme van de boerderijen die op nagenoeg dezelfde afstand van elkaar staan;
- doorzetten van de karakteristiek van boerderijen als 'groene eilanden' in het landschap door de dichte erfbeplantingen om de erven.

Landschappelijke elementen

Donken

Donken zijn zandheuvelds (pleistocene rivierduinen) in een klei- of veengebied die, voor zover ze boven de omgeving uitsteken, zichtbaar zijn als landschapselement.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent het:

- zichtbaar houden van de donken als markante elementen in het lager gelegen veenweidegebied.

Tiendwegen

Tiendwegen zijn aangelegd na de Middeleeuwen als waterstaatkundige elementen, vermoedelijk ter compartimentering van delen van polders. Een tiendweg bestaat uit twee parallel lopende weteringen met een lange rechte weg of kade ertussen. In de Alblasserwaard/Vijfheerenlanden zijn de volgende tiendwegen te vinden: Tiendweg evenwijdig aan de Lek, tiendwegen bij Alblas, Tiendweg bij Goudriaan, Tiendweg langs de Linge (zie kenmerkenkaart)

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent het:

- behouden van het bestaande tracé van de tiendweg en de oriëntatie haaks op de kavelrichting;
- zichtbaar houden van de tiendweg in het landschap door een vrije ligging: geen bebouwing;
- doorzetten van het redelijk groene karakter gecreëerd door de hovelingen: de beplantingen bij de entrees van de percelen aan de tiendwegen.

Zouweboezem

De Zouweboezem is een groot boezemgebied bij Ameide, gegraven tussen 1370 en 1373 om het overtollige water op te vangen uit de polders in de Vijfheerenlanden. Thans is het een natuurgebied in handen van het Zuid-Hollands landschap.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent het:

- zichtbaar houden van de boezem als element in het landschap met rietland en grienden;
- behouden van de begrenzing van de boezem die gevormd wordt door de Zederikkade en de Zouwendijk.

Zichtlijnen

Gorinchem en Nieuwpoort hebben een panorama aan zichtlijnen vanuit de stad richting het landschap. Andersom vormen de plaatsen herkenbare silhouetten in het landschap.

Richtlijn: *continuïteit van karakter*. Dit betekent het:

- bewaren van de zichtrelatie tussen de steden en het landschap en vice versa.

B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit

Een tweetal ensembles in de Ablasserwaard zijn 'kroonjuwelen': het ensemble van de Diefdijk en het waterhuishoudkundig complex met zichtvizer rond Kinderdijk.

Diefdijk en de polders Nieuw-Schaayk, Kortgerecht, Over-Zijderveld en Neder-Zijderveld

Het ensemble van de Diefdijk en omgeving vertelt een groot deel van het verhaal over de geschiedenis van het gebied. De functie van waterkering en liniedijk (onderdeel Nieuwe Hollandse Waterlinie), de aanwezigheid van wielen en het fort en de relatie met het achterliggende regelmatig verkavelde landschap geven dit complex zijn waarde.

De richtlijn *behoud van de uitzonderlijke kwaliteit* betekent het:

- behouden van de samenhang tussen alle onderdelen van dit ensemble: poldergrenzen, kavelstructuur, diefdijk, grienden, waterlopen, wielen en fort met schootsveld;
- bewaren van de openheid in de polders waardoor de zichtrelatie van de dijk naar het landschap blijft bestaan;
- behouden van het bestaande profiel van de dijk als inzet bij dijkversterkingen;
- in stand houden van de griendcultuur op de drassige laagten langs de Diefdijk;
- herkenbaar houden van oude paadjes waarover met kruiwagens de klei werd afgevoerd voor dijkophogingen. Deze zijn zichtbaar als smalle kades vanaf de dijk de polder in.

Kinderdijk: waterhuishoudkundig complex met zichtvizer

Afwateringssysteem van de Ablasserwaard: ensemble van twee lage boezems (de Achterwaterschap en de Nieuwe Waterschap), twee hoge boezems (De Hoge Boezems van de Overwaard en de Nederwaard) en negentien molens. De prehistorische donk van de Schoonenburgsche Heuvel (met 3,9 meter de hoogste donk van Zuid-Holland) is ook tot dit ensemble gerekend. De oostelijke begrenzing ligt ter hoogte van de oude dijk van Zijdeweg.

De richtlijn *behoud van de uitzonderlijke kwaliteit* betekent het:

- behouden en versterken van de zichtlijnen van en naar het complex Kinderdijk door het bewaren van de openheid in het gebied;
- in stand houden van de samenhang tussen alle onderdelen van dit ensemble: poldergrenzen, kavelstructuur, boezems, waterlopen, molens.

Bebouwingslinten

Onderdeel van de te behouden ensembles zijn het polderlint Kooiwijk en het polderlint langs de Diefdijk, het dijklint van Nieuw-Lekkerland

Polderlinten en dijklinten

De richtlijn behoud van uitzonderlijke kwaliteit betekent voor deze linten het:

- volgen van de punten bij de richtlijn *A. continuïteit van karakter* voor **polderlinten**, resp. voor **dijklinten**, met aanvullend het:
- in stand houden van de bestaande breedte en de opbouw van het profiel;
- behouden van beplanting van wegen en waterlopen;
- behouden van monumentale bebouwingen;
- openhouden van de bestaande spaties in het lint.

Thema's

Naast sturing op gebieden is er ook provinciaal beleid voor een aantal thema's. Deze thema's betreffen steeds één specifieke cultuurhistorische of landschappelijke waarde die door de provincie verspreid voorkomt, ook buiten de topgebieden.

Voor twee thema's bestaan specifieke provinciale richtlijnen (molens, archeologie). Zie hiervoor hoofdstuk 3. Voor andere thema's is beleid in ontwikkeling (landgoederen) of bestaat het voornemen daartoe (par. 1.6).

2.12 Kop van Goeree

Gebiedstypering

De Kop van Goeree is een duinlandschap met een gelaagde opbouw: van oost naar west de 'oudere jonge duinen', strandpolders en 'jongere jonge duinen'. Bijzonder in de binnenduinrand zijn het schurvelingenlandschap en de contrastrijke zone bij Oostdijk. Het duinlandschap is kleinschalig met veel afwisseling tussen duinen, duinbossen en agrarische gronden. In het veel vlakke zeekleilandschap achter het duingebied ligt het beschermd stadsgezicht Goedereede. De grote landschappelijke diversiteit en de daaraan verbonden contrasten, vormen een belangrijke kwaliteit van het topgebied. Schurvelingen en zandwallen zijn karakteristieke elementen in het landschap van de Kop van Goeree. Een schurveling (een wal met greppel) diende als perceelsscheiding en veekering. Direct achter de jonge duinen ligt een aantal strandpolders (ingepolderde zandvlaktes): West-Nieuwland, Nieuwenoord, Springertpolder en Bokkepolder. Het zijn rationeel verkavelde polders, in gebruik voor akkerbouw, tuinbouw en de teelt van bloemzaden. Bijzonder is het contrast tussen dit vlakke, regelmatige polderlandschap en de grillige, hoge binnenduinrand. In het oosten van het topgebied liggen jonge zeekleipolders (ingepolderde aangeslibde klei). Goedereede is via het Spui (havenkanaal) verbonden met het Zuiderdiep. Het ensemble als geheel is een beschermd dorpsgezicht.

Kenmerkende structuren en elementen

- Duinlandschap met een gelaagde opbouw. Aan de oostkant liggen lage, beweide 'oudere jonge duinen'. Deze Westduinen, Middelduinen en Oostduinen zijn tot zeven meter hoog. Dan komen de strandpolders (West-Nieuwland e.o.): strandvlaktes opgevuld met klei en zand, en uiteindelijk de 'jongere jonge duinen', die tot zo'n achttien meter hoog zijn.
- Schurvelingen en zandwallen, een vorm van perceelscheiding en veekering die in Zuid-Holland alleen voorkomt op de Kop van Goeree.
- Binnenduinrandzone, contrastrijk gebied waar open polders en beboste binnenduinrand aan elkaar grenzen.
- Duinvoet benadrukt door bebouwingslinten direct tegen de duinen, zoals de Oostdijkseweg, West Nieuwlandseweg en de Groenedijk.
- Beschermd dorpsgezicht van Goedereede met als beeldbepalende elementen de haven, de molen en de kerk.

- Molen De Hoop (1845) en Molen De Zwaan (1846) bij Ouddorp, Molen Windvang (1791) bij Goedereede.

Actuele ontwikkelingen

Los van de gebruikelijke transformatiedruk (functieverandering, verdichting van de bebouwing), kent het topgebied Kop van Goeree vooral een ontwikkeling op het gebied van:

Recreatiedruk

Vitaliteit en de leefbaarheid in de kernen staat onder druk door bevolkingskrimp. Kansen voor de Kop van Goeree liggen met name in uitbreiding en versterking van het aanbod op het gebied van recreatie en toerisme. Opgave is om deze ontwikkeling goed af te stemmen op de kernkwaliteiten van het cultuurlandschap, in het bijzonder het schurvelingengebied.

A. Continuïteit van karakter

De algemene richtlijn voor dit topgebied is continuïteit van karakter. Het ensemble met de schurvelingen en zandwallen bij Ouddorp is een 'kroonjuweel' en wordt behandeld in hoofdstuk B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit.

De richtlijnen voor gebiedseenheden worden op onderdelen van gebieden (bebouwingslinten, landschappelijke elementen en zichtlijnen) aangevuld met specifieke richtlijnen. De specifieke richtlijnen zijn in de praktijk altijd leidend.

Gebiedseenheid Kop van Goeree

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- zichtbaar houden van de gelaagde opbouw van het duinlandschap;
- bewaren van het contrast tussen open polders en de binnenduinrandzone;
- koesteren van de open zichtrelatie tussen duinvoet en Goedereede.

Bebouwingslinten

De typologie van de linten in dit topgebied is de zandnederzetting. Op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie zijn de linten aangegeven met een gele kleur. Zandnederzettingen zijn karakteristieke nederzettingvormen, die elders in de provincie weinig voorkomen. De zandnederzettingen zijn ontstaan op de evenwijdig aan de kust lopende strandwallen. De zandnederzettingen die in het hooggewaardeerde 'paarse' ensemble liggen (zie kaart Sturing Cultuurhistorie) worden behandeld in hoofdstuk B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de zandnederzettingen het:

- vasthouden aan de ijle tot verspreide bebouwingsstructuur van de linten;
- instandhouden van de relatie met het landschap door het koesteren van de onbebouwde kavels tussen de bebouwing;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande kavelopbouw als uitgangspunt nemen: bebouwing voor op de kavel, evenwijdig aan de kavelgrenzen;
- doorzetten van de oorspronkelijke maat en schaal van de bebouwing;
- continueren van het overwegend agrarisch karakter van de bebouwing;
- herkenbaar houden van situering lint aan Oostdijkseweg, fraai gelegen op de contrastrijke overgang van de binnenduinrandzone naar het polderland.
- doorzetten van de forse erfbeplanting.

B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit

Het schurvelingenlandschap rond Ouddorp is een 'kroonjuweel': het is een ruimtelijk ensemble met een zeer gave, zeldzame en kwetsbare cultuurhistorische samenhang in tijd en ruimte.

Schurvelingenlandschap

Ten westen en noorden van Ouddorp bepalen de schurvelingen het landschap. Het gebied is uitermate karakteristiek: een patroon van kronkelige wegen met lintbebouwing die vanuit Ouddorp het achterland in waaieren, ingevuld met een lappendeken van onregelmatige akkers omzoomd door schurvelingen. Schurvelingen en zandwallen zijn beeldbepalende elementen in het landschap van de Kop van Goeree. De oorsprong van dit landschap is Middeleeuws. Boeren legden in de binnenduinrand kleine akkers aan, de zogenaamde haaimeten, omgeven door een aarden wal van ongeveer één meter hoog beplant met stekelige struiken (bramen en meidoorns). Rondom de haaimet lag een greppel. De combinatie van wal en greppel heet een schurveling en diende als perceelsscheiding en veekering. In de negentiende eeuw werden de haaimeten afgegraven om dichterbij het grondwater te komen. Het overtollige zand werd rondom het perceel opgeworpen: een 'hoagte'. Vaak werden hoagtes op oude schurvelingen gelegd. Deze hogere zandwallen worden aangeduid als zandwal.

De richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit* betekent voor dit ensemble het:

- behouden en versterken van de samenhang tussen de onderdelen van dit typische landschap: kronkelige wegen met lintbebouwing en onregelmatige akkers omzoomd door schurvelingen.
- zichtbaar houden van de kamerstructuur van het schurvelingenlandschap door het openhouden van de weilanden en akkers in het gebied en het onderhouden van de perceelsscheidingen.
- beperken van verdere invulling van de akkers met recreatieve functies als campings en recreatiewoningen.

Bebouwingslinten

- In het schurvelingenlandschap komen bebouwingslinten voor met de typologie 'zandnederzetting' voor (Dijkstelweg, Koolweg, Marijkeweg, Kolderweg, Dorpsstraat, Hazersweg). De richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit* betekent voor deze linten het:
- volgen van de punten bij de richtlijn A. *continuïteit van karakter* voor **zandnederzettingen**, met aanvullend het;
 - behouden van de bestaande breedte, de opbouw van het profiel en de beplanting van wegen en waterlopen;
 - behouden van monumentale bebouwing;
 - openhouden van de bestaande spaties.

Thema's

Naast sturing op gebieden is er ook provinciaal beleid voor een aantal thema's. Deze thema's betreffen steeds één specifieke cultuurhistorische of landschappelijke waarde die door de provincie verspreid voorkomt, ook buiten de topgebieden.

Voor twee thema's bestaan specifieke provinciale richtlijnen (molens, archeologie). Zie hiervoor hoofdstuk 3. Voor andere thema's is beleid in ontwikkeling (landgoederen) of bestaat het voornemen daartoe (par. 1.6).

2.13 Voorne / Brielle / Bernisse

Gebiedstypering

Direct ten zuiden van de Mainport Rotterdam met haar haven- en industrieactiviteit ligt het dubbeleiland Voorne-Putten. Van west naar oost gaat het landschap van een besloten en kleinschalig kustgebied over in grootschalige polders. De jonge duinen vormen een dichte, hoge rand langs de kop van Voorne. Het duingebied is gevarieerd en waterrijk, met landgoederen en aangelegde bossen in de binnenduintrand, enkele winddijken (tegen stuivend zand) en een duinweide (voormalig vliegveld). De zanderijen vormen de overgang van het duingebied naar de kleipolders. De afwisseling in het topgebied is groot met variatie in open en besloten ruimten: weilanden, akkers en bosgebied. Ten oosten van de duinen en landgoederen liggen de oudste polders van Voorne (polders Veckhoek, Zwartewaal, Rijswaard en Abbenbroek): oorspronkelijke veeneilanden met kleidek die vanaf de twaalfde eeuw met ringdijken werden omgeven. Met het vervolgens bedijken van de stroomgebieden, slikken en gorzen tussen deze ringpolders kreeg Voorne in een paar eeuwen tijd zijn huidige vorm. De polders verschillen sterk van elkaar, wat betreft omvang, indeling en bodemgebruik. Door deze minder regelmatige opbouw onderscheidt Voorne-Putten zich van de overige Zuid-Hollandse eilanden. De kronkelige Bernisse vormt de scheidslijn tussen de eilanden Voorne en Putten en was ooit de voornaamste vaarroute tussen Holland en Vlaanderen. Aan deze kreek ligt een aantal vroegere havenstadjes (Heenvliet, Geervliet, Abbenbroek, Zuidland en Simonshaven). De voormalige groeikern Spijkenisse beslaat een groot deel van Putten. Het eiland is opgebouwd uit vijf ringpolders en de Polder Simonshaven; een oud stroomgebied waar het krekenpatroon door inversie nu als glooiingen in het landschap zichtbaar is.

Kenmerkende structuren en elementen

- Geleidelijke overgang van het jonge duinlandschap naar de grootschalige kleipolders via het kleinschalige en gevarieerde binnenduinlandschap.
- Divers landschap door verschillen in grondgebruik (bossen, akkerland, bouwland, recreatie), wisselend verkavelings- en dijkpatroon en de mate verstedelijking.
- Voor een kleipolderlandschap relatief kleinschalig karakter door een afwisseling van open kleipolders met een gevarieerd dijkpatroon.
- Polder Biert, een van de oudste en meest gave ringpolders van Voorne-Putten met een onregelmatige verkaveling en een natte venige bodem. Doordat de bebouwing is geconcentreerd aan de ringdijk is het middengebied open.

- Polder Simonshaven, inversielandschap met voormalige kreken die als glooiingen zichtbaar zijn, restanten van kreken (Welvliet en Vierambachtsboezem) en de natuurlijke hoogte de Fickershil.
- Langgerekte oost-west georiënteerde dijken als structurerende elementen in het oostelijk deel van Voorne.
- Landgoederen met parkbossen uit de negentiende en twintigste eeuw in de binnenduinrand.
- Contrast tussen de stadsrand van Spijkenisse en het omliggende polderlandschap.
- De Bernisse, scheidslijn tussen de eilanden Voorne en Putten en in de vroege Middeleeuwen de voorname vaarroute tussen Holland en Vlaanderen.
- Holle Mare, restant van een oude kreek; de voormalige verbinding van het Haringvliet met de Maas.
- De Noorddijk, landschappelijk fraaie oude zeewering achter de duinstrook uit de dertiende eeuw.
- Wielen, kolkgraten achter een dijk. Herinneringen aan vroegere overstromingen van de eilanden Voorne en Putten.
- Stelling van de Monden van de Maas en het Haringvliet tussen Brielle en Hellevoetsluis, met linedijken, fort en schootsveld.
- Beschermd stads- en dorpsgezichten van Brielle, Heenvliet, Geervliet, Abbenbroek en Zuidland. Brielle was in de Middeleeuwen een van de belangrijkste havens van Holland.
- Zes molens: Een naamloze stenen grondzeiler (1718) bij Rockanje, 't Vliegend Hert (1985) in Brielle, naamloze stenen grondzeiler (1821) bij Oostvoorne, Molen De Hoop (1843) bij Abbenbroek, Molen De Arend (1844) in Zuidland en De Bernisse Molen (1851) in Geervliet.

Voorne-Putten in 1927

De planoloog en onderzoeker Th.K. van Lohuizen (1890-1956) fietste in de zomermaanden van 1927 een groot deel van Zuid-Holland door. In opdracht van de gemeente Rotterdam maakte hij een inventarisatie van de meest waardevolle elementen van de verschillende gebieden: 'regioprofielen' anno 1927. Van Lohuizen karakteriseerde Putten als volgt: 'Putten is een land van zich in de grijze verte verliezende vlakten. Het oude land is er meer ongebroken als op de andere eilanden. Boomen zijn er bijna niet. Het is er laag en vochtiger dan elders. Het weiland overheerscht. Ook dit versterkt door zijn vlakke kleur den indruk van wijde eenzaamheid.'. Voorne is naar zijn mening een minder zwaar en zelfs 'vrolijk' landschap: 'Evenals Putten is het polderland van Voorne boomloos, wijd en uitgestrekt. Maar het is kleuriger, veelvormiger. [...] De nabijheid van de zee doet naar het westen toe zijn

invloed gelden in de kleuren, in de atmosfeer in de luchten. [...] Voorne is een vrolijk en krachtig land.' Van Lohuizen roemt de relatie polderland en duinzone: 'Er is een wisselwerking tussen het polderland van Voorne en het landschap, dat het naar de zee afsluit. Men zou de uitgestrektheid en openheid van het binnenland niet zoo goed verdragen, wanneer men niet wist, dat zoo dichtbij de beslotenheid was te vinden van de zwaar in het groen der buitenplaatsen ingebedde wegen, van de heggen, van de duinpannen van Oostvoorne.'

Actuele ontwikkelingen

Los van de gebruikelijke transformatiedruk (functieverandering, verdichting van de bebouwing), spelen in topgebied Voorne-Putten de volgende initiatieven:

Recreatie, natuur, sanering glas

Verrommeling van het eiland en nivellering van de landschappen liggen op de loer. Een grote opgave is dan ook een helder perspectief scheppen, met een eigen identiteit voor Voorne-Putten. Dit perspectief ligt in een samenhangend, divers, kwalitatief hoogwaardig recreatieaanbod in combinatie met de toeristische kwaliteiten van de historische kernen en de badplaatsen in het natuurgebied van Voornes Duin. Opruimen van verrommeling zoals oude glasopstanden en mogelijkheden zoeken voor landelijk wonen zijn ontwikkelingen die hierbij passen. Uitgangspunten voor planvorming zijn:

- bescherming van Voornes Duin en het landelijk karakter van Voorne-Putten;
- door verdere uitbouw van een fijnmazig groenblauw netwerk de bereikbaarheid vanuit de omgeving verbeteren;
- aanpak verrommeling en verspreid gelegen kassen uit de binnenduinrand tussen Oostvoorne en Rockanje.

Glastuinbouw

Naast de als greenport Westland/Oostland aangegeven gebieden zijn er in Zuid-Holland nog meer glastuinbouwconcentratiegebieden. Binnen deze categorie valt ook het glastuinbouw intensiveringsgebied ten noorden van Tinte op Voorne-Putten. De glastuinbouwgebieden zijn uitsluitend bestemd voor de vestiging van gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven. Door herstructurering, transformatie en innovatie wordt gestreefd naar behoud van deze gebieden met een perspectief op (economische) duurzame ontwikkeling, een groter productieareal door een betere inrichting, duurzame waterhuishouding, landschappelijke inrichting en energiebeheer.

A. Continuïteit van karakter

Topgebied Voorne-Putten is te verdelen in twee gebiedsdelen met elk een eigen ruimtelijke karakteristiek en dynamiek: het duinlandschap en de zeekleipolders. Beide gebiedsdelen hebben de richtlijn *continuïteit van karakter*.

De sturingsrichtlijnen voor de gebiedseenheden worden op onderdelen van gebieden (bebouwingslinten, landschappelijke elementen en zichtlijnen) aangevuld met specifieke richtlijnen. De specifieke richtlijnen zijn in de praktijk leidend.

Gebiedseenheden

Duinlandschap

De jonge duinen vormen een dichte, hoge rand langs de kop van Voorne. Het Voornes Duin kenmerkt zich door hoogteverschillen, de aanwezigheid van ondiepe duinmeren en een variatie in vegetatie met specifieke beplanting door het vochtige milieu in combinatie met de kalkrijke bodem. In de duinrand liggen een aantal landgoederen. Meer landinwaarts ligt een gebied dat of met fijn duinzand werd ondergestoven of waar duinzand werd afgegraven. Deze 'zanderijen' vormen de overgang van het duingebied naar de kleipolders.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor het duinlandschap het;

- zichtbaar houden van de verschillen in hoogte en vegetatie en de aanwezigheid van duinmeren in het jonge duingebied;
- in stand houden van de zanderijen als geleidelijke overgang van het duingebied naar de kleipolders;
- handhaven van het gevarieerde landschap in de zanderijen, met afwisselend open en besloten ruimten, weilanden, akkers en bosgebied.
- behouden van cultuurhistorische elementen in de binnenduinrand; landgoederen en aangelegde bossen, enkele winddijken (tegen stuivend zand) en een duinweide (voormalig vliegveld).

Zeekleipolders

De eerste bedijkingen in het gebied waren ringpolders: oude veenkernen met kleidek waar een ringdijk omheen werd gelegd. Het land groeide door de eeuwen heen rond en tussen de oude ringpolders aan.

De oudste polders liggen in het noordelijk deel van Voorne en Putten; geïsoleerde veeneilandjes met kleidek waar een ringdijk omheen kwam.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de zeekleipolders het;

- waarborgen van de samenhang tussen alle onderdelen van de Polder Biert, een van de oudste en meest gave ringpolders van Voorne-Putten. Het gaat hierbij om het in stand houden van de onregelmatige verkaveling, het waterrijk karakter en het onbebouwd laten van het middengebied van de polder;
- behouden van de Polder Simonshaven als inversielandschap met voormalige kreken die als glooiingen zichtbaar zijn, kreekrestanten (Welvliet en Vierambachtsboezem) en de natuurlijke hoogte de Fikkershil;
- in stand houden van kreekrestant de Holle Mare als waardevol natuurgebied en herinnering aan de voormalige verbinding van het Haringvliet met de Maas;
- behouden van de langgerekte oost-west georiënteerde dijken als structurerende elementen in het oostelijk deel van Voorne;
- herkenbaar houden van de voormalige verdedigingslinie Stelling van de Monden van de Maas en het Haringvliet met liniedijken, fort en schootsveld;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande ruimtelijke eenheden – die samenhangen met de poldergrenzen – als leidraad nemen.

Bebouwingslinten

In topgebied Voorne-Putten zijn drie typen bebouwingslinten te onderscheiden:

1. Dijklinten
2. Voorstraatnederzetting
3. Zandnederzetting

1. Dijklinten

Dijklinten zijn op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie aangegeven met een donkerblauwe kleur (Westvoornseweg, Tinte, Vierpolders, Zwartewaal, Dorpsweg/Biertsedijk).

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de dijklinten het;

- vasthouden aan de, afhankelijk van het lint, ijle tot verspreide of dichte tot half open bebouwingsstructuur (zie CHS-kaart);
- continueren van de, afhankelijk van het lint, symmetrie of asymmetrie van het lint;
- koesteren van de bestaande onbebouwde kavels tussen de bebouwing;
- doorzetten van de bescheiden maat en schaal van de, veelal agrarische, bebouwing aan het lint.

2. Voorstraatsdorp

Een voorstraatsnederzetting is, veelal in de veertiende en vijftiende eeuw, ontstaan bij de vroegere monding van een kreek, op het punt waar die de zeedijk kruist. Bebouwing is meestal eerst ontstaan aan de dijk en naderhand aan de haaks daarop binnendijks naar beneden lopende voorstraat. Aan het eind daarvan ligt de kerk, al of niet met gracht en kerkring. Later is aan beide zijden van de voorstraat een achterstraat aangelegd. De voorstraatsnederzettingen zijn op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie aangegeven met een lichtblauwe kleur (Heenvliet, Geervliet, Abbenbroek, Zuidland, Simonshaven).

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de voorstraatsnederzettingen het:

- bewaren en zichtbaar houden van de samenhang tussen alle onderdelen van een voorstraat: dijk, voorstraat, kerk met eventueel gracht en kerkring;
- doorzetten van de bescheiden maat en schaal van de bebouwing aan de dijk en aan de voorstraat.

3. Zandnederzetting

De typologie van de linten in het duinlandschap is de zandnederzetting. Op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie zijn de linten aangegeven met een gele kleur.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de zandnederzettingen het:

- vasthouden aan de ijle tot verspreide bebouwingsstructuur van de linten;
- instandhouden van de relatie met het landschap door het koesteren van de onbebouwde kavels tussen de bebouwing;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande kavelopbouw als uitgangspunt nemen: bebouwing voor op de kavel, evenwijdig aan de kavelgrenzen;
- doorzetten van de oorspronkelijke maat en schaal van de bebouwing;
- continueren van het overwegend agrarisch karakter van de bebouwing.

Zichtlijnen

Zichtrelatie van het Hartelkanaal / Brielse Maasdijk tussen de dorpen Heenvliet en Geervliet naar het achterland van Voorne-Putten.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent het:

- bewaren van de openheid tussen de dorpen door het onbebouwd laten van deze zone, zodat de zichtrelatie tussen de dorpen, en van het water naar het achterland van Voorne-Putten (en vice versa) blijft bestaan.

B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit

In dit topgebied bestaan geen gebiedseenheden of onderdelen van gebieden met deze richtlijn.

Thema's

Naast sturing op gebieden is er ook provinciaal beleid voor een aantal thema's. Deze thema's betreffen steeds één specifieke cultuurhistorische of landschappelijke waarde die door de provincie verspreid voorkomt, ook buiten de topgebieden.

Voor twee thema's bestaan specifieke provinciale richtlijnen (molens, archeologie). Zie hiervoor hoofdstuk 3. Voor andere thema's is beleid in ontwikkeling (landgoederen) of bestaat het voornemen daartoe (par. 1.6).

2.14 Dordtse Biesbosch

Gebiedstypering

Dit topgebied bestaat uit twee grootschalige buitendijkse zoetwatergetijdenlandschappen, enerzijds de Dordtse en Sliedrechtse Biesbosch, anderzijds Polder de Biesbosch. Het landschap van de buitendijkse gronden is uniek in Nederland en wordt gekenmerkt door een natuurlijk karakter met een afwisseling van getijdenkreeken, grienden, gorzen, kleimoerassen en graslanden. Het is de enige plek in de provincie Zuid-Holland waar op een rivieroever slechts een hoge en dichte vegetatie voorkomt en geen bebouwing staat. De Biesbosch is echter niet zo 'natuurlijk' als het lijkt, al eeuwen fungeert het als cultuurlandschap. Tot begin twintigste eeuw was het gebied het domein van de griendwerker en de riet- en biezensnijder. De Sliedrechtse Biesbosch bestaat voor een flink deel uit geïsoleerde polders (nu natuurgebieden) omgeven door kaden en omringd door kreeken. Vanaf het begin van de vorige eeuw werd gestart met het omvormen van het oorspronkelijke rivierenlandschap tot een agrarisch cultuurlandschap door het inpolderen van stukken opgeslibde grond (gorzen). Een gaaf voorbeeld van een zeer jong polderlandschap is de Polder de Biesbosch (1926), gelegen tussen de oude zeedijk en de Nieuwe Merwede. Bijzonder is de ruimtelijke structuur waar een grootschalige blokverkaveling en een rechtlijnig wegenstelsel samengaan met oude, grillige Biesboschkreeken. Terpen met griendschuren dateren van voor de inpoldering. De waarde van dit topgebied ligt in zijn uniciteit en de afwisseling van agrarisch landschap, bos- en recreatiegebieden met een hoog dynamisch natuurlandschap in de directe nabijheid van stedelijk gebied.

Naast topgebied cultuurhistorie heeft De Biesbosch de status van Nationaal Park.

Kenmerkende structuren en elementen

- Dordtse en Sliedrechtse Biesbosch: landschap van buitendijkse zoetwatergetijdengebieden, gekenmerkt door een afwisseling van grillige kreeken, doorgesloten grienden en wilgenbossen en open graslanden.
- Afleesbaarheid van de omvorming van een rivieren- naar een cultuurlandschap aan landschappelijke elementen: dijken, kaden, wielen en griendheuvels (terpen).
- Binnendijks landschap van aanwaspolders met een karakteristiek patroon van beplante dijken en wegen.
- Oorspronkelijke griend- en rietcultuur, te herkennen aan de grienden, griend- en rietheuvels en bewaarde griendketen.

- Polder De Biesbosch: voorbeeld van een vrij recente, planmatig aangelegde zeekeipolder met een hoge interne samenhang.
- Drie eendenkooien met omliggend stiltegebied.
- Drie wielen, herinneringen aan dijkdoorbraken.
- Lijn van verdedigingswerken (kazematten) van de Stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak.

De Dordtse Biesbosch in 1927

De planoloog en onderzoeker Th.K. van Lohuizen (1890-1956) fietste in de zomermaanden van 1927 een groot deel van Zuid-Holland door. In opdracht van de gemeente Rotterdam maakte hij een inventarisatie van de meest waardevolle elementen van de verschillende gebieden: 'regioprofielen' anno 1927. Van Lohuizen noemt de Biesbosch een unicum: 'er is geen deel van Nederland waar de natuur nog zoo overheerscht'. Een onontwarbaar net van kreken en stromen werd afgewisseld door geïsoleerde ingedijkte polders en rijshoutbossen (wilgenhout). In het jaar dat Van Lohuizen de Biesbosch bezocht was het landschap aan grote veranderingen onderhevig. Gebied voor gebied werd ontgonnen en in gebruik genomen door de landbouw. In het kader van de werkverschaffing waren arbeiders bezig met het inpolderen van Polder De Biesbosch, waarmee de Dordtse Biesbosch in één klap met de helft in omvang verkleinde. Van Lohuizen erkende de (economische) waarde van het in cultuur brengen van het gebied, maar waarschuwde tevens dat dan 'eens het oogenblik [zal] komen, dat ze als ontspanningsgebied zijn waarde verliest en als natuurmonument verdwijnt. Het zou nu van groot belang zijn dit te voorkomen. Het is zeker wat waard in Nederland een terrein te behouden, waar het water vrij spel heeft, waar de natuur overheerscht en het zou goed zijn indien niet te lang gewacht werd met het beramen van maatregelen om dit behoud te verzekeren.' Deze maatregelen zouden nog even op zich laten wachten: in 1994 kreeg De Biesbosch de status van Nationaal Park.

Actuele ontwikkelingen

Los van de gebruikelijke transformatiedruk (functieverandering, verdichting van de bebouwing), speelt in topgebied Dordtse Biesbosch het volgende initiatief:

Project Deltanatuur, verbreden landbouw

Deltanatuur betreft natuurherstel, ontwikkeling van recreatiemogelijkheden en wateropvang van het overvloedig rivierwater op en rond de Zuid-Hollandse eilanden en in de Biesbosch. De opgave is om 2400 hectare getijdennatuur te ontwikkelen. Onderdeel daarvan is het project de Nieuwe Dordtse Biesbosch met als doel de ontwikkeling van 400 hectare nieuw

recreatielandschap en 400 hectare nieuwe natuurland in het binnendijks gebied het Eiland van Dordrecht. Dit draagt ook bij aan waterveiligheid door vergroten van de opvangmogelijkheid voor overtollig rivierwater.

Een ander opgave is het duurzaam verbreden van de landbouw. Uitgangspunt daarbij is het in stand houden van het ontginningspatroon van Polder de Biesbosch.

A. Continuïteit van karakter

Het topgebied is te verdelen in drie gebiedsdelen met elk een eigen ruimtelijke karakteristiek en dynamiek (zie kaart Kenmerken Cultuurhistorie): 1. de Dordtsche en Sliedrechtse Biesbosch: een in Zuid-Holland uniek gebied met kreken, wilgenbossen, grienden en bossen; 2. De zeekeipolders: twee zeventiende-eeuwse polders direct ten zuiden van Dordrecht (Polder de Zuidpunt en de Louisapolder) en 3. het ontworpen, rationele landschap van de in 1926 ingepolderde Polder de Biesbosch. Polder de Biesbosch is aangemerkt als 'kroonjuweel' en wordt behandeld in hoofdstuk B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit.

De sturingsrichtlijnen voor de gebiedseenheden worden op onderdelen van gebieden (bebouwingslinten, landschappelijke elementen en zichtlijnen) aangevuld met specifieke richtlijnen. De specifieke richtlijnen zijn in de praktijk altijd leidend.

Gebiedseenheden

Dordtse en Sliedrechtse Biesbosch

De Dordtse Biesbosch is een onbedijkt moerassig gebied, doorsneden door kreken en begroeid met rietruigte en wilgen. De Sliedrechtse Biesbosch is een veertienhonderd hectare groot gebied, met afwisselend open polders, grillige kreken, doorgeschoten grienden en wilgenbossen. Langs de kreken liggen ruigte- en rietzones, op de hoger gelegen delen verwilderde grienden en bossen. Een deel van de Sliedrechtse Biesbosch bestaat uit polders omgeven door kaden. Ze zijn in gebruik als gras- en bouwland, en alleen over water te bereiken. De Nieuwe Merwede heeft zandig materiaal afgezet dat op bepaalde plekken is opgestoven tot rivierduinen, onder meer bij de Kop van de Oude Wiel en Klein Kraaiennest.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- behouden van het natuurlijk karakter van de Biesbosch dat gevormd wordt door de afwisseling van getijdenkreken, kleimoerassen, ruigte- en rietzones, verwilderde grienden en bossen;

- zichtbaar houden van de elementen die herinneren aan de historische griend- en rietcultuur: de grienden, griend- en rietheuvels en griendketen;
- beleefbaar houden van de geschiedenis van het landschap (omvorming van rivieren- naar cultuurlandschap) door het behouden van dijken, kaden, polders omgeven door kaden en wielen;
- herkenbaar houden van de geïsoleerde polders in de Sliedrechtse Biesbosch, omringd door lage kaden en in gebruik als weiland of akkers;

Zeekleipolders (Louisapolder en Polder de Zuidpunt)

Twee zeekleipolders met een typerende lage ligging en een open middengebied met schaarse bebouwing. De polders zijn omringd door hoge dijken. De verkaveling is grootschalig. In de Louisapolder zijn kronkelige getijdengeulen herkenbaar ('killen' of 'elzen'). De Nieuwe Beerpolderweg volgt het tracé van een oude kreekrug.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- bewaren van het contrast tussen de polderdijken en het laag gelegen polderland;
- herkenbaar houden van het grootschalige verkavelingspatroon;
- beleefbaar houden of maken van oude landschapselementen als de getijdengeulen en kreekruggen;
- bewaren van de openheid door het weren van bebouwing in de polders en het vasthouden aan het agrarische grondgebruik;
- bij nieuwe ontwikkelingen handhaven van het bestaande poldersysteem dat bestaat uit vrij gave dijken die de verschillende poldereenheden omzomen. De dijken maken de ruimtelijke eenheden inzichtelijk.

Bebouwingslinten

In topgebied Dordtse Biesbosch zijn twee typen bebouwingslinten te onderscheiden:

1. Polderlinten
2. Knooppuntdorp

1. Polderlinten

Polderlinten zijn op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie aangegeven met een groene kleur. De linten van dit type zijn enkel te vinden in het 'kroonjuweel' Polder de Biesbosch en worden beschreven in hoofdstuk B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit.

2. Knooppunt dorp

Knooppuntnederzettingen zijn op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie aangegeven met een paarse kleur. Knooppuntnederzettingen zijn ontstaan rond een infrastructureel knooppunt, bijvoorbeeld van wegen of van een weg met brug, dam, veer of sluis. In het geval van Kop van 't Land is dat een polderdijk, een polderweg en een veerverbinding.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor deze linten het:

- handhaven van de ijle bebouwingsstructuur van de nederzetting;
- koester de combinatie van de veerstoep over de Nieuwe Merwede, de Ottersluis, het Zalmhuis en een rijtje dijkhuizen aan de Merwededijk;
- bewaren van de zichtrelatie van de nederzetting met het polderland en met het water.

Landschappelijke elementen

Eendenkooien

Een eendenkooi is een waterplas met wat bos er omheen, aangelegd op een rustige plek in een waterrijk gebied voor de vangst van eenden. Bij een functionerende eendenkooi geldt het afpalingsrecht op grond van de Flora- en Faunawet. Hier geldt een verbod om binnen de gestelde afpalingskring activiteiten te ontplooiën die de eenden kunnen verstoren. Het stiltegebied binnen de afpalingskring, meestal open weiland, is dus een belangrijk onderdeel van de 'kooi-biotoop'. In Zuid-Holland komen afpalingsrechten voor met een straal van 560 tot 1510 meter. In de CHS-kaart is als (indicatieve) respectzone rond de eendenkooien uitgegaan van de veel voorkomende waarde van 750 meter, voor zover nu nog als open gebied aanwezig. Veel eendenkooien zijn in de loop der jaren verdwenen of zijn slechts nog herkenbaar aan kleine waterplasjes en onregelmatigheden in de verkaveling of in de topografie. Alleen de goed herkenbare en/of functionerende eendenkooien zijn op kaart gezet. In Zuid-Holland zijn dat er negentien waarvan drie stuks in topgebied Dordtse Biesbosch.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de eendenkooien het:

- respecteren van de afpalingsrechten rond een eendenkooi, ruimtelijk betekent dit het vrij houden van bebouwing van het gebied rond de eendenkooi.

B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit

Polder de Biesbosch is een 'kroonjuweel': het is een ruimtelijke eenheid met een zeer gave, zeldzame en kwetsbare cultuurhistorische samenhang in tijd en ruimte.

Polder de Biesbosch

Polder de Biesbosch is een voorbeeld van een vrij recente, planmatig aangelegde zeekleipolder (1926) met een hoge interne samenhang. Zowel het wegenpatroon als het afwateringspatroon en de bebouwingsstructuur van boerderijen op knooppunten van wegen zijn onderdeel van één ontwerp. Omdat de polder pas begin twintigste eeuw werd drooggelegd werd hier langer zand en klei afgezet dan in de omringende oudere polders. Het maaiveld ligt om deze reden relatief hoog, zelfs iets boven NAP. De inrichting van de polder is zeer open. De polder wordt begrensd door drie meter hoge dijken. Opvallende ruimtemarkerende elementen zijn de rijen populieren en essen langs wegen en dijken. De boerderijen zijn gegroepeerd op de hoeken van een kruispunt centraal in de polder. Uit de periode vóór de inpoldering is nog een aantal elementen te herkennen. Vijf restanten van getijdengeulen zijn nog zichtbaar (waaronder de Noorder Els en Zuider Els). Het zijn markante grillige lijnen in het verder rationeel verkavelde polderland. Op enkele plekken in de polder staan oude griendketen op terpen die dateren van voor de inpoldering. Aan de rand van de polder zijn nog enkele boerderijen van voor 1926 te vinden, soms op terpen gebouwd. Langs de Merwededijk liggen kazematten van de voormalige verdedigingslinie langs het Hollands Diep.

De richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit* betekent voor dit ensemble het:

- behouden van de openheid in het landschap met zeer sporadisch boerderijbebouwing;
- behouden van het bestaande profiel en breedte van de poldergrens (de drie meter hoge polderdijk);
- behouden en versterken van de aanwezigheid van hoogte-elementen zoals rijen populieren en essen langs wegen en dijken;
- intact houden van de kronkelige loop van de vijf voormalige getijdengeulen (Noorder-, Midden- en Zuider Els, het Kwalgat en het Noorderdiep) en het contrast van deze grillige waterlopen met de rationele polderverkaveling uit 1926;
- bewaren van de griendketen op terpen.

Polderlint

In gebiedseenheid Polder de Biesbosch komt het type polderlint voor. Op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie is deze typologie aangegeven met een groene kleur.

De richtlijn *behoud van uitzonderlijke kwaliteit* betekent voor de polderlinten het:

- vasthouden aan de bijzondere vorm van boerderijen geconcentreerd op het kruispunt van wegen en waterlopen, centraal in de polder;

- doorzetten van het agrarisch karakter van de bebouwing;
- het behouden van de bestaande breedte en de opbouw van het profiel en de beplanting van wegen en waterlopen, het behouden van monumentale bebouwing en het openhouden van de bestaande spaties in de polderlinten.

Thema's

Naast sturing op gebieden is er ook provinciaal beleid voor een aantal thema's. Deze thema's betreffen steeds één specifieke cultuurhistorische of landschappelijke waarde die door de provincie verspreid voorkomt, ook buiten de topgebieden.

Voor twee thema's bestaan specifieke provinciale richtlijnen (molens, archeologie). Zie hiervoor hoofdstuk 3. Voor andere thema's is beleid in ontwikkeling (landgoederen) of bestaat het voornemen daartoe (par. 1.6).

2.15 Tweemanspolder

Gebiedstypering

Topgebied Tweemanspolder is een kleine droogmakerij langs de Rotte, oorspronkelijk bemalen door de aanwezige molenviergang (de molens zijn periodiek nog in bedrijf). De polder maakte ooit deel uit van de veenontginningen met het veenstroompje de Rotte als ontginningsbasis. Vanaf 1400 kwam de vervening op gang, met als uiteindelijk resultaat dat het gebied rond Zevenhuizen aan het einde van de zeventiende eeuw grotendeels uit uitgeveende plassen bestond. De Tweemanspolder was in 1734 een van de eerste plassen die werd drooggemalen. De achttiende-eeuwse verkaveling van de polder is in de periode na 1945 verdwenen als gevolg van schaalvergroting. Door de bescheiden omvang in combinatie met de lage ligging is het zicht vanuit de polder rondom ingekaderd door de hoge polderdijken. Het gebied wordt gekruist door de A12 met parallel daaraan een treinspoor.

Naast Topgebied Cultuurhistorie is het topgebied Tweemanspolder onderdeel van het Nationaal Landschap Groene Hart en ingrediënt van het openbaar vervoerpanorama Rottewig.

Kenmerkende structuren en elementen

- Tweemanspolder; een polder van bescheiden formaat langs de Rotte waar de hoge randen overal vanuit de polder zichtbaar zijn.
- Contrastrijk gebied met de Rotte als een hoog gelegen element te midden van het lage droogmakerijenlandschap.
- Bijzondere ensemble van een achttiende-eeuwse molengang die intact is en af en toe nog in werking.
- Het Koornmolengat, nu een natuurgebied, maar eens een dorpje met zeven boerderijen en een korenmolen. Dit gehucht 'Zevenhuizen' werd verplaatst ten tijde van de veenafgraving richting het oosten. Na de veenwinning is dit gebiedje nooit opnieuw ingepolderd.

De Tweemanspolder in 1927

De planoloog en onderzoeker Th.K. van Lohuizen (1890-1956) fietste in de zomermaanden van 1927 een groot deel van Zuid-Holland door. In opdracht van de Gemeente Rotterdam maakte hij een inventarisatie van de meest waardevolle elementen van de verschillende gebieden: 'regioprofielen' anno 1927. Over het droogmakerijengebied ter weerszijden van de Rotte, waar de Tweemanspolder deel van uitmaakt, schrijft hij: 'Kleine droogmakerijen geven voor wie er zich in bevindt een gevoel van beslotenheid. De hoge rand is overal voelbaar

nabij. De verheid, die het voornaamste kenmerk van het Hollandsche landschap is, wordt hier alleen in het wijde hemelgewelf gevoeld'. Later schrijft hij: 'Voor zoover [de droogmakerijen] onmiddellijk langs de Rotte liggen verhoogt hun diepe ligging den indruk die dit water maakt. [...] Voorbij het Oud-Verlaat wijken spoedig alle huizen. Geen boomen, geen struiken verbreekt de wijdheid. De breede grastaluds vloeien ongebroken naar den diepen polder. [...] Prachtig staan hier nog enkele molens; in beleedigende leelijkheid een fabriek. Hooger nog versmalt het water weer; het is echter nog van imposante wijdheid. De spoordijk hindert hier.'

Actuele ontwikkelingen

Los van de gebruikelijke transformatiedruk (functieverandering, verdichting van de bebouwing), spelen in het topgebied Tweemanspolder de volgende initiatieven:

Groenblauwe netwerk, Bentwoud

De Rotte en de ringvaarten rond de polders vormen de dragers van het groenblauwe netwerk. Opgave hierbij is de verbinding over de A12 met als doel het realiseren van een aantrekkelijke verbinding tussen Bentwoud en de Rottemeren.

A. Continuïteit van karakter

Dit topgebied bestaat uit één gebiedseenheid: 1. De Tweemanspolder, begrensd door de Rotte, de A12, Noordeinde en de Hennipsloot.

De sturingsrichtlijnen voor de gebiedseenheid Tweemanspolder worden op onderdelen van gebieden (bebouwingslinten, landschappelijke elementen en zichtlijnen) aangevuld met specifieke richtlijnen. Deze zijn in de praktijk leidend.

Gebiedseenheid Tweemanspolder

Topgebied Tweemanspolder is een kleine droogmakerij langs de Rotte. De aanwezige molenviergang bemaalt periodiek de polder. Voor de reguliere bemaling van de Tweemanspolder functioneert sinds 1953 een elektrisch gemaal. De molens zijn van het type grondzeiler. De ondermolen, onderste middelmolen en de bovenste middelmolen staan op één lijn aan een watergang die loodrecht op de Rotte staat. De bovenmolen staat direct aan de Rotte, ongeveer zeshonderd meter zuidelijker. Vandaar uit loopt een smalle watergang naar de andere drie molens.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent het:

- behouden en versterken van de samenhang tussen alle onderdelen binnen deze gebiedseenheid: de hoge polderdijken, de rationele polderverkaveling en de molenviergang.
- beleefbaar houden van het contrast tussen de hoog gelegen Rotte en de lage droogmakerij.
- in stand houden van het ensemble van de molenviergang en de boezemwateren en het koesteren van de vrije ligging van dit ensemble in het open polderlandschap.

Bebouwingslinten

De bebouwingslinten in de topgebieden zijn gekarakteriseerd naar hun profiel (enkele of dubbele ontginningsas met een- of tweezijdige bebouwing) en soort (polderlint, dijklint en ruilverkavelingslint). In topgebied Tweemanspolder is één type bebouwingslint te onderscheiden:

1. Polderlinten

1. Polderlinten

In deze categorie valt het bebouwingslint Noordeinde. Polderlinten zijn op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie aangegeven met een groene kleur.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent het:

- herkenbaar houden van de ruimtelijke structuur van kavels dwars op het bebouwingslint;
- vasthouden aan de ijle tot verspreide bebouwingsstructuur;
- koesteren van de bestaande onbebouwde kavels tussen de bebouwing;

B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit

In dit topgebied bestaan geen gebiedseenheden of onderdelen van gebieden met deze richtlijn.

Thema's

Naast sturing op gebieden is er ook provinciaal beleid voor een aantal thema's. Deze thema's betreffen steeds één specifieke cultuurhistorische of landschappelijke waarde die door de provincie verspreid voorkomt, ook buiten de topgebieden.

Voor twee thema's bestaan specifieke provinciale richtlijnen (molens, archeologie). Zie hiervoor hoofdstuk 3. Voor andere thema's is beleid in ontwikkeling (landgoederen) of bestaat het voornemen daartoe (par. 1.6).

2.16 Hoeksche Waard

Gebiedstypering

De Hoeksche Waard is geheel omringd door open water (Oude Maas, Dordtsche Kil, Hollandsch Diep en Spui). Het gebied is ontstaan uit een eeuwenlange cyclus van aanslibbing van slikken, bedijking van gorzen en opnieuw aanslibbing. Jonge zeekleipolders worden afgewisseld door oudere polders met een veenkern (het Oude Land van Strijen, het Munnikenland van Westmaas en de Sint Anthony polder). In de kleipolders overheerst de akkerbouw, op het 'Oudeland' vanwege een lagere ligging de graslanden. Een uitgebreid systeem van dijken vormt het raamwerk van de Hoeksche Waard en weerspiegelt de ontstaansgeschiedenis van het gebied. Kenmerkend is het contrast tussen de met bomen beplante dijken en de ruime, uitgestrekte polders. Oude kreek en restanten van kreekssystemen zijn na de bedijking opgenomen in het afwateringssysteem van de polders. Door hun grillige beloop zijn ze herkenbaar als van oorsprong natuurlijke elementen. De opbouw van de Hoeksche Waard is minder afleesbaar geworden na de uitvoering van ruilverkavelingen in de laatste decennia van de twintigste eeuw. Door kavelvergroting zijn verschillen tussen oudere polders (met een onregelmatige verkaveling) en jongere bedijkingen (rationeler en grootschaliger) afgenomen. Ook is een aantal dijken afgegraven. Een bijzondere structuur is de Binnenbedijkte Maas, een restant van de loop van de Maas in de Middeleeuwen. Buitendijks aan de Hoeksche Waard zijn platen, slikken en gorzen te vinden.

De Hoeksche Waard is een Nationaal Landschap en herbergt het snelwegpanorama Hoeksche Waard (A29).

Kenmerkende structuren en elementen

- Landschappelijke opbouw bestaand uit 'opwassen' en 'aanwassen'. Het bedijken van opwassen, afzettingen midden in het water, vormde ringvormige polders als Oude Korendijk, Oud Piershil en Oud Heinenoord. Door het bedijken van aanwassen, hoog genoeg opgeslibde schorren tegen al bedijkt land, ontstonden meer schilvormige polders als de Numanspolder en de Strijense Polder.
- Redelijk gaaf dicht netwerk van dijken, die het systeem van aan- en opwassen inzichtelijk maken.
- Contrast tussen het open land en dicht beplante dijken.
- Restanten van kreek (zoals Borrekeek, Oud-Beijerlandsche Kreek) en rivierlopen (Binnenbedijkte Maas). Deze zijn opgenomen in het watersysteem van de polders.

- Het Oudeland, vroege inpolderingen (Sint Anthonypolder, het Oudeland van Strijen en Polder het Munnikenland van Westmaas) herkenbaar aan een smalle onregelmatige kavelvorm. Het Oudeland is, in tegenstelling tot de rest van de Hoeksche Waard, ingericht als grasland.
- Havenkanalen, die de dorpen in de Hoeksche Waard verbinden met open water (bijvoorbeeld Strijen, Numansdorp, Piershil en Goudswaard).
- Platen, slikken en gorzen tegen de buitendijken, met op enkele plekken grienden en rietheuvelds. Deze buitendijkse gebieden laten de onbedijkte stadia in de landschapsvorming van het zeeleigebied zien.
- Restanten van de Stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak, zoals een fort bij de haven van Numansdorp (1862) en kazematten uit de jaren dertig van de 20ste eeuw.
- Wielen, diepe plassen die achterbleven na een dijkdoorbraak.
- Twaalf molens: Molen Windlust (vermoedelijk 1694) in Goudswaard, Molen Simonia (1845) in Piershil, Molen De Swaen (1703/1932) in Nieuw-Beijerland, Molen Landzigt (1857/1992) in Zuid-Beijerland, Molen Windlust (1864) in Westmaas, Molen De Goede Hoop (1749) en de Oostmolen (vermoedelijk 1731) in Mijnsheerenland, Sint Anthony molen (1749) en Molen De Hoop (1822 / 1870) in Maasdam, Molen Het Vliegend Hert (1858) in 's-Gravendeel, Molen De Lelie (1836) in Puttershoek.

De Hoeksche Waard in 1927: rijk en onbegrensd

De planoloog en onderzoeker Th.K. van Lohuizen (1890-1956) fietste in de zomermaanden van 1927 een groot deel van Zuid-Holland door. In opdracht van de gemeente Rotterdam maakte hij een inventarisatie van de meest waardevolle elementen van de verschillende gebieden: 'regioprofielen' anno 1927. De Hoeksche Waard roemde hij om de uitgestrektheid en de rijkdom: 'Het landschap van de Hoeksche Waard is rijk. Het is rijk door de kennelijke vruchtbaarheid van den bodem, door de groote boerenhofsteden'. En: 'Polders als de Oud-Beijerlandsche of het Oudeland van Strijen hebben een zekere onbegrensdheid [...]. De randen teekenen zich slechts onduidelijk as en in de verte vloeien de kleuren van de verschillende akkers [...] dooreen. Door de grootte van het land worden elementen van op zichzelf onaanzienlijke afmetingen, zooals de Binnenbedijkte Maas, tot onderdeelen.'

Pagina's lang schrijft Van Lohuizen over de vele dijken, hun wisselende vorm, beplanting en karakter: 'Zouden deze er niet zijn, of beter, zouden ze niet beplant zijn, dan zou steeds dezelfde herhaling van polder op polder spoedig vervelen en zou er voor de uitgestrektheid van het land geen maatstaf zijn. Ze zijn het eenige, wat niet zuiver zakelijk is.'

Actuele ontwikkelingen

Los van de gebruikelijke transformatiedruk (functieverandering, verdichting van de bebouwing), spelen in de Hoeksche Waard de volgende initiatieven:

Dorpsuitbreiding, bedrijventerrein en infrastructuur

In Cromstrijen zijn omvangrijke dorpsuitbreidingen aan de orde. Andere opgaven zijn de bouw van het TNO- complex tussen Strijen en Numansdorp en de aanleg van 60 hectare bedrijventerrein voor regionale bedrijvigheid. Op de langere termijn speelt de aanleg van de A4-zuid.

A. Continuïteit van karakter

De Hoeksche Waard heeft twee herkenbare gebiedseenheden met elk een eigen ruimtelijke karakteristiek (zie kaart Kenmerken Cultuurhistorie): 1. zeekleipolders en 2. zeekleipolders met een oude veenkern. Voor beide eenheden geldt de richtlijn *continuïteit van karakter*.

De richtlijnen voor gebiedseenheden worden op onderdelen van gebieden (bebouwingslinten, landschappelijke elementen en zichtlijnen) aangevuld met specifieke richtlijnen. De specifieke richtlijnen zijn in de praktijk altijd leidend.

Gebiedseenheden

Zeekleipolders

De zeekleipolders (zonder veenkern) zijn ingericht met uitgestrekte kavels bouwland. Bebouwing is slechts te vinden aan de randen van de polders. Het dijkenpatroon in de Hoeksche Waard maakt het ontstaan van het gebied inzichtelijk. Het bedijken van 'opwassen', afzettingen midden in het water, vormde ringvormige polders als Oude Korendijk, Oud Piershil en Oud Heinenoord. Door het bedijken van aanwassen, hoog genoeg opgeslibde schorren tegen al bedijkt land, ontstonden meer schilvormige polders als de Numanspolder en de Strijense Polder.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- herkenbaar houden van de ontstaansgeschiedenis van het eiland door het behouden van het dijkenpatroon als belangrijke historische en structurerende elementen in het landschap;
- bewaren en versterken van het contrast tussen open bouwland en de met bomen beplante dijken (soms zelfs meerdere bomenrijen dik);

- koesteren van de (restanten van) kreken en de Binnenbedijkte Maas als bijzondere elementen in het landschap;
- instandhouden van de slikken (buitendijkse gronden) rond het eiland en met name de Korendijkse Slikken in de zuidwestpunt van de Waard;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande ruimtelijke eenheden – die samenhangen met de verschillende polders – als leidraad nemen.

Zeekleipolders met een oude veenkern

De vroegste inpolderingen in de Hoeksche Waard worden het Oudeland genoemd: de Sint Anthonypolder, het Oudeland van Strijen en Polder het Munnikenland van Westmaas. Ze bestaan uit een dikke laag veen met een dun laagje klei. Het veen dateert van voor de Sint Elisabethvloed (1421). Kleine hoogteverschillen in het landschap (microreliëf) verwijzen naar een bepaalde mate van inklinking van de veenbodem of verlande kreken. Het Oudeland is voor het grootste deel in gebruik als grasland (het Oudeland ligt lager en is drassig) terwijl in de rest van de Hoeksche Waard akkerbouw domineert. De smalle, onregelmatige vorm van de kavels is bepaald door de restanten van oude veenstromen als de Keen, Lage Vliet en Dwarsche Vaart. Deze kronkelige kreken fungeren nu als poldersloten met langs de oevers gras- en rietstroken.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor dit gebied het:

- zichtbaar houden van het contrast tussen het onregelmatig verkavelde Oudeland met grasland en de grootschalige jongere zeekleipolders met bouwland;
- herkenbaar houden van de restanten van oude veenstromen in het landschap;
- bij nieuwe ontwikkelingen de bestaande ruimtelijke eenheden – die samenhangen met de verschillende polders – als leidraad nemen.

Bebouwingslinten

In de Hoeksche Waard zijn drie typen bebouwingslinten te onderscheiden:

1. Polderlinten
2. Dijklinten en knooppuntnederzettingen
3. Voorstraatnederzettingen

1. Polderlinten

Het polderlint Mijnsheerenland is op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie aangegeven met een groene kleur. Polderlinten komen in deze regio relatief weinig voor. Mijnsheerenland is na de bedijking van de polder Mijnsheerenland van Moerkerken in 1439 gesticht op een

stroomrug die geleidelijk werd opgehoogd. Omdat tegelijkertijd de Binnenbedijkte Maas werd afgedamd, waren dijken hier overbodig, waardoor de nederzetting aan een polderweg kon worden gesticht in plaats van langs een dijk.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor het polderlint het:

- herkenbaar houden van de ruimtelijke structuur van kavels dwars op het bebouwingslint;
- koesteren van de bestaande onbebouwde kavels tussen de bebouwing;
- doorzetten van de bescheiden maat en schaal van de bebouwing.

2. Dijklinten en knooppuntnederzettingen

Langs het dichte dijkenetwerk concentreert zich het grootste deel van de bebouwing in de Hoeksche Waard. Er werd gebouwd aan de dijken die rond op- en aanwassen waren gelegd, zodra die, door verdere aangroei van het land, hun waterkerende functie hadden verloren.

Dijklinten zijn op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie aangegeven met een donkerblauwe kleur.

Knooppuntnederzettingen zijn op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie aangegeven met een paarse kleur. Een knooppuntnederzetting bestaat uit bebouwing op de plek waar meerdere dijken samenkomen.

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de dijklinten en de knooppuntnederzettingen het:

- herkenbaar houden van de ruimtelijke opbouw van elk lint, die niet overal hetzelfde is. In het grootste deel van de Hoeksche Waard staat de bebouwing hoog tegen de dijk kruin aan, bijvoorbeeld in Heinenoord. Op een aantal plekken, bijvoorbeeld de Nieuwendijk en Schenkeldijk, zijn boerderijen met hun schuren aan de voet van de dijk gebouwd, afgewisseld met woonhuizen aan de kruin.
- vasthouden aan de, afhankelijk van het lint, ijle tot verspreide of dichte tot half open bebouwingsstructuur (zie CHS-kaart);
- continueren van de, afhankelijk van het lint, symmetrie of asymmetrie van het lint;
- koesteren van de bestaande onbebouwde kavels tussen de bebouwing;
- doorzetten van de bescheiden maat en schaal van de, veelal agrarische, bebouwing aan het lint.

3. Voorstraatnederzettingen

Een voorstraatnederzetting is, veelal in de veertiende en vijftiende eeuw, ontstaan bij de vroegere monding van een kreek, op het punt waar die de zeedijk kruist. Bebouwing is meestal eerst ontstaan aan de dijk en naderhand aan de haaks daarop binnendijks naar

beneden lopende voorstraat. Aan het eind daarvan ligt de kerk, al of niet met gracht en kerkring. Later is aan beide zijden van de voorstraat een achterstraat aangelegd. De voorstraatnederzettingen zijn op de kaart Kenmerken Cultuurhistorie aangegeven met een lichtblauwe kleur (Goudswaard, Piershil, Nieuw-Beijerland, Oud-Beijerland, Numansdorp, 's-Gravendeel).

De richtlijn *continuïteit van karakter* betekent voor de voorstraatnederzettingen het:

- bewaren en zichtbaar houden van de samenhang tussen alle onderdelen van een voorstraat: dijk, voorstraat, kerk met eventueel gracht en kerkring;
- doorzetten van de bescheiden maat en schaal van de bebouwing aan de dijk en aan de voorstraat;
- herkenbaar houden van de ruimtelijke opzet van de dorpen Oud-Beijerland en 's-Gravendeel waarbij respectievelijk de afwateringsgeul van de polder of een kreek in de nederzettingenstructuur is opgenomen. De voorstraat is in deze dorpen door het water in de lengte gescheiden in twee kaden en heeft een opvallend breed profiel.

B. Behoud van uitzonderlijke kwaliteit

In de Hoeksche Waard zijn geen gebieden of onderdelen van gebieden met deze richtlijn.

Thema's

Naast sturing op gebieden is er ook provinciaal beleid voor een aantal thema's. Deze thema's betreffen steeds één specifieke cultuurhistorische of landschappelijke waarde die door de provincie verspreid voorkomt, ook buiten de topgebieden.

Voor twee thema's bestaan specifieke provinciale richtlijnen (molens, archeologie). Zie hiervoor hoofdstuk 3. Voor andere thema's is beleid in ontwikkeling (landgoederen) of bestaat het voornemen daartoe (par. 1.6).

3. Uitwerking sturingsrichtlijn per thema

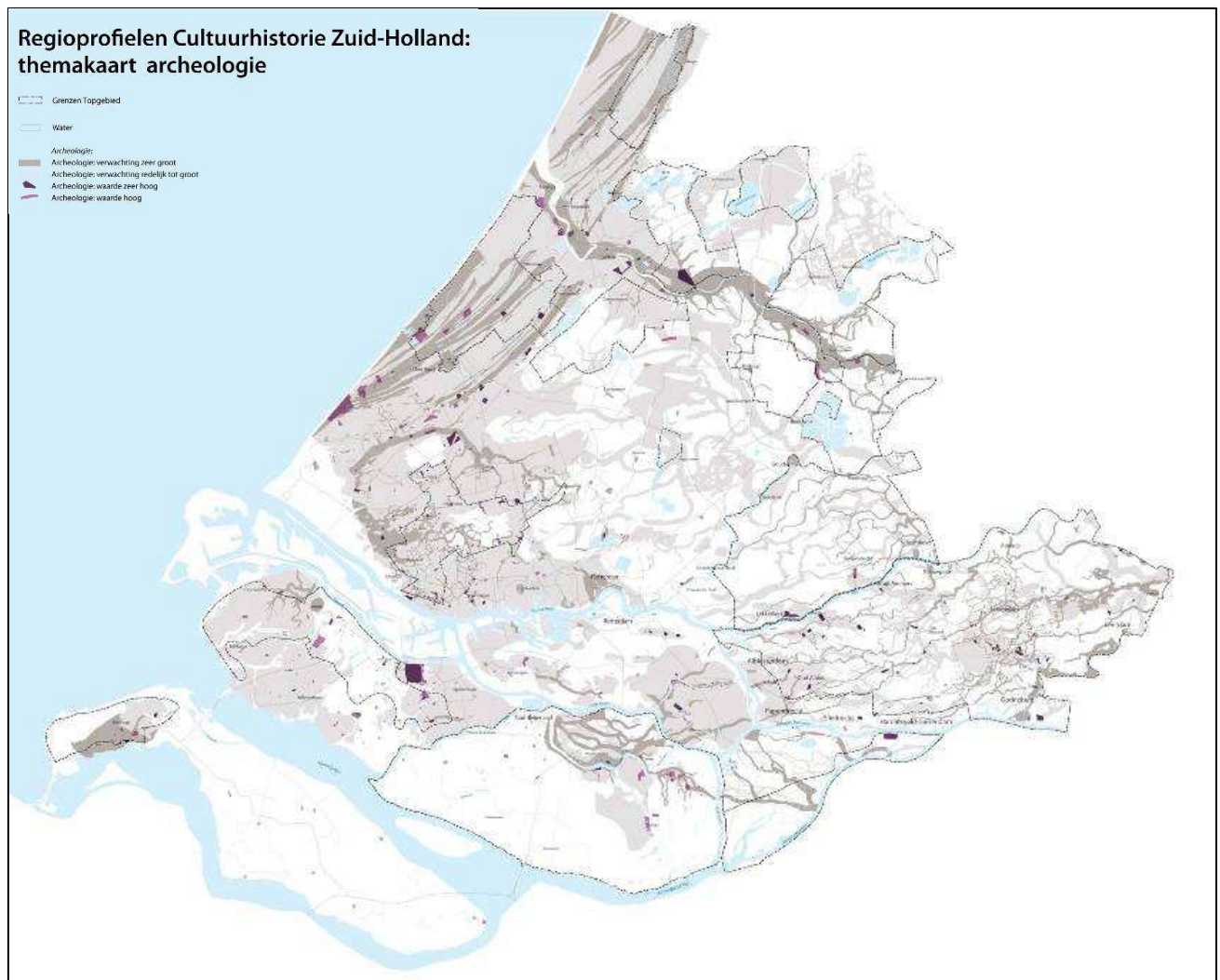
3.1. Archeologie

Zuid-Holland is een rijk archeologisch gebied. Kenmerkend is een stapeling van landschappen die ieder hun eigen bewonersgeschiedenis kennen. Onder archeologisch erfgoed verstaan wij alle fysieke overblijfselen die bijdragen aan het verkrijgen van inzicht in menselijke samenlevingen uit het verleden. Deze overblijfselen kunnen zowel in de grond (*in situ*) als boven de grond (*ex situ*, in een depot of museum) bewaard zijn gebleven. Bewoningslagen zijn vaak bedekt met klei- en zandafzettingen. In de natte bodem zijn veel vergankelijke organische materialen, zoals hout, leer, botten en zaden, bewaard gebleven. Verlaging van het waterpeil, ruilverkaveling, diepploegen en natuurinrichting kunnen dit bodemarchief bedreigen. Woningbouw en infrastructurele projecten kunnen leiden tot onherstelbare schade. Een groot deel van de bekende voorraad bewoningssporen is in het verleden al opgegraven of verloren gegaan. Toch bevindt zich nog steeds een aanzienlijke hoeveelheid archeologische sporen in de bodem van Zuid-Holland. Het is van belang hier zeer zorgvuldig mee om te gaan.

In verband met de recente inwerkingtreding van de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz) is eind 2006 de nota archeologie vastgesteld. Het belangrijkste doel van de nieuwe wet is de bescherming 'van archeologische waarden in het bodemarchief. Dit wordt gerealiseerd door archeologie een volwaardige plaats bij ruimtelijke processen te geven. Algemeen uitgangspunt is dat aanwezige of te verwachten archeologische resten zoveel mogelijk in de bodem te behouden of te ontzien dienen te worden. Waar bodemverstoring niet is te vermijden is het leidende principe: de initiatiefnemer van de bodemverstoring betaalt het benodigd onderzoek. In verband met dit principe regelt de wet ook de te volgen procedures en de financiering van archeologisch (voor)onderzoek en het eigendom en beheer van archeologische vondsten.

De provincie neemt de zorg voor het archeologisch bodemarchief actief op zich, maar wil nadrukkelijk geen onnodige blokkades opwerpen in het RO-proces. In de onderstaande tabel is aangegeven welke richtlijnen wij gemeenten meegeven voor archeologie in ruimtelijke planvorming. Daarin wordt aangegeven welke gebieden in onze provincie geselecteerd zijn waar archeologisch onderzoek niet verplicht is en in welke gebieden dat wel noodzakelijk is. Daarbij wordt, conform de kaart van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland (CHS), een onderscheid gemaakt tussen gradaties van bekende en verwachtings-waarden. Hieraan is een getrapte beleid gekoppeld, oplopend in verplichtingen wat betreft het

archeologisch erfgoed. In de Provinciale Onderzoeksagenda Archeologie (POA) hebben wij de ons inziens belangrijkste archeologische thema's en bijbehorende onderzoeksvragen vastgelegd.

Kaart archeologie, conform Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland (www.zuid-holland.nl/chs).

Richtlijnen t.a.v. archeologie in ruimtelijke planvorming

Bekende archeologische waarden, conform Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland	Zeer hoge archeologische waarde	<ol style="list-style-type: none"> 1. Verstoring van het gebied is niet toegestaan. 2. behoud en bescherming. 3. geen vrijstelling. 4. opname in de voorschriften, toelichtingen en plankaarten.
	Hoge archeologische waarde	<ol style="list-style-type: none"> 1. in principe geen verstoring. 2. behoud en bescherming staan voorop. 3. Als verstoring onvermijdelijk is zorgdragen voor een afdoende beschermende regeling in plankaart en voorschriften met daarbij een aanlegvergunningstelsel. 4. Verplicht verkennend archeologisch onderzoek als verstorende plannen gaan plaatsvinden (zie onderdeel B, pagina 4). 5. In ruimtelijke plannen in de toelichting de uitkomsten van het verkennend onderzoek vermelden en de conclusies en aanbevelingen t.a.v. de ruimtelijke consequenties opnemen in plankaart en voorschriften.

		6. Bij verstorende plannen dienen beperkende maatregelen te worden genomen om archeologisch erfgoed <i>in situ</i> te bewaren.
Archeologische trefkans/verwachting, conform Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland	Zeer grote verwachting van archeologische sporen	<ol style="list-style-type: none"> 1. in principe geen verstoring. 2. behoud en bescherming staan voorop. 3. Als verstoring onvermijdelijk is zorgdragen voor een afdoende beschermende regeling in plankaart en voorschriften met daarbij een aanlegvergunningstelsel. 4. Verplicht verkennend archeologisch onderzoek als verstorende plannen gaan plaatsvinden (zie onderdeel B, pagina 4). 5. In ruimtelijke plannen in de toelichting de uitkomsten van het verkennend onderzoek vermelden en de conclusies en aanbevelingen t.a.v. de ruimtelijke consequenties opnemen in plankaart en voorschriften. 6. Bij verstorende plannen dienen beperkende maatregelen te worden genomen om archeologisch erfgoed <i>in situ</i> te bewaren. 7. Aangetroffen archeologische waarden worden gemeld aan B&W van de gemeente. De burgemeester informeert de RACM en de provincie
	Redelijk tot grote verwachting van archeologische sporen	<ol style="list-style-type: none"> 1. in principe geen verstoring. 2. Als verstoring onvermijdelijk is zorgdragen voor een afdoende beschermende regeling in plankaart en voorschriften met daarbij een aanlegvergunningstelsel. 3. Verplicht verkennend archeologisch onderzoek als verstorende plannen gaan plaatsvinden (zie onderdeel B, pagina 4). 4. In ruimtelijke plannen in de toelichting de uitkomsten van het verkennend onderzoek vermelden en de conclusies en aanbevelingen t.a.v. de ruimtelijke consequenties opnemen in plankaart en voorschriften. 5. Bij verstorende plannen dienen beperkende maatregelen te worden genomen om archeologisch erfgoed <i>in situ</i> te bewaren. 6. Aangetroffen archeologische waarden worden gemeld aan B&W van de gemeente. De burgemeester informeert de RACM en de provincie.
	Lage verwachting van archeologische sporen	<ol style="list-style-type: none"> 1. Geen beperkende maatregelen.

Om verwachtingswaarden zoals de kaart die presenteert nader te kunnen duiden, is archeologisch vooronderzoek noodzakelijk. Wij streven naar een hoge kwaliteit van het archeologische onderzoek in alle stadia van de uitvoering. Uitgangspunt is dat met behulp van gedegen vooronderzoek zowel de risico's voor het archeologisch erfgoed als voor de ruimtelijke ontwikkeling beter in kaart kunnen worden gebracht. De waarden dienen bij voorkeur in een zo vroeg mogelijk stadium in kaart te worden gebracht om planaanpassing of beschermende maatregelen mogelijk te maken zodat behoud "in situ" gerealiseerd kan worden.

Uit analyse n.a.v. het opstellen van de Provinciale Onderzoeksagenda Archeologie (POA) blijkt dat in een groot deel (55 %) van de provincie archeologisch onderzoek niet verplicht is. Archeologisch onderzoek is in ieder geval niet nodig als bij bodemverstoring geen archeologische waarden of verwachtingswaarden dreigen te worden verstoord of als de werkzaamheden niet dieper worden uitgevoerd dan 30 cm onder het maaiveld. Om kleine bouwprojecten niet te belasten met (relatief) hoge onderzoekskosten, is er tevens een

vrijstellingsbeleid voor plangebieden kleiner dan 100m² (mits niet gelegen binnen op de CHS gewaardeerde terreinen).

Indien uit archeologisch onderzoek blijkt dat de archeologische sporen uit de periode na 1600 dateren, wordt daar geen bijzonder provinciaal belang aan gehecht. De gemeentelijke overheid kan in dergelijke gevallen echter eventueel anders besluiten met het oog op de lokale geschiedenis.

Nadere informatie bij uitgangspunten archeologie

Verkennd archeologisch onderzoek

In ruimtelijke plannen dient aandacht te worden besteed aan de conclusies en de eventuele ruimtelijke consequenties van een eventueel inventariserend booronderzoek/verkennd onderzoek. Wij hanteren als provincie de volgende minimumeisen voor inventariserend booronderzoek, te weten 10 boringen per hectare, minimaal tot 2m –MV (maaiveld), iedere tiende boring doorgezet tot 4m –MV. De aanwezigheid van houtskool, botmateriaal, bewerkt vuursteen en/of artefacten e.d. beschouwen wij als indicatoren voor een archeologische vindplaats.

Archeologisch onderzoek is niet nodig als:

- aangetoond is dat er geen archeologische (verwachtings)waarden aanwezig zijn;
- werkzaamheden vergunningvrij op basis van het Bouwbesluit kunnen worden uitgevoerd;
- werkzaamheden niet dieper worden uitgevoerd dan 30 cm onder het maaiveld met uitzondering van gebieden met bekende archeologische waarden.
- het plan een omvang kent van minder dan 100 m². Deze plannen zijn in beginsel vrijgesteld van archeologisch onderzoek. Binnen historische stads- en dorpskernen zoals weergegeven in kaart 1A **Archeologie, Kenmerken** van de CHS kan geen vrijstelling worden verleend.

3.2. Molens en molenbiotopen

Molens zijn nauw verbonden met de geschiedenis van Nederland en Holland in het bijzonder. Ons land telde in de 19e eeuw nog ruim 10.000 molens. Thans zijn er nog ruim 1.140 wind- en watermolens over en 230 daarvan staan in Zuid-Holland. De molens deden of doen dienst ten behoeve van het malen van graan, het zagen van hout, het vervaardigen van papier, enz. Daarnaast waren zij essentieel voor het bemalen van de polders. Die laatste functie blijkt, met de regelmatig terugkerende wateroverlast in ons land, nog steeds van wezenlijk belang. Met de komst van de industriële revolutie werd de economische rol van de molens minder belangrijk. De stoommachine en later de elektromotor namen de functie van de door wind of water aangedreven molens over. Talloze molens werden gesloopt of raakten in verval. In 1923 werd de vereniging De Hollandsche Molen opgericht. Na de Tweede Wereldoorlog is wetgeving opgesteld ter bescherming van molens en andere monumenten. De Monumentenwet van 1961 vormde in dit opzicht een mijlpaal. Tegenwoordig is meer dan 95% van de Nederlandse molens als Rijksmonument beschermd. Er is sprake van traditionele windmolens, ter onderscheiding van de moderne windmolens, windturbines, voor elektriciteitsopwekking.

Molenbiotoop en verankering in het planproces

Een molenbiotoop kan gedefinieerd worden als het gebied rondom de molen dat van essentieel belang is voor de vrije windvang en het zicht op de molen. Om dit gebied te begrenzen is een molenbeschermingszone ingesteld met een straal van 400 meter vanuit het middelpunt van de molen. Beplanting, gebouwen of andere obstakels beperken niet alleen het optimaal functioneren, het rendement, maar ook de cultuurhistorische en landschappelijke waarde van een molen. Om de molenbiotoop stevig te verankeren in het planproces, heeft de provincie Zuid-Holland al in 1998 speciale goedkeuringscriteria opgesteld voor het toetsen van gemeentelijke bestemmings-, stadsvernieuwings- en structuurplannen. Deze Provinciale Richtlijn Traditionele Windmolens is in 2002 verduidelijkt en wordt nu aangeduid als Goedkeuringscriteria Molenbiotoop en is verwerkt in de provinciale Verordening Ruimte (artikel 13). Dit betekent dat beperkingen worden gesteld aan de hoogte van nieuwe bebouwing en beplanting.

Voor het bepalen van de maximale bouwhoogte is onderscheid gemaakt in molens die binnen de bebouwingscontour van het stedelijk gebied zijn gelegen en molens die daar buiten zijn gelegen. Verder is onderscheid gemaakt tussen molens met een normale molenbiotoop en molens met een bijzondere molenbiotoop. De categorie "molens met een bijzondere molenbiotoop" omvat enkele incomplete molens, opnieuw opgebouwde molens en verplaatste molens. Ook deze molens vallen onder het provinciaal belang. De vormgeving

van de molenbiotoop wordt hier onder voorwaarden echter overgelaten aan de gemeente, omdat het niet mogelijk is voor deze molens een eenduidige regeling op te stellen. Per molen is maatwerk mogelijk, waarbij de richtlijnen voor de "normale molenbiotoop" het uitgangspunt vormen.

Criteria Molenbiotoop (cf. Ontwerp Verordening Ruimte, 22 september 2009, Artikel 13)

Lid 1 molenbiotoop

Bestemmingsplannen voor gronden gelegen binnen de molenbiotoop van traditionele windmolens, zoals aangeduid op kaart 11, moeten de vrije windvang en het zicht op de molen voldoende garanderen. Daartoe worden in de bestemmingsplannen regels opgenomen die voldoen aan de volgende voorwaarden:

- a) binnen de straal van 100 meter, gerekend vanuit het middelpunt van de molen, mag geen nieuwe bebouwing worden opgericht of beplanting aanwezig zijn, hoger dan de onderste punt van de verticaal staande wiek;
- b) binnen de straal van 100 tot 400 meter, gerekend vanuit het middelpunt van de molen, moet wat betreft nieuwe bebouwing en beplanting het volgende zijn geregeld:
 - i Als de molen is gelegen buiten de bebouwingscontour (zoals aangegeven op kaart 1) mag de maximale hoogte niet meer bedragen dan 1/100ste van de afstand tussen bouwwerk en beplanting en het middelpunt van de molen, gerekend met de hoogtemaat van de onderste punt van de verticaal staande wiek (1 op 100-regel).
 - ii Als de molen is gelegen binnen de bebouwingscontour (zoals aangegeven op kaart 1) mag de maximale hoogte van bebouwing en beplanting niet hoger zijn dan 1/30ste van de afstand tussen bouwwerk en beplanting en het middelpunt van de molen, gerekend met de hoogtemaat van de onderste punt van de verticaal staande wiek (1 op 30-regel).
 - iii Als de onder i en ii bedoelde molenbeschermingszone zowel binnen als buiten de bebouwingscontour is gelegen, dan geldt het volgende:
 - Molen binnen de bebouwingscontour:
Binnen en tot de bebouwingscontour geldt de 1 op 30-regel. De toegepaste bebouwings- en beplantingshoogte op deze grens wordt buiten de bebouwingscontour horizontaal doorgetrokken tot daar, waar op grond van de berekening voor een molen buiten de bebouwingscontour een grotere hoogte kan worden toegestaan (1 op 100-regel, gerekend met de hoogtemaat van de onderste punt van de verticaal staande wiek).
 - Molen buiten de bebouwingscontour:
Tot de bebouwingscontour geldt de 1 op 100-regel, gerekend met de hoogtemaat van de onderste punt van de verticaal staande wiek. De toegestane bebouwings- en beplantingshoogte op deze grens is het vertrekpunt voor de 1 op 30-lijn (vanaf dit punt moet een schuine lijn worden getrokken met een stijging van steeds 1 meter hoogte per 30 meter afstand).

Lid 2 uitzondering voor situaties met bestaande beperkingen

In afwijking van het bepaalde in lid 1 onder b is het oprichten van nieuwe bebouwing mogelijk als:

- a) er sprake is van een situatie waarin vrije windvang en het zicht op de molen reeds beperkt zijn door bebouwing, zolang de vrije windvang en het zicht op de molen niet verder worden beperkt, óf:

- b) zeker is gesteld dat de belemmering van de windvang en het zicht op de molen door maatregelen elders in de molenbeschermingszone worden gecompenseerd.

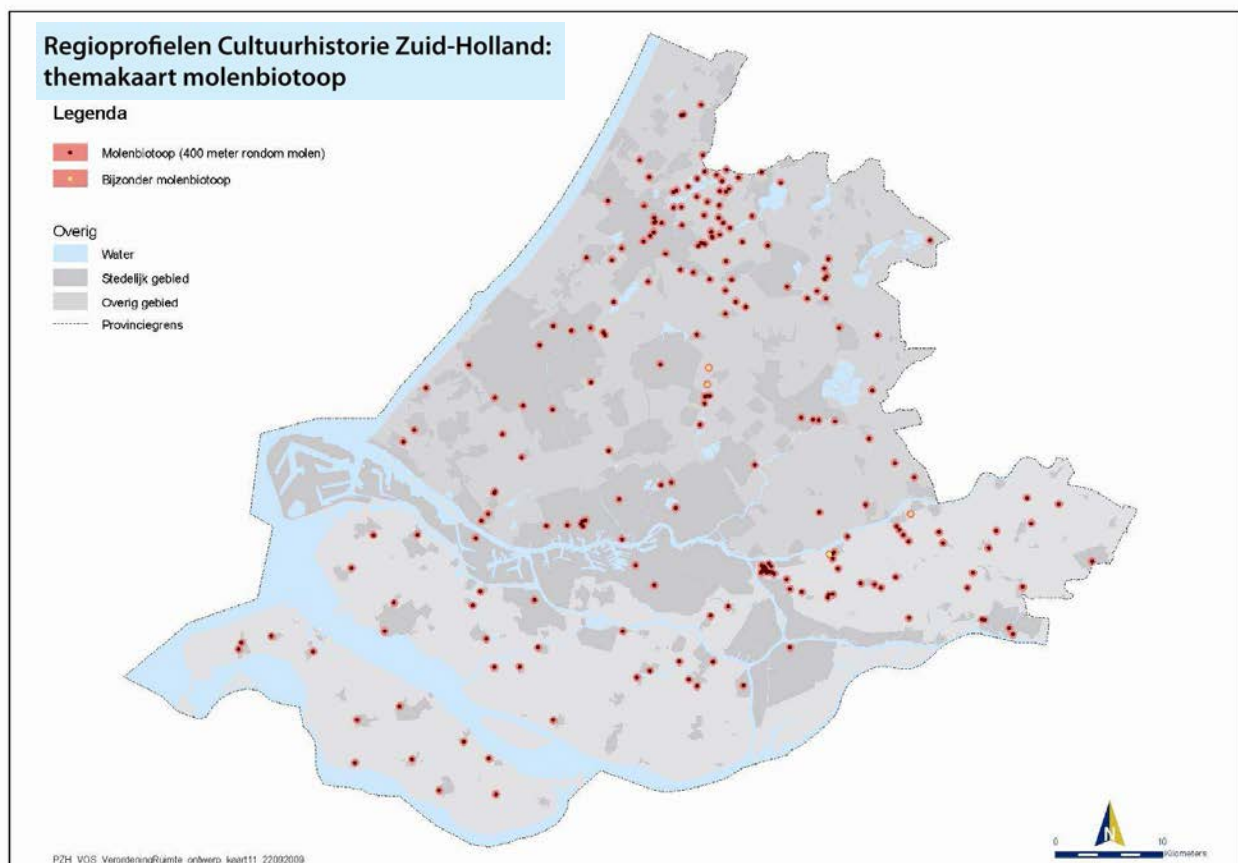
lid 3 molens met een bijzondere molenbiotoop

Bestemmingsplannen voor gronden gelegen binnen de molenbiotoop van traditionele windmolens, aanduid op kaart 11 als molens met een bijzondere molenbiotoop, moeten de vrije windvang en het zicht op de molen voldoende garanderen. Daartoe worden in de bestemmingsplannen regels opgenomen die voldaan aan de volgende voorwaarden:

- a) de molenbiotoop omvat een cirkel met een straal van 400 meter, gerekend vanuit het middelpunt van de molen;
- b) binnen de molenbiotoop gelden door de gemeente te bepalen beperkingen voor de hoogte van nieuwe bebouwing en beplanting, waarbij zowel rekening wordt gehouden met het belang van de molen als de belangen van bestaande functies en bebouwing.

lid 4 aanpassing kaart door GS

Gedeputeerde Staten kunnen kaart 11 behorende bij deze verordening aanpassen, indien daartoe aanleiding bestaat in verband met veranderingen in de staat of de omgeving van een molen.

Kaart overzicht molenbiotopen Zuid-Holland (cf. Ontwerp Verordening Ruimte van de provincie Zuid-Holland dd. 22-09-2009, kaart 11)

Colofon

Dit project is, in opdracht van de provincie Zuid-Holland, uitgevoerd door Urban Fabric BV, in samenwerking met Steenhuis stedenbouw/landschap, beide gevestigd te Schiedam. Verder werd landschapsarchitect Rob van Leeuwen (RBOI, Rotterdam) als adviseur betrokken. Het projectteam bestond uit de volgende personen: prof. dr. ir. Paul Meurs, dr. Marinke Steenhuis, drs. Lara Voerman, ir. Johanna van Doorn, Desiree Kerklaan (allen Urban Fabric BV / Steenhuis stedenbouw/landschap) en ir. Rob van Leeuwen (RBOI, Rotterdam). De concept- tekst van de gebiedsbeschrijvingen en sturingsrichtlijnen werd becommentarieerd door drs. Marinus Kooiman (Beek en Kooiman, Amsterdam).

Vanuit de provincie Zuid-Holland is het project begeleid door drs. Maarten Koenders. Via een aantal workshops hebben tevens de volgende provinciale medewerkers een bijdrage geleverd: Marieke van de Graaf, Hans Grotenhuis, drs. Ejsmund Hinborch, drs. Max Hofman, Gerard Ottevanger, ing. Enno Schimmel, drs. Isolde Somsen, drs. Helmut Thoele, drs. Tabe van der Veen en Aty de Wolf. Extern advies op het ontwerp van de Regioprofielen Cultuurhistorie is gegeven door drs. Marc Laman (Erfgoedhuis Zuid-Holland) en Leen Koster (gemeente Midden-Delfland)

Den Haag, 2009